

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
Факультет міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
Кафедра міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту**

Зеліч (Яцко) Вікторія Вікторівна

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

Навчально-методичний комплекс з дисципліни

Для студентів II курсу денної форм навчання
Факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
напряму підготовки: 6.030206 «Міжнародний бізнес»

**Ужгород
2015**

ББК 32.97я7

УДК 004:316.776(07)

I-74

Інформаційне суспільство: навчально-методичний комплекс з дисципліни / Уклад.: В.В.Зеліч (Яцко). – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. – 100 с.

Для студентів денної та заочної форм навчання галузі знань 0302 «Міжнародні відносини» напрям підготовки: 6.030202 «Міжнародне право».

Укладач:

Зеліч (Яцко) Вікторія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту ДВНЗ «УжНУ».

Рецензенти:

Вергун В.А. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т.Г. Шевченка

Дроздовський Я.П. – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, заступник декана з навчально-виховної роботи факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «УжНУ».

Відповідальний за випуск:

Черленяк І.І. – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту ДВНЗ «УжНУ».

Схвалено до друку рішенням
кафедри міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту ДВНЗ «УжНУ»
(протокол № 11 від 7 травня 2015 р.)

© В.В.Зеліч (Яцко), 2015

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Опис навчальної дисципліни «Інформаційне суспільство».....	5
Методичні вказівки щодо вивчення дисципліни	6
Орієнтована структура залікового кредиту	8
Програма навчальної дисципліни «Інформаційне суспільство».....	9
Теми лекційних та семінарських занять	10
Теми семінарських (практичних) занять	12
Самостійна робота.....	13
Контрольні питання з дисципліни	13
Теми індивідуальних науково-дослідних завдань	15
Тестові завдання з дисципліни «Інформаційне суспільство».....	16
Методичні рекомендації щодо виконання індивідуального науково-дослідного завдання (написання реферативної роботи)	18
Критерії оцінювання знань студентів з курсу	19
Контроль успішності знань студентів.....	21
Короткий конспект лекцій до дисципліни	22
Словник понять і термінів	74
Список рекомендованої літератури.....	85
Додатки.....	89

ВСТУП

Стрімкий розвиток і поширення нових інформаційно-комунікаційних технологій в результаті науково-технічного прогресу набуває сьогодні характер безпрецедентної за своїми масштабами інформаційної революції, яка оказує все зростаючий вплив на політику, економіку, науку та інші сфери життєдіяльності суспільства, як в рамках національних кордонів, так і в світі в цілому.

Інформація та знання стають одним із стратегічних ресурсів держави, масштаби використання якого стали порівняні з використанням традиційних ресурсів, а доступ до них – одним з основних факторів соціально-економічного розвитку. Постійно підсилюється роль цього чинника як засобу прискорення темпів глобальної інтеграції в економіці та інструменту впливу на масову свідомість, культуру і міжнародні відносини, що дозволяє говорити про появу об'єктивних передумов для руху до так званого «глобального інформаційного суспільства».

Набираюча силу інформаційна революція швидко змінює світ, надаючи людству принципово нові рішення і можливості у багатьох сферах. Але разом з очевидними благами, які вона вже дала людям, і ще більшими в недалекому майбутньому, ця революція несе з собою і принципово нові проблеми і протиріччя. Серед них – цифрова нерівність країн і регіонів, проблема правового регулювання мережі Інтернет, електронної комерції та оподаткування у цій галузі, питання інтелектуальної власності, проблема забезпечення безпеки та конфіденційності інформації, дотримання свободи слова, питання цензури в глобальних комп'ютерних мережах та інші.

Розбудова інформаційного суспільства в Україні є одним із стратегічних завдань розвитку нашої країни на найближчий період. Від її розв'язання багато в чому залежить стан економіки, рівень і якість життя населення країни, національна безпека й місце в світовій спільноті.

Нині за рівнем свого інформаційного розвитку Україна значно відстає не лише від США і передових країн Європи, а й від деяких країн Азії, що швидко розвиваються. Більш того, міжнародний рейтинг України в цій сфері за останні роки неухильно знижується. Подальше збереження цієї тенденції становить собою пряму загрозу для національної безпеки країни.

Однією з причин сучасного відставання нашої держави від передових країн у галузі інформаційного розвитку полягає в тому, що проблеми інформаційного суспільства в українській системі освіти на належному рівні ще не вивчаються, хоча необхідність цього назріла і є очевидною. Навіть у самих останніх проектах галузевих освітніх стандартів багато актуальних проблем розвитку інформаційного суспільства не знайшли ще адекватного відображення; вивчаються фрагментарно й факультативно за ініціативою викладачів окремих ВНЗ; цілісний системний підхід до вивчення цих питань практично відсутній.

Саме тому основні ідеї та концепції інформаційного суспільства як нового ступеня розвитку цивілізації ще не стали атрибутом суспільної свідомості й надбанням української культури. А без цього розбудова інформаційного суспільства в Україні практично неможлива. Отже, актуальність вивчення цього предмету випливає з сучасних нагальних потреб розуміння, систематизації та вдосконалення процесів, що відбуваються.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**(відповідно до вимоги ECTS)
«Інформаційне суспільство»**

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Галузь знань 0302 Міжнародні відносини	Нормативна дисципліна циклу професійної та практичної підготовки	
	Напрямок підготовки 6.030206 Міжнародний бізнес		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): 6.030206 Міжнародний бізнес	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання:		Семестр	
Загальна кількість годин – 108		2-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Бакалавр	Лекції	
		22 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	–
		Лабораторні	
		–	–
		Самостійна робота	
		72	
Індивідуальні завдання:			
–			
Вид контролю: залік			

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Інформаційне суспільство» має ознайомити майбутніх фахівців із загальними закономірностями взаємодії бізнесу і глобалізованого суспільства, де інформація та швидкість реагування має пріоритетне значення.

Актуальність вивчення курсу «Інформаційне суспільство» обумовлена новітніми процесами інформатизації, котрі визначають загальну структуру світу та процесів взаємодії між різними структурами.

Мета курсу – сприяти формуванню в студентів спеціальності «Міжнародного бізнесу», цільних системних уявлень про структуру та зміст найбільш важливих та актуальних питань розвитку інформаційного суспільства, їх взаємозв'язок з напрямками соціально - економічного, науково-освітнього і культурного розвитку України, а також забезпечення її національної безпеки.

Завдання вивчення дисципліни

З огляду на це, основна увага в процесі побудови програми надається принципним аспектам розвитку інформаційного суспільства, найбільш важливим й актуальним для сучасної України, котра переходить до нової стратегії інноваційного розвитку, що заснована на системній модернізації.

У процесі навчання будуть розкриті наступні **основоположні аспекти** розвитку інформаційного суспільства:

- стратегічне значення сучасного рівня інформаційного розвитку країни для забезпечення її конкурентоспроможності в світовій економіці, забезпечення високого рівня та якості життя населення, соціальної стабільності й національної безпеки;

- необхідність комплексного підходу до проблеми розвитку інформаційного суспільства і, перед усім, до проблем розвитку людського потенціалу, забезпечення високої якості освіти, її адекватності вимогам інформаційного суспільства;

- необхідність постійного підвищення своєї компетентності в галузі проблем розвитку інформаційного суспільства, а також своєї особистісної інформаційної й електронної культури.

В результаті освоєння дисципліни студент має:

знати:

- передумови формування, методологічні основи, історичний генезис теорій інформаційного суспільства;
- зміст основних теоретичних концепцій інформаційного суспільства;
- оцінку цих теорій в інших концепціях;
- суть і значення інформації в розвитку сучасного інформаційного суспільства, усвідомлювати небезпеки і загрози, що виникають в цьому процесі;
- соціально-історичні передумови виникнення і розвиток сучасних інформаційно-комунікативних технологій;
- основні напрями дії новітніх ІКТ на виробничо-технологічний базис сучасного суспільства;
- форми і механізми впливу ІКТ на політичні і правові стосунки;

- етичні проблеми розвитку сучасних ІКТ;
- соціокультурні і соціально-психологічні аспекти розвитку ІКТ;
- основні напрями державної політики у сфері розвитку інформаційного суспільства;
- сучасне становище, тенденції та найбільш важливі проблеми розвитку глобального інформаційного суспільства як якісно нової стадії розвитку цивілізації;
- стан, основні напрями і проблеми розвитку інформаційного суспільства в Україні та очікувані соціально-економічні та гуманітарні наслідки цього розвитку;
- роль і місце України в інформаційному розвитку світової спільноти.

уміти:

- використати методологію теорій інформаційного суспільства для аналізу актуальних громадських проблем;
- виявляти можливості і перспективи використання нових інформаційних технологій і їх вплив на соціальні процеси;
- використати знання про соціальну детерміновану ІТ/ІКТ у своїй професійній діяльності: в процесі проектування конкретних інформаційних, експертних систем, баз даних;
- використати знання правових і етичних норм у процесі оцінювання наслідків своєї професійної діяльності, під час розроблення і здійснення соціально-значущих проектів;

володіти:

- здатністю удосконалювати і розвивати інтелектуальний і загальнокультурний рівень, самостійно навчатися новим методам дослідження;
- здатністю управляти знаннями в умовах формування і розвитку інформаційного суспільства: аналізувати, синтетично і критично резюмувати і представляти інформацію;
- методологією прогнозування соціальних наслідків розвитку ІТ/ІКТ;
- методологією аналізу соціально-економічних і політичних процесів і рішень, державної політики у сфері розвитку інформаційного суспільства.

Основні поняття:

глобалізація; знання; інноваційна економіка; інтелект; інтерпретація; інформатизація; інформаційне суспільство; інформаційні технології; інформація; комп'ютеризація; комунікація; людський інтелектуальний потенціал; людський капітал; людський потенціал; мережеве суспільство; ринок праці; творчість; штучний (машинний) інтелект; якість життя.

Програма дисципліни передбачає необхідну самостійну роботу студентів із використанням рекомендованої літератури.

ОРИЄНТОВАНА СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		го	л	п	лаб	інд
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1												
Тема 1. Інформаційне суспільство як новітня стадія цивілізаційного розвитку	10	2	1			7						
Тема 2. Інформатизація суспільства в контексті соціально-технологічної революції	10	2	2			7						
Тема 3. Специфіка глобального інформаційного суспільства	10	2	1			7						
Тема 4. Становлення концепції інформаційного суспільства в епоху постіндустріалізму	10	2	1			7						
Тема 5. Футурологічні концепції інформаційного суспільства	15	2	1			7						
Разом за змістовим модулем 1	55	10	6			35						
Змістовий модуль 2												
Тема 6. Розвиток мережевого суспільства	10	2	2			8						
Тема 7. ЮНЕСКО та теорія розвитку суспільств знань	10	2	2			7						
Тема 8. Людський потенціал та інноваційна економіка в інформаційному суспільстві	10	2	1			7						
Тема 9. Соціальні суперечності інформаційного суспільства	13	4	2			8						
Тема 10. Інформаційний спосіб життя: суспільство і особистість в умовах інформатизації	10	2	1			7						
Разом за змістовим модулем 2	53	12	8			37						
Усього годин	108	22	14			72						

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Інформаційне суспільство»

Тема 1. Інформаційне суспільство як новітня стадія цивілізаційного розвитку

Визначення сенсу терміну. Характерні риси інформаційного суспільства. Генеза концепції інформаційного суспільства. Інформаційний обмін та шлях його еволюції. Критерії інформаційного суспільства. Інформаційна культура та типи інформаційного суспільства. Поняття «економіка знань». Еволюція інформаційного обміну в суспільстві. «Інформаційні революції» та їх суть. «Інформаційне суспільство» в Україні

Тема 2. Інформатизація суспільства в контексті соціально-технологічної революції

Специфіка поняття «інформатизація». Основні види інформатизації. Окінавська Хартія та її вплив на подальше становлення глобального інформаційного суспільства. Актуальні проблеми правового регулювання відносин в умовах інформаційного суспільства

Тема 3. Специфіка глобального інформаційного суспільства

Поняття «глобальне суспільство». Витоки ідеї глобального суспільства з огляду на світові вчення. Структура глобального суспільства. Можливі напрямки розвитку глобального суспільства

Тема 4. Становлення концепції інформаційного суспільства в епоху постіндустріалізму

Типологія стадій розвитку суспільства. Характеристика визначних рис постіндустріалізму. Порівняльний аналіз підходів у постіндустріальному та у інформаційному суспільствах

Тема 5. Футурологічні концепції інформаційного суспільства

Розкриття змісту поняття «футурологія». Основні напрямки футурологічних концепцій. Вплив футурологічних теорій на науково-технічний прогрес. Концепція «електронного суспільства» Маршалла Маклюєна. Футурологічна концепція Елвіна Тоффлера

Тема 6. Розвиток мережевого суспільства

Ознаки мережевого суспільства. Проблеми розвитку мережевого суспільства. Концепція інформаціоналізму Мануель Кастельс. Нові форми ідентичності, стратифікації та підприємництва у мережевому суспільстві. Електронний бізнес і нова економіка

Тема 7. ЮНЕСКО та теорія розвитку суспільств знань

Розробка нової стратегії міжнародного співробітництва в побудові глобального інформаційного суспільства в XXI столітті. Другий міжнародний конгрес ЮНЕСКО «Освіта й інформатика» та його висновки та перспективи

Інформаційна нерівність як глобальна проблема розвитку цивілізації. Роль ООН і ЮНЕСКО в розв'язанні інформаційних проблем. Всесвітні зустрічі на вищому рівні щодо інформаційного суспільства й їх підсумки

Тема 8. Людський потенціал та інноваційна економіка в інформаційному суспільстві

Визначення поняття «людський потенціал». Роль людського потенціалу у розв'язанні соціально-економічних проблем розвитку сучасного суспільства. Індекс розвитку людського потенціалу. Людський потенціал як національне багатство. Мережеві економічні та соціальні структури в інформаційному суспільстві. Інформаційна нерівність як глобальна проблема сучасності

Тема 9. Соціальні суперечності інформаційного суспільства

Структура зайнятості населення та нові професії в інформаційному суспільстві. Інформаційна нерівність як глобальна проблема сучасності. Освітня нерівність – новий тип соціального розшарування суспільства. Технократія в інформаційному суспільстві. Інтелектуальна нерівність і нові форми експлуатації. Деградація капіталізму в інформаційному суспільстві. Міграція та урбанізація в інформаційному суспільстві

Тема 10. Інформаційний спосіб життя: суспільство і особистість в умовах інформатизації

Відмінні риси інформаційного способу життя. Зміна фізичного, психічного та соціального обліків людини. Вплив інформатизації на різні аспекти людської діяльності. Принципи, котрі обумовлюють якість життя в інформаційному суспільстві. Основні соціальні проблеми в умовах глобальної інформатизації. Електронна етика та електронна культура особистості. Чинники економіки інформаційного життя

ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Новітні дані про інформаційне суспільство

ТЕМА 1. Інформаційне суспільство як новітня стадія цивілізаційного розвитку

План

1. Визначення та генеза поняття «інформаційне суспільство»
2. Інформаційний обмін та його еволюція у суспільстві
3. Критерії інформаційного суспільства
4. Типи інформаційного суспільства
5. Інформаційні революції
6. Інформаційна культура
7. «Інформаційне суспільство» в Україні

ТЕМА 2. Інформатизація суспільства в контексті соціально-технологічної революції

План

1. Інформатизація: поняття та основні види
2. Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства
3. Проблеми правового регулювання відносин в умовах інформаційного суспільства

ТЕМА 3. Специфіка глобального інформаційного суспільства

План

1. Глобальне суспільство: поняття, витоки ідеї
2. Структура глобального суспільства
3. Майбутнє глобалізації

ТЕМА 4. Становлення концепції інформаційного суспільства в епоху постіндустріалізму

План

1. Постіндустріалізм як нова стадія розвитку суспільства
2. Постіндустріальне та інформаційне суспільства: відмінності підходів

ТЕМА 5. Футурологічні концепції інформаційного суспільства

План

1. Футурологія та науково-технічний прогрес
2. Концепція «електронного суспільства» Маршалла Маклюєна
3. Футурологічна концепція Елвіна Тоффлера

Змістовий модуль 2. Актуальні проблеми розвитку інформаційного суспільства

ТЕМА 6. Виникнення мережевого суспільства

План

1. Мануель Кастельс і концепція інформаціоналізму
2. Нові форми ідентичності, стратифікації та підприємництва у мережевому суспільстві
3. Електронний бізнес і нова економіка
4. Проблеми розвитку мережевого суспільства

ТЕМА 7. ЮНЕСКО та теорія розвитку суспільств знань

План

1. Нова стратегія міжнародного співробітництва в побудові глобального інформаційного суспільства в XXI столітті
2. Концепції ЮНЕСКО щодо становлення нового суспільства
3. Характерні риси суспільств знань

ТЕМА 8. Людський потенціал та інноваційна економіка в інформаційному суспільстві

План

1. Поняття людського потенціалу та його роль у розв'язанні соціально-економічних проблем розвитку сучасного суспільства
2. Людський потенціал як національне багатство
3. Індекс розвитку людського потенціалу
4. Мережеві економічні та соціальні структури в інформаційному суспільстві

ТЕМА 9. Соціальні суперечності інформаційного суспільства

План

1. Нові професії та можливості у структурі зайнятості населення
2. Протиріччя і проблеми інформаційного суспільства
3. Якість життя в інформаційному суспільстві
4. Технократія, міграція та урбанізація в інформаційному суспільстві

ТЕМА 10. Інформаційний спосіб життя: суспільство і особистість в умовах інформатизації

План

1. Характерні риси інформаційного способу життя
2. Електронна культура суспільства
3. Чинник економії соціального часу
4. Електронні інформаційні ресурси суспільства

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Інформаційна еволюція людства: основні етапи, стан і перспективи	1
2	Інформатизація суспільства як соціально-технологічна революція	2
3	Інформаційні аспекти економічного розвитку сучасного суспільства	1
4	Людина в інформаційному суспільстві: нові можливості та проблеми	1
5	Міжнародне співробітництво в побудові глобального інформаційного суспільства	1
6	ЮНЕСКО і лінія на гуманізацію процесу глобалізації: успіхи та проблеми	2
7	Інформаційна нерівність і шляхи її подолання: два підходи в світовій практиці	2
8	Актуальні задачі бізнесу в контексті нової інформаційної реальності	1
9	Сучасні пріоритети розвитку інформаційного суспільства в Україні	2
10	Проблеми розвитку мережевого суспільства в Україні	1
	Усього	14

САМОСТІЙНА РОБОТА

№	Тема	Кількість годин	
		денна	заочна

		форма	форма
1	Тема 1. Інформаційне суспільство як новітня стадія цивілізаційного розвитку	7	
2	Тема 2. Інформатизація суспільства в контексті соціально-технологічної революції	7	
3	Тема 3. Специфіка глобального інформаційного суспільства	7	
4	Тема 4. Становлення концепції інформаційного суспільства в епоху постіндустріалізму	7	
5	Тема 5. Футурологічні концепції інформаційного суспільства	7	
6	Тема 6. Виникнення мережевого суспільства	8	
7	Тема 7. ЮНЕСКО та теорія розвитку суспільств знань	7	
8	Тема 8. Людський потенціал та інноваційна економіка в інформаційному суспільстві	7	
9	Тема 9. Соціальні суперечності інформаційного суспільства	8	
10	Тема 10. Інформаційний спосіб життя: суспільство і особистість в умовах інформатизації	7	
	Разом	72	

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО»

1. Роль інформації в житті особи, суспільства, держави
2. Інформатизація суспільства як глобальний процес
1. Сутність інформаційного суспільства
2. Ознаки інформаційного суспільства
3. Основи існування інформаційного суспільства
4. Поняття інформаційної цивілізації
5. Види інформаційних цивілізацій
6. Позитивні здобутки інформаційної цивілізації
7. Інформатизація: сутність і поняття
8. Види інформатизації
9. Поняття та види «інформаційних революцій»
10. Людський потенціал в інформаційному суспільстві
11. Інноваційний розвиток в інформаційному суспільстві
12. Інформатизація суспільства і національна безпека
13. Гуманітарні проблеми інформаційної безпеки
14. Освіта в інформаційному суспільстві
15. Людина в інформаційному суспільстві
16. Міжнародне співробітництво в побудові глобального інформаційного суспільства
17. Інформатизація суспільства й інформаційна культура
18. Інформаційна культура особистості
19. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні
20. Якість життя в інформаційному суспільстві
21. Інформаційна нерівність
22. Зміст та сфера застосування Окінавської Хартії глобального інформаційного суспільства

23. Проблеми правового регулювання відносин в умовах інформаційного суспільства
24. Сформулюйте основні положення концепції М. Маклюєна і засновану на ній періодизацію суспільного процесу і типи домінуючої культури
25. Вкажіть основні роботи М. Маклюєна
26. М. Маклюєн про основні тенденції розвитку і ролі мас-медіа в соціальному житті
27. Розкрийте сенс образу «глобальне село»
28. Приведіть основні компоненти і технології, дані М. Маклюєном в концепції «електронного суспільства»
29. У чому полягає цінність робіт М. Маклюєна для сучасних концепцій інформаційного суспільства і суспільств знань?
30. Сформулюйте періодизацію суспільного прогресу, основанийого на концепції Е. Тоффлера
31. Приведіть схему цивілізаційних змін характерних для трьох хвиль, згідно концепції Еалвін Тоффлера
32. Перерахуйте основні інституційні зміни на стадії переходу від Першої (аграрною) до Другої (індустріальною) хвилі
33. Означте основні інституційні зміни на стадії переходу від Другої (індустріальною) до Третьої (суперіндустріальною) хвилі
34. Сформулюйте шість провідних принципів Другої хвилі і їх трансформацію в процесі переходу до Третьої хвилі
35. У чому полягає причина демасифікації мас-медіа?
36. Назвіть основні ознаки постбюрократичної фірми («гнучкій» компанії)?
37. У чому полягають, за Е. Тоффлером, основні тенденції трансформації структури зайнятості в умовах переходу до Третьої хвилі?
38. Сформулюйте 12 елементів економіки, що прискорюється (або, як пише Е. Тоффлер, «системи створення достатку»)
39. У чому полягає, за Е. Тоффлером, суть трансформації влади в умовах переходу від індустріальної до суперіндустріальної цивілізації?
40. Сформулюйте нові форми ідентичності і стратифікації, згідно концепції Мануеля Кастельса
41. У чому полягають зміни на ринку праці в інформаційну епоху?
42. Наведіть основні позиції трансформації влади в умовах мережевого суспільства
43. Сформулюйте визначення мережевого підприємства
44. Приведіть чотири базових мережевих стратегій ведення електронного бізнесу, сформульовані М. Кастельсом
45. Перерахуйте чинники, що підвищують ефективність функціонування мережі в процесі використання інтернет-технологій
46. Опишіть модель функціонування підтримки інноваційних проектів з боку венчурного капіталу
47. Перерахуйте основні проблеми розвитку мережевого суспільства, сформульовані М. Кастельсом
48. Наведіть міжнародний рейтинг інформаційного розвитку
49. Назвіть відмінні риси суспільства знань від інформаційного суспільства

50. ЮНЕСКО і лінія на гуманізацію процесу глобалізації: успіхи та проблеми
51. Інформаційна нерівність і шляхи її подолання: два підходи в світовій практиці
52. Концепція ЮНЕСКО про розвиток суспільств знань і її реалізація в Україні
53. Інституційний підхід в концепції М. Кастельса
54. Концепції Е. Тоффлера і М. Кастельса: два погляди на одну епоху – різниця і схожість
55. Проблеми розвитку мережевого суспільства в Україні
56. Інституційний підхід в концепції «трьох хвиль» Е. Тоффлера
57. «Розумний дім» Е. Тоффлера й зміна структури зайнятості: прогнози і реальність
58. Чинники розвитку телекомунікаційної й інформаційної інфраструктури та їх вплив на трансформацію суспільного життя у працях Е. Тоффлера
59. «Пророк із Торонто» – публіцист і футуролог
60. М. Маклюен про роль електронних ЗМІ у формуванні нової парадигми культури
61. М. Маклюен про «мозаїчну культуру» і впливу електронних ЗМІ
62. «Глобальне село» і технології Веб 2.0 – передбачення М. Маклюена?
63. Концепція «мозаїчної культури»: від раннього постіндустріалізму до сучасних уявлень про віртуальну культуру
64. Технотронна революція і геополітика в працях Зб. Бжезінського як політика і вченого
65. Пітер Дракер – взаємозв'язок ідей нової концепції менеджмента і посткапіталістичного суспільства
66. Постіндустріалізм як предвесник глобалізації. Чи має теорія постіндустріалізма потенціал розвитку в нинішніх умовах

ТЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ

1. Інформатизація суспільства як глобальний процес
2. Інформатизація суспільства і глобалізація
3. Людський потенціал в інформаційному суспільстві
4. Інноваційний розвиток в інформаційному суспільстві
5. Інформатизація суспільства і національна безпека
6. Гуманітарні проблеми інформаційної безпеки
7. Освіта в інформаційному суспільстві
8. Людина в інформаційному суспільстві: нові можливості та проблеми
9. Міжнародне співробітництво у побудові глобального інформаційного суспільства
10. Інформатизація суспільства і культура
11. Інформаційна культура особистості
12. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні
13. Якість життя в інформаційному суспільстві
14. Кіберхвороби в інформаційному суспільстві
15. Інформаційна нерівність як глобальна проблема сучасності
16. Політична комунікація в інформаційному суспільстві

17. Ідеологія в інформаційному суспільстві
18. Технологія рекламної маніпуляції особистістю в контексті інформаційного впливу (концепція Ж. Бодріяра)
19. Феномен «нової економіки» в інформаційному суспільстві
20. Тенденції глобалізму та антиглобалізму в епоху формування інформаційного суспільства (концепція В. Бека)

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО»

1. Інформаційне суспільство – концепція постіндустріального суспільства; нова історична фаза розвитку цивілізації, в якій головними продуктами виробництва є ...

- a) інформація і знання
- b) енергетичні ресурси
- c) знання і технічні пристрої

2. Інформаційна середовище – це середовище, в якому створюється, зберігається, обробляється, поширюється ..... і здійснюються всі форми інформаційної взаємодії в суспільстві, що забезпечують його існування і функціонування як єдиного соціального організму.

- a) теорія
- b) продукція
- c) інформація

3. Становлення інформаційного суспільства здійснюється через ....

- a) технічну оснащеність
- b) інформаційний розвиток
- c) рекламу

4. Хто грає провідну роль у формуванні національної стратегії інформаційного розвитку?

- a) держава
- b) ВНЗ
- c) бізнес

5. У якому році була підписана Окінавская Хартія Глобального Інформаційного Суспільства?

- a) 2006
- b) 2000
- c) 1995

6. Що становить фундамент і матеріальну базу для переходу до інформаційного суспільства?

- a) бібліотеки
- b) грошові кошти
- c) інформаційно-комунікаційні технології та Інтернет

7. Назва документу, зміст якого відповідає інформаційній потребі користувача інформації?

8. Що розуміється під інформаційною безпекою?

- a) захист душевного здоров'я телеглядачів
- b) захист від нанесення неприйнятної збитку суб'єктам інформаційних відносин
- c) забезпечення інформаційної незалежності держави
- d) захист від негативної інформації

9. Що з перерахованого не відноситься до числа основних аспектів інформаційної безпеки?

- a) доступність
- b) цілісність
- c) захист від копіювання
- d) конфіденційність

10. Нова технологія неконтактної інформаційної взаємодії, що створює за допомогою мультимедійного середовища ілюзію присутності в реальному часі називається:

- a) віртуальна реальність
- b) мультимедійна середа
- c) інформаційна середа
- d) нереальна дійсність

11. Уміння спілкуватися з іншими людьми за допомогою сучасних засобів комунікації відноситься до:

- a) когнітивного рівня інформаційної культури людини
- b) поведінкового рівня інформаційної культури людини
- c) рівня виховання
- d) емоційно-ціннісного рівня інформаційної культури людини

12. Інтенсивність звернення до різних джерел інформації та їх характеристика відноситься до:

- a) когнітивного рівня інформаційної культури людини
- b) поведінкового рівня інформаційної культури людини
- c) рівня виховання
- d) емоційно-ціннісного рівня інформаційної культури різноманітних людей

13. Процес становлення інформаційного суспільства прийнято ділити на п'ять стадій (інформаційних революцій). На кожному етапі виникало закономірне явище, що сприяло кардинальній зміні в інформаційній сфері. До якої стадії відноситься поява масового друкарства?

- a) до першої
- b) до другої
- c) до третьої
- d) до четвертої

14. Сукупність умов, засобів і методів на базі комп'ютерних систем, призначених для створення і використання інформаційних ресурсів, це:

- a) інформаційна індустрія
- b) інформаційна технологія
- c) інформаційна середа
- d) інформаційний процес

15. Інформаційне право – це комплексна галузь права, що представляє собою сукупність ... норм і відносин, що виникають в ... сфері – у сфері виробництва, перетворення і споживання ....

- a) соціальних, інформаційної, інформації
- b) людських, інформаційної, інформації
- c) соціальних, інформаційної, ресурсів
- d) соціальних, виробничої, інформації

16. Метод інформаційного права, що передбачає покладання на учасників суспільних відносин юридичного обов'язку діяти в повній відповідності з вимогами правових норм називається:

- a) заборона
- b) припис
- c) закон
- d) дозвіл

17. Стан захищеності інформаційного середовища життя від впливу загроз, що забезпечує його формування, використання, розвиток в інтересах громадян, суспільства, держави називається:

- a) інформаційна безпека
- b) інформаційна захищеність
- c) інформаційне право
- d) інформаційна можливість

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ЗАВДАННЯ (НАПИСАННЯ РЕФЕРАТИВНОЇ РОБОТИ)

Реферативна робота повинна відображати окремі теоретико-практичні проблеми з відповідної дисципліни і виконуватися студентом після вибору ним тієї чи іншої теми (завдання).

Реферативна робота є логічно сформульованим і поставленим у проблемному плані конкретним науковим завданням, що виражається в пошуку можливих варіантів і шляхів його розв'язання.

Приклад складання плану реферативної роботи

План

Вступ.....	3
Розділ 1.	
1.1.....	6
1.2.....	10
1.3.....	23
Розділ 2.	
2.1.....	31
2.2.....	40
2.3.....	52
Висновки.....	60
Список використаних джерел.....	62

Алгоритм виконання реферативної роботи включає:

1. уточнення завдання, виявлення необхідних джерел для роботи над ним;
2. виявлення тенденцій розвитку процесів, що впливають із завдання, їх теоретичне обґрунтування та оцінка;
3. здійснення конкретного вирішення завдання (власний варіант), його пояснення, аналіз та інтерпретація;
4. формулювання заключних висновків з викладенням прогнозу розвитку процесу та перспектив.

Реферативна робота виконується студентами самостійно. Вона повинна бути викладена логічно та технічно правильно оформлена. Робота пишеться чітким і розбірливим почерком, допускається також друкований її варіант. На першій сторінці повинні бути залишені поля, сторінки мають бути пронумеровані.

Обсяг індивідуального науково-дослідного завдання у формі реферату не повинен перевищувати 45 сторінок формату А4. В кінці роботи вміщується висновки, список використаних джерел, ставиться підпис студента і дата виконання.

Реферативна робота рецензується викладачем та оцінюється ним, як правило, за бальною шкалою. При отриманні негативної оцінки робота разом з рецензією повертається студенту на доопрацювання, після чого з урахуванням зауважень передається для повторної перевірки разом з рецензією.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З КУРСУ «ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО»

Методи навчання

- опрацювання лекційного матеріалу;
- опрацювання навчальної та навчально-методичної літератури;
- робота з відповідними інформаційними ресурсами Інтернет, у т.ч. іноземними;
- підготовка рефератів та індивідуальних наукових робіт, доповідей по відповідних питаннях;

- розв'язування практичних ситуаційних завдань;
- складання глосаріїв і термінологічних словників;
- участь у конференціях і дебатах.

Методи контролю:

Оцінка знань, умінь і практичних навичок студента з навчальної дисципліни «Інформаційне суспільство» здійснюється за 100-бальною системою.

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів:

- поточного контролю знань;
- підсумкового контролю знань – заліку.

Поточний контроль знань студентів здійснюється за двома складовими:

- контроль систематичності та активності роботи студента протягом семестру;
- контроль за виконанням модульних завдань.

При контролі систематичності та активності роботи студента оцінці підлягають:

- відвідування семінарських занять;
- активність на семінарських заняттях;
- рівень засвоєння знань програмного матеріалу.

Методи оцінювання: експрес опитування; поточне тестування; розв'язок ситуаційних задач; складання словника іншомовних термінів за темою; конспект на тему; анотація додатково вивченої літератури; оцінка індивідуального проекту; підсумкова контрольне опитування.

Поточне тестування (модульний контроль)

Протягом семестру студенти виконують два модульні завдання, кожне з яких оцінюється в діапазоні від 0 до 70 балів. Модульне завдання виконується у вигляді комп'ютерного тестування. Максимальна оцінка модульного контролю становить 70 балів.

Студент, який за результатами контролю систематичності та активності поточної роботи на семінарських заняттях та самостійної роботи, отримав 0 балів, до модульного контролю НЕ ДОПУСКАЄТЬСЯ.

Підсумкова кількість балів усіх модульних контролів визначається як середнє арифметичне балів за всі модулі.

Підсумкова оцінка з дисципліни

Загальна підсумкова оцінка складається із суми балів за результатами контролю систематичності й активності роботи студента протягом семестру та підсумкової кількості балів всіх модульних контролів.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

	Поточне тестування та самостійна робота										Сума (сер.бал за модулі)
	Змістовний модуль 1					Змістовний модуль 2					
	T1*	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	
Поточне тестування	70**					70					70
Самостійна робота											30
Всього	100**					100					100

*T1, T2 ... T10 – теми змістових модулів;

** Максимальна кількість балів

КОНТРОЛЬ УСПІШНОСТІ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Контроль успішності знань студентів здійснюється з використанням методів і засобів, що затверджуються науково-методичною комісією університету. Академічні успіхи студента визначаються за допомогою встановленої системи оцінювання та реєструються прийнятим в університеті чином з обов'язковим переведенням оцінок у відповідності до національної шкали та шкали ECTS. Оцінювання успішності студента при засвоєнні змістовного модулю дисципліни ведеться за внутрішньою системою тестування.

За підсумками атестації зі змістовного модуля результати оцінювання перераховуються в шкалу ECTS та національну шкалу за системою:

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

% від максимальної суми балів за всі форми навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Результати оцінювання успішності студента за кожним змістовим модулем реєструються за національною шкалою і шкалою ECTS в екзаменаційних відомостях та заносяться в Додаток до диплома.

КОРОТКИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ ДО ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО»

ТЕМА 1. ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК НОВІТНЯ СТАДІЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

1. Визначення та генеза поняття «інформаційне суспільство»
2. Інформаційний обмін та його еволюція у суспільстві
3. Критерії інформаційного суспільства
4. Типи інформаційного суспільства
5. Інформаційні революції
6. Інформаційна культура
7. «Інформаційне суспільство» в Україні

1. Визначення та генеза поняття «інформаційне суспільство»

Інформаційне суспільство (англ. Information society) – це теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі.

Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства є інформація і знання.

Історія виникнення концепції «інформаційного суспільства» бере свій початок з робіт австрійсько-американського економіста-дослідника Фріца Махлупа, який в 1933 році почав вивчати вплив патентів на наукові дослідження. Ф. Махлуп ввів поняття «індустрії знань», до якої він включив п'ять секторів інформаційної діяльності у суспільстві: освіта, наукові дослідження і розробки, засоби масової інформації, інформаційні технології та інформаційні послуги.

Термін «інформаційне суспільство», за даними угорського університетського науковця-соціолога Ласло Карвалікса, виникнув в середовищі японських соціологів на початку 60-х років. Згодом, приблизно до 1980 року, словосполучення «інформаційне суспільство» стало у соціологів визнаним і влучним (як у описовому, так і у метафоричному сенсі) терміном-парасолькою для позначення нового, швидко змінюваного світового соціо-економічного комплексу у постіндустріальну епоху.

Характерні риси теоретичного інформаційного суспільства:

- збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства;
- зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті;
- зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Інформаційне суспільство – це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку.

Інформаційне суспільство, що є результатом впливу і проникнення інформації у всі сфери людського життя, має певні основи свого існування:

- економічні;
- правові;
- технологічні.

«Інформаційне суспільство» вважається наступником «індустріального суспільства». В «інформаційному суспільстві» створення, розповсюдження, використання, узагальнення і маніпулювання інформацією становить значну частину економічної, політичної та культурної діяльності.

«Економіка знань» стає економічною копією цієї діяльності, оскільки добробут суспільства створюється через експлуатацію знань або розуміння суті речей та процесів. Люди які мають засоби і можливості для участі в такому суспільстві отримують певні додаткові вигоди, порівняно з тими, хто таких можливостей або засобів не має.

Економічними основами інформаційного суспільства є галузі інформаційної індустрії (телекомунікаційна, комп'ютерна, електронна, аудіовізуальна), які переживають процес технологічної конвергенції і корпоративного злиття, розвиваються найбільш швидкими темпами, мають вплив на всі галузі економіки і конкурентоспроможність країн на світовій арені. Відбувається інтенсивний процес формування світової «інформаційної економіки», що укладається в умовах глобалізації інформаційних, інформаційно-технологічних і телекомунікаційних ринків, виникненні світових лідерів інформаційної індустрії, перетворенні «електронної торгівлі» по телекомунікаціях у засіб ведення бізнесу.

Характерними рисами і ознаками інформаційного суспільства є:

- формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору країни, як частини світового інформаційного простору, повноправна участь України в процесах інформаційної і економічної інтеграції регіонів, країн і народів;
- становлення і в подальшому домінування в різних сферах перспективних інформаційних технологій, засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій;
- створення і розвиток ринку інформації і знань як факторів виробництва на додаток до ринків природних ресурсів, праці і капіталу, перехід інформаційних ресурсів суспільства в реальні ресурси соціально-економічного розвитку, фактичне задоволення потреб суспільства в інформаційних продуктах і послугах;
- зростання ролі інформаційно-комунікаційної інфраструктури в системі суспільного виробництва;
- підвищення рівня освіти, науково-технічного і культурного розвитку за рахунок розширення можливостей систем інформаційного обміну на міжнародному, національному і регіональному рівнях і, відповідно, підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик послуг праці;

- створення ефективної системи забезпечення прав громадян і соціальних інститутів на вільне одержання, поширення і використання інформації як найважливішої умови демократичного розвитку.

2. Інформаційний обмін та його еволюція у суспільстві

Існуючі типи обмінів у суспільстві:

- матеріал;
- енергетичний;
- інформаційний (актуальний з середини ХХ століття).

Основними фазами інформаційного обміну є:

- *Усна фаза*

розвиток мови є об'єктивним процесом у розвитку суспільства. Мова – це відображення розумових процесів, культура мови відображає розвиток людини.

- *Письмова фаза*

становлення писемності є революційним кроком, котрий зумовив подальший розвиток людства.

- *Книжкова фаза*

Верстат Гутенберга та початок епохи друкарства. Поява можливості забезпечити збереження авторства, інтелектуальної власності (вихідні дані книги), істотно більш масовий і оперативний обмін інформацією. Коли книжкова інформатика стала знижувати свою ефективність, утворюється протиріччя між потоками поточної літератури та індивідуальними читацькими можливостями, а також складається ситуація, коли легше відкрити новий факт або створити нову теорію, ніж упевнитися, що вони ще не були відкриті або виведені, що зумовлює уповільнення темпу науково-технічного прогресу. Таким чином, з'явилася необхідність більш досконалих технічних засобів для зняття інформаційної кризи.

- *Комп'ютерна фаза*

новий безпаперовий етап у розвитку соціальних комунікацій. Діалог «людина – ЕОМ» – головна відмінність електронної комунікації від усної чи документальної комунікації, де має місце прямий або опосередкований документом діалог «людина – людина». Гіпертекст – нова технологія роботи з текстами на комп'ютерній фазі інформаційного обміну.

3. Критерії інформаційного суспільства

Суспільство вважається інформаційним, якщо:

- будь-який індивід, група осіб, підприємство або організація в будь-якій точці країни і в будь-який час можуть одержати за відповідну плату або безкоштовно на основі автоматизованого доступу і систем зв'язку будь-яку інформацію і знання, необхідні для їх життєдіяльності і вирішення особистих і соціально значущих завдань;
- у суспільстві виробляється, функціонує і доступна будь-якому індивіду, групі або організації сучасна інформаційна технологія;
- є розвинені інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, необхідному для підтримки постійно швидкі науково-технологічного та соціально-історичного прогресу;

- відбувається процес прискореної автоматизації і роботизації всіх сфер і галузей виробництва і управління;
- відбуваються радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких виявляється розширення сфери інформаційної діяльності і послуг.

Провідними трьома рисами, що вирізняють подібний соціум від усіх його попередників вважаються:

- створення глобального інформаційного простору, здатного забезпечити нову якість життя;
- збільшення питомої ваги інформаційно-комунікативних технологій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни;
- поява якісно нових комунікацій та ефективної інформаційної взаємодії людей на засадах зростаючого доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, подолання інформаційної нерівності (бідності), прогресуюче задоволення людських потреб в інформаційних продуктах і послугах.

Найбільш чітко перелік з 12-ти ознак, що характеризують інформаційне суспільство, представлений в роботі Дона Тейскотта «Електронно-цифрове суспільство»:

1. *Орієнтація на знання.* Розумова праця стає основою створення матеріальних цінностей, отримання доходів і прибутків. Центр ваги зміщується від сили м'язів до сили думки. Знання стають складовою продукції. Поширюються технічні засоби, орієнтовані на знання. Системи управлінської інформації еволюціонують у системи знань.

2. *Цифрова форма представлення об'єктів.* Документи перетворюються в електронно-цифрову форму. Спілкування між людьми набуває форму одиниць і нулів. Перехід від аналогової техніки до електронно-цифрової (зв'язок, системи фіксації подій, копіювання).

3. *Віртуальна природа.* Фізичні предмети, організації можуть ставати віртуальними. Віртуальні магазини, склади, робочі місця, бригади. Віртуалізація даних, системи «віртуальна реальність» з впливом на всі органи чуття.

4. *Молекулярна структура.* Кінець адміністративно-командної ієрархії. Окремі працівники і бригади отримують свободу дій і можливість створювати цінності. Створюються компоненти типу «конструктора «Лего», які передбачають багаторазове і багатофункціональне використання.

5. *Інтеграція.* Міжмережна взаємодія. Підприємство нового типу – це мережевий елемент. З'являються модульні незалежні організації, що становлять єдину мережу послуг і виробництва. Створення матеріальних цінностей, торгівля, громадське життя ґрунтуються на глобальній інфраструктурі загального користування.

6. *Усунення посередників.* Усунення в господарській діяльності агентів, маклерів, оптовиків, почасти роздрібних торговців – всього, що стоїть між виробником і споживачем, усіх, хто виконував функції підсилювача сигналів в каналах зв'язку організацій.

7. *Конвергенція.* Конвергенція ключових галузей економіки. Конвергенція організаційних структур.

8. *Інноваційна природа*. Нововведення – головна рушійна сила економічної діяльності та успіху в справі. Основним джерелом цінностей стає людська уява, а не традиційні чинники успіху – доступ до сировини, продуктивність, масштаби, вартість робочої сили. Нововведення в стратегії маркетингу, методах управління.

9. *Трансформація відносин «виробник-споживач»*. Стирання граней між виробником і споживачем. Знання, інформація споживача використовується при створенні продукту, особливо при розробці інформаційних систем, програмних продуктів. Споживач може відстежувати, коректувати і навіть брати участь у створенні продукту, орієнтованого на його конкретні побажання.

10. *Динамізм*. Нове суспільство діє в режимі реального часу. Торгівля стає електронною, комунікації виконуються миттєво, отримання істинної картинки процесу з усіма необхідними параметрами забезпечує безпосередній контроль і управління. Життєвий цикл продукції скорочується.

11. *Глобальні масштаби*. Знанню не відомі кордони. Економіка перетворюється на загальносвітову. Організація взаємної роботи, співпраці не обмежується простором і часом. Роботу можна виконувати в самих різних місцях, у тому числі вдома. Зростає взаємозалежність країн.

12. *Наявність суперечностей*. Виникають масові соціальні протиріччя між трудящими і звільненими робітниками, знання яких стали не потрібні, знаючими і невігласами, що мають доступ до інформаційної магістралі і не мають його.

4. Типи інформаційного суспільства

Виходячи з мети, розрізняють два типи інформаційного суспільства:

1. «Цифровий диктатура»

створюється цифровий бюрократією для того, щоб спростити управління цифровою державою. При цьому цифрові права цифрових громадян не захищені, ставка робиться на цифрові поліцейські заходи тотального цифрового контролю. Проводиться нав'язування цифрових послуг населенню, в яких потребує не саме населення, а держава (бюрократія).

2. «Цифрова демократія»

будується заради громадян, заради захисту їх цифрових громадянських прав. Створювати «цифрову демократію» набагато складніше, ніж «цифрову диктатуру». Прогнози показують, що «цифрова демократія» повинна забезпечувати конфіденційність, анонімність особистої інформації громадян. Забезпечити конфіденційність і анонімність особистої інформації (персональних даних) громадян вдається тільки засобами криптографії, при цьому особистим ключем для управління своєю особистою криптографією повинна стати сама людина (біометричний образ людини).

Поряд з категорією «інформаційне суспільство» досить важливого значення набуває категорія «інформаційної цивілізації».

Інформаційна цивілізація відображає рівень розвитку суспільства на даному етапі, що визначається роллю інформації в його житті та рівнем інформаційної культури.

Види інформаційної цивілізації:

1. Глобальна інформаційна цивілізація – це рівень розвитку глобального суспільства (світового співтовариства), що визначається зростанням ролі інформації

як продукту соціальної діяльності людей, за якісними характеристиками якої вимірюється рівень загальної культури суспільства щодо здатності виробляти, сприймати і раціонально застосовувати відомості, дані, знання для потреб життєдіяльності.

2. Локальна (регіональна) інформаційна цивілізація – це рівень розвитку суспільства в окремих регіонах (на континентах, в окремих країнах), що визначається зростанням ролі інформації як продукту соціальної діяльності людей, за якісними характеристиками якої вимірюється рівень загальної культури суспільства щодо здатності виробляти, сприймати і раціонально застосовувати відомості, дані, знання для потреб життєдіяльності. Серед локальних інформаційних цивілізацій сьогодні можна назвати такі: найбільш розвинута інформаційна цивілізація – США; менш розвинута – країни Західної Європи, Азія (Індія, Китай та ін.); малорозвинута – Африка, Латинська Америка, Східна Європа. Межа XX і XXI сторічч ознаменувалася переходом світової цивілізації від індустріального до інформаційного суспільства. У 1993 році Комісія Європейського Союзу офіційно проголосила поступ Європи до інформаційного суспільства.

5. Інформаційні революції

В історії розвитку цивілізації відбулося кілька інформаційних революцій – перетворень суспільних відносин через кардинальних змін у сфері обробки інформації. Наслідком подібних перетворень було придбання людським суспільством нової якості.

Перша революція пов'язана з винаходом писемності, що привело до гігантського якісного і кількісного стрибка в інформаційному розвитку суспільства. З'явилася можливість фіксувати знання на матеріальному носії, таким чином відчужувати їх від виробника і передавати від покоління до покоління.

Друга (середина XVI ст.) викликана винаходом друкарства, яке радикально змінило індустріальне суспільство, культуру, організацію діяльності.

Третя (кінець XIX ст.) зумовлена винаходом електрики, завдяки якому з'явилися телеграф, телефон, радіо, що дозволяють оперативно передавати і накопичувати інформацію в будь-якому обсязі.

Четверта (70-і рр. XX ст.) пов'язана з винаходом мікропроцесорної технології і появою персонального комп'ютера. На мікропроцесорах та інтегральних схемах створюються комп'ютери, комп'ютерні мережі, системи передачі даних (інформаційні комунікації).

Цей період характеризують три фундаментальні інновації:

- перехід від механічних та електричних засобів перетворення інформації до електронних;
- мініатюризація всіх вузлів, пристроїв, приладів, машин;
- створення програмно-керованих пристроїв і процесів.

Остання інформаційна революція висуває на перший план нову галузь – інформаційну індустрію, пов'язану з виробництвом технічних засобів, методів, технологій для виробництва нових знань. Найважливішими складовими інформаційної індустрії стають всі види інформаційних технологій, особливо телекомунікації. Сучасна інформаційна технологія спирається на досягнення в області комп'ютерної техніки та засобів зв'язку.

Серед позитивних здобутків сучасної інформаційної цивілізації можна визначити такі:

- зростання можливості швидко здійснювати інформаційні зв'язки на великих відстанях, у тому числі між континентами;
- зростання можливості швидко, у великому обсязі сприймати та обробляти, зберігати інформацію на компактних (малогабаритних) технічних засобах;
- об'єднання різних технологій комунікації: теле-, радіо- та обчислювальної техніки.

Водночас ці позитивні соціальні явища супроводжуються негативними, серед яких:

- зростання можливості швидкого перехоплення, витoku, перекручення, знищення інформації;
- використання технічних засобів і технологій інформації в антисоціальній діяльності:
  - а) воєнній;
  - б) політичній;
  - в) економічній.

Як узагальнення щодо негативного прояву інформаційного суспільства можна зазначити, що створюється загроза інформаційному суверенітету, інформаційній безпеці окремої держави, групи держав, регіонів, а також безпечному існуванню окремих людей.

6. Інформаційна культура

Для вільної орієнтації в інформаційному потоці людина повинна володіти інформаційною культурою як однієї зі складових загальної культури.

Інформаційна культура – це вміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її отримання, обробки і передачі комп'ютерну інформаційну технологію, сучасні технічні засоби і методи.

Інформаційна культура у вузькому сенсі – це рівень досягнутого у розвитку інформаційного спілкування людей, а також характеристика інформаційної сфери життєдіяльності людей, в якій можливо відзначити ступінь досягнутого, кількість і якість створеного, тенденції розвитку, ступінь прогнозування майбутнього.

Під інформаційною культурою також розуміють:

- новий тип спілкування, який дає можливість вільного виходу особистості в інформаційне буття;
- свобода виходу і доступ до інформаційного буття на всіх рівнях від глобального до локального, оскільки внутрішньо-національний, внутрішньодержавний тип інформаційного буття так само неспроможний, як і національна наука;
- новий тип мислення, що формується в результаті звільнення людини від рутинної інтелектуальної роботи, серед рис, що визначають це вже сьогодні яскраво проявляється орієнтація людини на саморозвиток і самонавчання.

Інформаційна культура пов'язана із соціальною природою людини. Вона є продуктом різноманітних творчих здібностей людини і виявляється в таких аспектах:

- у конкретних навичках по використанню технічних пристроїв (від телефону до персонального комп'ютера і комп'ютерних мереж);
- у здатності використовувати у своїй діяльності комп'ютерну інформаційну технологію, базовою складовою якої є численні програмні продукти;
- в умінні витягати інформацію з різних джерел: як з періодичної преси, так і з електронних комунікацій, представляти її в зрозумілому вигляді та вмінні її ефективно використовувати;
- у володінні основами аналітичної переробки інформації;
- в умінні працювати з різною інформацією;
- у знанні особливостей інформаційних потоків у своїй галузі діяльності.

7. «Інформаційне суспільство» в Україні

Вперше орієнтацію України на створення «інформаційного суспільства» було офіційно зафіксовано в Стратегії інтеграції України до ЄС (розділ 13), ухваленою в 1998 році.

Варто відзначити, що одночасно, в 1998 році було прийнято два Закони України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» та «Про Національну програму інформатизації», якими визначалися принципи і програма дій інформатизації України, а не побудови в ній «інформаційного суспільства». Таке протиріччя у концептуальних основах між різними групами фахівців і політиків на найвищому рівні прийняття політичних рішень в Україні свідчить про некритичність сприйняття іноземних новацій. Воно сильно зашкодило практиці інформаційно-комунікаційного розвитку України.

Популярність вживання термінології «інформаційного суспільства» знову зросла в Україні на початку 2000-х років, в ході підготовчих робіт до участі делегації України в першому і другому зібранні Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства, а також в ході спроб реалізації Рішень цього саміту після 2005 року.

Відповідно до перших Рішень саміту (Женевський план дій, 2003 рік), Україна мала б розробити Національну стратегію розвитку «інформаційного суспільства» та приступити до її реалізації. Однак тільки в 2005 році в Україні були проведені Парламентські слухання з цього питання і за їх результатами на початку 2007 року був прийнятий Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007 – 2015 роки».

В серпні 2007 року був прийнятий План заходів з виконання завдань цього закону (Розпорядження КМУ від 15.08.2007 № 653-р). Стратегія розвитку «інформаційного суспільства» в Україні лишилася невизначеною. Більше того, продовжують бути чинними зазначені вище закони про інформатизацію України.

Україні належить виконати значний обсяг роботи з осмислення і адаптації концепції «інформаційного суспільства» в українських реаліях, розроблення та реалізації Національної стратегії сучасного інформаційно-комунікаційного розвитку.

ТЕМА 2. ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

1. Інформатизація: поняття та основні види
2. Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства
3. Проблеми правового регулювання відносин в умовах інформаційного суспільства

1. Інформатизація: поняття та основні види

Провідною ознакою інформаційного суспільства є інформатизація.

Інформатизація являє собою сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, що ґрунтуються на застосуванні сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року: «Інформатизація – сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки».

Як показує досвід інших країн, інформатизація сприяє забезпеченню національних інтересів, поліпшенню керованості економікою, розвитку наукомістких виробництв та високих технологій, зростанню продуктивності праці, вдосконаленню соціально-економічних відносин, збагаченню духовного життя та подальшій демократизації суспільства.

Інформатизація – це технологічний, соціальний і навіть культурологічний процес, пов'язаний зі значними змінами в способі життя населення. Такі процеси вимагають серйозних зусиль не лише влади, а й всієї спільноти користувачів інформаційно-комунікаційних технологій на багатьох напрямках, включаючи ліквідацію комп'ютерної неграмотності, формування культури використання нових інформаційних технологій та інше.

Процес інформатизації включає в себе наступні взаємопов'язані техніко-технологічні складові:

Електронізація – поширення електронної технології на найрізноманітніші сфери людської діяльності: у виробництві і управлінні, освіті і науку, соціальну та культурну сфери.

Медіатизація – процес вдосконалення засобів збору, зберігання і розповсюдження інформації, в якому головним носієм інформації та даних стає електронний носій. Медіатизація дозволяє передавати інформацію без переміщення людини, збільшує швидкість і розширює спектр можливостей цієї передачі.

Комп'ютеризація – процес вдосконалення засобів пошуку та обробки інформації на основі впровадження комп'ютерної техніки. Комп'ютер стає головним

засобом комунікації людини, засобом позбавлення від рутинних операцій. Комп'ютеризація – це не тільки технічний і технологічний процес, але і соціологічні перетворення, пов'язані з освоєнням комп'ютерної техніки практично всім населенням.

Інтелектуалізація – процес розвитку знань і здібностей людей до сприйняття і породження інформації, що закономірно зумовлює підвищення інтелектуального потенціалу суспільства, включаючи можливість використання засобів штучного інтелекту.

Інформатизацію можна поділити умовно на наступні види:

- інформатизація стратегічних напрямів розвитку державності, безпеки та оборони;
- інформатизація на рівні обласних (міських) держадміністрацій та органів місцевого самоврядування;
- інформатизація Збройних Сил України;
- інформатизація процесів соціально-економічного розвитку;
- інформатизація пріоритетних галузей економіки;
- інформатизація фінансової та грошової системи, державного фінансово-економічного контролю;
- інформатизація соціальної сфери;
- інформатизація в галузі екології та використання природних ресурсів;
- інформатизація освіти;
- інформатизація наукової діяльності;
- інформатизація у сфері культури;
- інформатизація мовної сфери тощо.

Інформатизація процесів соціально-економічного розвитку – комплексне та збалансоване вирішення завдань соціально-економічного розвитку на сучасній інформаційно-аналітичній, системно-технічній базі за допомогою ситуаційних центрів забезпечення інформаційної підтримки функціонування державного сектору економіки, проведення виваженої бюджетно-кредитної та податкової політики, виникнення конкурентоспроможних виробництв галузей промисловості у стратегічно важливих сферах. Систему моніторингу та застосування сучасних інформаційних технологій забезпечать наукові підходи у розв'язанні соціальних проблем суспільства.

В основу цього напрямку інформатизації покладається створення баз даних і знань, а також засобів обробки їх, орієнтованих на ефективну інформатизацію органів державної статистики і точне прогнозування процесів соціально-економічного розвитку, зокрема інформаційно-довідкових систем ринку праці, товарів і послуг, контролю якості споживчих товарів тощо з подальшим використанням їх для формування систем електронної комерції.

Інформатизація пріоритетних галузей економіки – це комплекс автоматизованих систем оброблення даних та управління різного рівня і призначення, які взаємопов'язані на основі принципів технологічної, організаційної, документаційної, програмної та інформаційної сумісності та утворюють цілісну інформаційну інфраструктуру.

В умовах формування ринкових відносин важливими завданнями є такі:

- підвищення ефективності функціонування галузей за рахунок оптимізації структури виробництва і транспортних засобів та необхідної координації робіт усіх управлінських підрозділів;
- вирішення проблеми комплексної автоматизації виробництва на основі сучасних стандартів і технологій, яка охоплює процеси від проектування та підготовки виробництва до безпосереднього автоматизованого виробництва.

Інформатизація фінансової та грошової системи, державного фінансово-економічного контролю включає кілька підсистем.

Для податкової адміністрації – створення інформаційної системи, що забезпечує прогноз і контроль податкових зборів.

Інформатизація банківської діяльності – створення системи розрахунків у реальному часі для виконання великих та термінових платежів, системи безготівкових розрахунків за товари та послуги, електронного реєстру застав майна, електронної системи Центрального депозитарію державних цінних паперів. Важливе значення також буде мати створення системи інформаційно-аналітичної взаємодії Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної податкової адміністрації України та Державного казначейства України.

Важливою складовою фінансової системи України є державний фінансово-економічний контроль.

Єдина автоматизована система державного контролю включає автоматизовані системи (АС) за виконанням державного бюджету України, фінансуванням загальнодержавних програм, збереженням і використанням об'єктів права державної власності, використанням кредитних ресурсів, діяльністю установ банківської системи. Базовим елементом такої системи є інформаційно-аналітична система Рахункової палати.

У галузі фінансів на сьогодні вже функціонує інформаційна система, що дала можливість переходу від використання традиційних платіжних інструментів до високонадійної системи міжбанківських розрахунків та паралельно-кредитних карток (електронних грошей).

Інформаційно-аналітичні системи забезпечення державного фінансового та податкового контролю за підприємницькою діяльністю юридичних і фізичних осіб створюються відповідно до законодавства.

2. Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства

Стрімкий розвиток високих технологій, інформатизації та телекомунікації, поряд із безсумнівними перевагами розширення можливостей для міжнародного співробітництва, створюють водночас передумови для виникнення принципово нової, інформаційної, конфронтації на міжнародній арені. Ця проблема висувалася на Саміті «великої вісімки» на Окінаві, де поряд з іншими документами була прийнята 22 липня 2000 року Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства, що закликає «як в державному, так і в приватному секторах, ліквідувати міжнародний розрив у галузі інформації та знань» (тобто на рівні використання інформації та знань).

У Хартії виділяється чотири розділи:

- використання можливостей цифрових технологій;
- подолання електронно-цифрового розриву;
- сприяння загальній участі;
- подальший розвиток.

Відповідно до Окінавської Хартії, інформаційно-телекомунікаційні технології (або просто – інформаційні технології), є одним з найбільш важливих факторів, котрі впливають на формування суспільства XXI сторіччя. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти й роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства. ІТ швидко стають життєво важливим стимулом розвитку світової економіки. Вони також надають можливість багатьом ініціативним індивідуумам, фірмам та спільнотам у всіх частинах земної кулі більш ефективно і творчо вирішувати економічні та соціальні проблеми. Величезні можливості ІТ мають бути розділені всіма.

Сутність стимульованих ІТ економічних та соціальних трансформацій полягає в їх здатності сприяти людям і суспільству у використанні знань та ідей.

Інформаційне суспільство є етапом цивілізаційного розвитку людства, на якому збільшується вплив інформаційних та комунікаційних технологій на всі сфери життя суспільства.

3. Проблеми правового регулювання відносин в умовах інформаційного суспільства

Світовий досвід свідчить про те, що на рівні законів регулюється три групи правовідносин: право громадян на доступ до інформації, захист інформації, охорона виключних прав.

Сьогодні відомо небагато країн, де створюється національна система законодавчого регулювання відносин у глобальному інформаційному просторі. Міжнародні угоди з цих проблем ще тільки розробляються, судова практика ще тільки формується. Однак нинішня ситуація містить у собі своєрідну загрозу для ряду країн, які не приділяють належної уваги цим питанням. Загроза полягає у можливій юридичній експансії, яка призведе до спроб поширення юрисдикції національної системи законодавства однієї чи кількох країн на відношення у всьому Інтернеті.

Перед національною юридичною системою стоїть дуже важливе завдання розробити систему національного законодавства у сфері відносин глобального інформаційного простору, яке повинно бути максимально гармонізованим з міжнародним законодавством, враховувати тенденції та напрямки його розвитку. Це нормативно-правові акти, які встановлюють юридичний статус електронного документу, цифрового підпису, ЗМІ в Інтернеті, такі, які регулюють особливості авторського права, економічних взаємовідносин в умовах технологій мережі, такі, які встановлюють відповідальність за комп'ютерні злочини та інше.

У 70-х роках з'явилися перші дослідження щодо правового режиму машинної інформації, а саме – програми для ЕОМ, а на початку 90-х років видатний російський цивіліст Е. А. Суханов доводив, що найбільш загальними, принциповими проблемами правової регламентації відносин у цій сфері є правова охорона програм для ЕОМ та економічно-правовий режим інформаційних ресурсів.

Відомі цивілісти Ю. К. Толстой і А. П. Сергеев зазначають у своїх роботах, що у сучасному світі інформація виступає в якості особового об'єкта договірних відносин, пов'язаних з її збиранням, збереженням, пошуком, переробкою, поширенням і використанням у різних сферах людської діяльності. Особливе місце при цьому відводиться машинній інформації, що циркулює в обчислюваному середовищі, зафіксована на фізичному носії у формі, доступній для сприйняття ЕОМ, або така, що передається по телекомунікаційних каналах.

На думку вчених, інформація, як об'єкт цивільних прав повинна мати такі ознаки:

- інформація є ідеальним компонентом буття, тобто благом нематеріальним;
- інформація – благо неспоживче, яке піддається лише моральному, але не фізичному старінню;
- інформація має можливість необмеженого тиражування, поширення і перетворення форм її фіксації.

Крім того, не слід закріплювати за будь-ким монополії на володіння і використання інформації, за винятком тієї, що є одночасно об'єктом інтелектуальної власності або цивільних прав.

ТЕМА 3. СПЕЦИФІКА ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

1. Глобальне суспільство: поняття, витоки ідеї
2. Структура глобального суспільства
3. Майбутнє глобалізації

1. Глобальне суспільство: поняття, витоки ідеї

Глобальне суспільство (англ. global society) – суспільство, яке охоплює усю земну кулю (від англ. globe – земна куля, global – світовий, той, що стосується земної кулі) і громадянами якого є всі жителі планети Земля. Поняття набуло поширення в другій половині ХХ ст., коли виникла потреба у дослідженні глобальних суспільних процесів, які впливають на розвиток людства в цілому.

Суспільства окремих країн світу на противагу до глобального суспільства називаються локальними суспільствами.

Основою для розвитку поняття глобального суспільства є ідеї єдиного божества (християнство, іслам та іудаїзм), а також європейської та китайської безбожної матеріалістичної філософії (Геракліт, Платон, Аристотель, Конфуцій), зокрема ідеї рівності і єдності всіх людей перед богом, ідеї космополії, граду земного і граду Божого, ідея Піднебесної тощо.

Нові форми опису глобального суспільства з'являються у Європі в епоху Нового Часу в рамках гуманізму. По суті в ті часи розробляються такі ідеї гуманізму, важливі для сучасного глобального суспільства, як ідеї людства, людського блага і загальнолюдських цінностей.

В ХVІІІ – ХІХ ст. теж з'являються певні наробки у сфері дослідження глобальних суспільних процесів і життя людства. Зокрема слід згадати теорію вічного миру у Європі і працю Канта «До вічного миру», у якій він продовжує

античні ідеї космополітизму і мирного співжиття людей у всьому світі. Слід звернути увагу, що ідея вічного миру була досить популярною в названу епоху і по суті являла собою ідею близьку до ідеї глобального суспільства у сучасному світі. Цією ідеєю цікавилися як мислителі тогочасної Європи так і Росії (Русі). Зокрема Ж. Ж.Руссо, переклад праць якого здійснювався Іполитом Богдановичем.

У масштабах глобального суспільства найбільш значимі спроби централізації влади як правило набувають форм світових імперій. Як приклади можна навести старожитні Китайську, Перську, Римську імперії, Арабський халіфат, Гуннський каганат, середньовічні Західну Римську (Священну Римську) і Східну Римську (Візантійську) імперії, Велику Степову Монгольську Імперію, імперії Нового Часу, такі як Османська, Руска (Російська), Австро-Угорська, Британська, Германська тощо. В історії ХХ ст. деякі дослідники розглядають такі імперії як Радянську (СРСР), Германську (Німеччина 1930 – 1945 рр.) і Американську (США). У випадку суспільних негараздів у глобальному суспільстві є всі підстави очікувати нових спроб утворення світових імперій (централізації влади) у світі.

У сучасній науковій літературі виокремились два основні підходи до визначення хронологічних меж глобалізації.

Представники першого (широкого) підходу трактують глобалізацію як тривалий історичний процес поетапного формування загальнопланетарної цілісності, який су проваджував увесь процес цивілізаційного розвитку або ж розпочався приблизно 100 років тому у зв'язку з інтенсифікацією зовнішньоекономічних відносин. Так, фахівці Світового банку виокремлюють три хвилі глобалізації:

- перша хвиля (1870 – 1914 рр.), яка досі не перевершена, оскільки частка міжнародної торгівлі у валовому світовому доході за цей період зросла у два рази, кумулятивний обсяг інвестицій у країни, що розвиваються, досягнув 32 %, водночас міграція охопила 10 % населення;
- друга хвиля (1950 – 1970 рр.) пов'язана з відновленням рівня міжнародних зв'язків до попереднього стану після руйнації у двох світових війнах. За цей період частка обсягу світової торгівлі у світовому ВВП досягнула рівня 1913 р., кумулятивний обсяг інвестицій у країни, що розвиваються, становив 11 %;
- третя хвиля (починаючи з 1970р.) започаткована потужним розвитком сучасних інформаційних і транспортних технологій. У 1998 р. кумулятивний обсяг інвестицій у країни, що розвиваються, досягнув 22 %.

На думку багатьох дослідників, довгостроковий процес розвитку глобалізації має циклічно-хвильову природу, пов'язану з періодичними піднесеннями та спадами інтеграційних процесів. При цьому глобалізаційні хвилі, які включають інтеграційні (зближення, взаємодії, взаємопереплетення і взаємопроникнення) та диференційні (примноження багатоманітності, урізноманітнення, плюралізації) процеси, уможливають оновлення форм, змісту та механізмів глобалізації, не впливаючи на її поступальний розвиток. Згідно із зазначеним підходом розрізняють такі цикли глобалізації:

I. Античний цикл (VIII ст. до н. е. – II ст. н. е.), який включає:

- хвилю диференціації (VIII-IV ст. до н.е.);
- хвилю інтеграції (III ст. до н.е. - II ст н.е.)

II. Середньовічний цикл (III – XIII ст. н. е.), який включає:

- хвилю диференціації (III – VII ст. н. е.);
- хвилю інтеграції (VIII – XIII ст. н. е.)

III. Цикл Нового часу (XIV – XXI ст.), який включає:

- хвилю диференціації (XIV – XVIII ст.);
- хвилю інтеграції (XIX – XXI ст.)

У межах цього підходу є й інші варіанти періодизації процесу глобалізації. Так, деякі дослідники виокремлюють:

- колоніальну глобалізацію як наслідок великих географічних відкриттів XV – XVI ст.;
- повільну еволюційну глобалізацію, яка тривала до кінця XIX ст.;
- прискорену глобалізацію XX ст.

Є також підхід, згідно з яким процес глобалізації поділяють на такі етапи:

- повільну глобалізацію (до початку епохи великих географічних відкриттів);
- структурну глобалізацію, пов'язану з переділом світу й утворенням протилежно спрямованих економічних систем (середина XIX – 80-ті роки XX ст.);
- послідовну глобалізацію (сучасний етап).

Таким чином, глобалізація є багаторівневим, багатомірним, нерівномірним, складним і суперечливим процесом, який відіграє системоутворювальну роль у формуванні спільного загальнопланетарного господарства.

2. Структура глобального суспільства

У минулому в глобальному суспільстві були періоди, коли його структуру характеризували як переважно первісно-общинну, рабовласницьку, феодальну, буржуазну і індустріальну тощо. Для сучасних жителів глобального суспільства так само як і для їх предків продовжують залишатись важливими питання збереження миру, порядку, добробуту, а також місцевих звичаїв, власної мови і віри в умовах швидких змін, які відбуваються.

Форми вияву глобалізації:

- становлення загальнопланетарного науково-інформаційного простору, глобальної інформаційної інфраструктури, мережових інформаційних технологій, світової комунікаційної системи та технологічних макросистем у сфері виробництва, транспорту і зв'язку;
- інтенсифікація міжнародних трансакцій, розвиток електронної комерції, становлення ринків робочої сили, товарів, інформаційних технологій на основі поступового зняття бар'єрів у торгівлі, підписання багатосторонніх торговельних угод тощо;
- бурхливе зростання світового фінансового ринку, який функціонує в режимі реального часу на основі поєднання ринкових і мережових комп'ютерно-комунікаційних технологій;
- різке збільшення обсягів і швидкості переміщення капіталів; інтенсифікація глобальних фінансових операцій;

- зростання відкритості та взаємозалежності економік, господарсько-технологічне зближення країн, інтенсифікація регіональних інтеграційних процесів, розвиток міжконтинентальної інтеграції тощо;
- становлення єдиного світового виробництва на основі розміщення складових виробничо-збутового процесу в різних країнах та інтенсифікації планетарної діяльності глобальних господарських комплексів (мультинаціональних компаній, багатопрофільних транснаціональних корпорацій, транснаціональних банків, їх об'єднань тощо);
- виникнення нових глобальних економічних суб'єктів (транснаціональних корпорацій, регіональних об'єднань, міжнародних організацій, міст-мегалолісів, неурядових організацій, громадських рухів, світових фінансових центрів, інтеграційних угруповань, спілок видатних особистостей) та нових форм ринкової поведінки (глобальних стратегій, нових методів конкурентної боротьби, глобальних мереж, об'єднань, поглинань, стратегічних альянсів);
- міжнародний рух циклічних коливань економіки, біржових, валютних, фінансових криз; зближення процентних ставок, внутрішніх і «світлич» цін тощо;
- уніфікація ведення бізнесу, втілення «мережевої логіки» взаємовідносин у світовому масштабі, реструктуризація діяльності фірм на основі гнучкого мережевого принципу;
- формування нової системи глобального управління;
- зростання кількості наднаціональних структур регулювання світового господарства, міжурядових і неурядових міжнародних організацій;
- інформаційно-культурне зближення народів, поширення єдиних стандартів життя, уніфікація уподобань, цінностей, принципів і норм поведінки, універсалізація культури тощо;
- формування специфічних інтересів і нових суперечностей, порушення рівноваги світової екосистеми і загострення глобальних проблем.

3. Майбутнє глобалізації

Стосовно майбутньої структури глобального суспільства в наш час важко щось сказати. Різні дослідники пропонують різне бачення структури глобального суспільства майбутнього, зокрема глобальне інформаційне суспільство, глобальне громадянське суспільство, глобальна монархія (диктатура), союз окремих держав світу та інші.

Ідеї передодня епохи глобалізації багатьох аспектів буття в майбутньому знайшли відображення не тільки в науковій, а й у художній світовій літературі. Теоретичні суперечки щодо градації жанру зосереджені навколо п'яти варіантів художнього відображення майбутнього:

- утопії (ідеально доброго суспільства майбутнього);
- дистопії («ідеально» поганого суспільства майбутнього);

- ретропії (казкової фантастики, альтернативної історії, тобто її фантастичній версії про те, яка б була історія, якщо б змінилися ключові обставини);
- антиутопії (жанру, що поєднує утопію з дистопією);
- практопії (тобто, за термінологією О. Тоффлера, практичної утопії).

Багато вітчизняних і зарубіжних письменників мають підстави називатися представниками цих жанрів (Ч. Айтматов, А. Азимов, Р. Бредбері, О. Бердник, М. Булгаков, Є. Замятін, Дж. Оруел, А. і Б. Стругацькі, Г. Уелс, О. Хакслі та інші).

У їхніх творах ідеться про насильницьке однострумство, атмосферу страхіття, тотальне стеження, загальну підозрілість як характерні риси тоталітаризму. Для тоталітарного режиму не потрібні «здоровий глузд», «нормальна мова», «історична пам'ять», «людяність», «любов», «свобода», «самостійне мислення». Замість них втілюються «дурна раціональність», «нова мова» (у російському перекладі Дж. Оруела вона представлена як «новояз»), «манкуртизм», «антигуманність», «дозовані фізіологічні відправлення», «усвідомлене рабство», «повний контроль за правильністю думок». Головна «перевага» тоталітарної системи в тому, що вона перетворює кожну людину на впевненого її прихильника.

Наприклад, картина майбутньої родини, яку футуролог О. Тоффлер малює у своїй практопії, виходить не дуже гарною: тимчасові шлюби, нові технології народження дитини, постійні переїзди, діти на вихованні у «професійних батьків», пологові пігулки, практична відсутність друзів і так званої вічної любові.

Майбутнє системи освіти, за його поглядами, виглядає не краще:

- дітей відводять до школи в більш ранньому віці, навчальний рік стає дедалі довшим, а кількість років примусового шкільного навчання дедалі більше зростає (якщо тенденція збережеться, то людина від народження й до смерті повинна буде навчатися, щоб отримати нормальну освіту);
- освіта дедалі більш технологізується, тобто уподібнюється педагогічному конвеєру, в котрому «на вході» як «сировина» беруться діти з певними початковими даними (дошкільні знання, пам'ять, здібності тощо), а «на виході» задаються параметри «готової продукції» і визначаються ті дії, операції, технології (обсяг знань з різних дисциплін, поточний та підсумковий контроль тощо), щоб одержати необхідний продукт;
- головне, чого треба навчити дітей у процесі навчання, це пунктуальність, слухняність, навички механічної одноманітної роботи;
- конкурентні перегони за оцінки (це не завжди пов'язано з бажанням отримати знання) в системі освіти нагадують «боротьбу пасажирів за краще крісло» на палубі потопуючого «Титаніка».

О. І. Солженіцин справедливо відзначає абсолютну відсутність творчого моменту в подібних навчальних технологіях. Але О. Тоффлер не переноситься в майбутнє, він описує теперішній час і зберігає притаманні йому тенденцію та інтенсивність змін. Він лише змальовує певні проекції цих змін на майбутнє, і ці проекції дуже парадоксальні.

Так, перший парадокс глобалістики – «планетарність» – локальна самоідентифікованість» складається з суперечності між вищою метою глобальної

цивілізації (створення позанаціональної людини світу, громадянина планети Земля, єдиного людського співтовариства) і неможливістю побудувати глобальний світовий дім «без стін» (тобто без людей як представників різних націй, расових і соціальних груп). Реалізація вищої мети глобальної цивілізації може виявити нездатність у забезпеченні основних прав людини, бо окремі люди і групи людей можуть втратити свою локальну (етнічну, конфесійну, традиційну) самоідентифікацію, і саме тому не витримати конкуренції в глобалізованому світі.

Другий парадокс глобального розвитку перебуває у площині суперечності «глобальність – регіональність». Проблема, відображена в цьому парадоксі, фіксує деякі розбіжності між вимогами щодо розуміння безпеки на глобальному і регіональному рівнях. Наприклад, з погляду глобалістики, необхідно відмовитися від зброї масового знищення, але конкретна політична ситуація у певних регіонах світу така, що лише наявність такої зброї у деяких державах стримує їхніх потенційних противників від спроби силою розв'язати певні складні політичні проблеми сучасності (наприклад, це стосується деяких країн Сходу, насамперед, Індії, Пакистану, Ізраїлю).

Третій парадокс глобалістики перебуває у площині суперечності «свобода – необхідність». Проблема, відображена в ньому, стосується міри обмежень свободи громадян при розв'язанні деяких глобальних проблем сучасності. Вона формулюється таким чином: надмірна безпека породжує надмірну несвободу, але й надмірна свобода веде до відсутності будь-якої безпеки. Наприклад, боротьба з міжнародним тероризмом має за мету забезпечити безпеку людей, але не ціною перетворення людського співтовариства у планетарний концентраційний табір з блокпостами навколо привілейованих «оаз безпеки» для обраних.

Четвертий парадокс глобалістики перебуває у площині суперечності «хаос – порядок» («сталість – несталість»). Він пов'язаний з умовою прояву синергетичного ефекту: як каталізатор цього ефекту виступає певна нестабільність, хиткість системи, яка внаслідок його дії набуває тенденції до порядку. Тобто, з одного боку, глобальний розвиток має бути спрямованим на досягнення системної зрівноваженості, стабільності, сталості у світі, а з другого боку, жодний розвиток не відбувається без якісних і кількісних змін, без елементів нестабільності, хиткості системи.

П'ятий парадокс глобалістики «універсальність – унікальність» перебуває у площині проблеми співвідношення міжнародного і національного права.

Парадокс у тому, що з погляду глобалістики, міжнародні правові документи є більш універсальними, відкритими, спрямованими у майбутнє, а національні – більш унікальні, закриті, обмежені минулим, традиціями. Як «відкрита» система міжнародне право більш життєздатне, ніж «закритіша» система національного права. Але міжнародне співтовариство не може мирно співіснувати і розвиватися як без міжнародного, так і без національного законодавства. Тому доля глобальних політичних, економічних, екологічних, соціокультурних процесів залежить від ступеня узгодженості міжнародного і національного законодавств.

Позитивні сторони глобалізації:

- бурхливе технологічне зростання;
- зростання кількості і якості споживаної продукції;
- поява нових робочих місць;

- вільний доступ до інформації;
- поліпшення та підвищення рівня життя;
- поліпшення взаєморозуміння між різними культурами.

Негативні сторони глобалізації:

- нестабільність розвитку економік багатьох країн;
- збільшення розриву в соціально-економічному розвитку між країнами;
- розшарування суспільства;
- зростання впливу транснаціональних корпорацій;
- зрослі масштаби міграції;
- загострення глобальних проблем;
- впровадження масової культури, втрата самобутності країн.

У цілому виникла система міждержавних структур відстає від потреб, що диктуються бурхливою глобалізацією економіки. Це не дозволяє ефективно використовувати її позитивні результати і протистояти її негативним соціально-економічним наслідкам. Мова йде насамперед про необхідність створити дієві механізми боротьби з бідністю, про скорочення розриву в рівні життя населення окремих країн і регіонів світу, про оптимізацію демографічних процесів та збереженні навколишнього середовища, про попередження екологічних і техногенних катастроф та подоланні їх наслідків.

Глобальне співробітництво на основі створення формальних чи неформальних міжнародних інститутів представляє важливий механізм для вирішення проблем, що породжуються процесом глобалізації. З його допомогою можна досягти стабільності в глобалізованому світі, прийти повсюдно до економічного зростання, здійснити перехід до ринку в колишніх соціалістичних країнах, прискорити розвиток найбідніших держав, а також вирішити проблеми глобалізації, що носять неекономічний характер.

ТЕМА 4. СТАНОВЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В ЕПОХУ ПОСТІНДУСТІАЛІЗМУ

1. Постіндустріалізм як нова стадія розвитку суспільства
2. Постіндустріальне та інформаційне суспільства: відмінності підходів

1. Постіндустріалізм як нова стадія розвитку суспільства

Постіндустріалізм – теорія нової стадії розвитку суспільства, що слідує за індустріальним суспільством. Провідну роль у такому суспільстві відводиться галузі послуг, науці, освіті, а основним об'єктом діяльності стає торгівля інформацією.

Сам термін «постіндустріалізм» було запроваджено у науковий обіг англійським соціологом А. Пенті ще на початку ХХ століття. Він дав і його перше визначення: «стан суспільства, яке постане після розвалу індустріалізма». Він пропонував використати цей термін для роздумів про майбутнє у зв'язку з тим, що «індустріалізм приречений».

Як сформована концепція «постіндустріалізм» склалась в 70-х роках і пов'язана з ім'ям професора соціології Гарвардського університету Деніела Белла. Ще з кінця 50-х років він активно пропагував цю концепцію. У 1967 році на

конференції американських футурологів Д. Белл сформулював завдання соціального прогнозування. А в 1970 році на VII Міжнародному соціологічному конгресі проголосив свою концепцію «постіндустріального суспільства». 1973 року Д. Белл опублікував працю «Настання постіндустріального суспільства», де в ній оприлюднив найновіший удосконалений варіант концепції.

Концепція «постіндустріального суспільства» є своєрідною проекцією «індустріального суспільства». Спочатку теоретики «постіндустріалізму» розглядали його тільки як поліпшений варіант «індустріалізму», але згодом їхня концепція стала значно критичнішою. Вони почали критикувати «індустріалізм» за недостатність ціннісної орієнтації, за технократизм.

Ознаки постіндустріалізму за Д.Беллом

Система «постіндустріалізму» у Д.Белла характеризується п'ятьма ознаками:

1. перехід від виробництва товарів до виробництва послуг;
2. переважання серед працівників «класу» професійних фахівців і техніків;
3. провідна роль теоретичних знань, як основи нововведень в економіці, політиці і соціальній структурі суспільства;
4. орієнтація в майбутньому на методи контролю і оцінка можливих напрямів розвитку технології;
5. прийняття рішень на засадах нової «інтелектуальної технології».

Ці процеси, на думку американського соціолога, уже набирають реальних життєвих форм, тоді як риси традиційного капіталізму поступово зникають.

Ключова роль інтелектуальної власності та інноваційних технологій у формуванні постіндустріального суспільства:

- Інформація перетворюється на об'єкт обміну між різними суб'єктами.
- Інформація привласнена певним суб'єктом стає інтелектуальною власністю.
- Інтелектуальна власність може продаватись за кошти.
- За використання інтелектуальної власності можуть отримуватись кошти власником.

Цей процес має назву – потиражна оплата або роялті. Форми інтелектуальної власності – патент, авторське свідоцтво. Суб'єкт який створює інтелектуальну власність називається творцем інтелектуальної власності.

Інноваційні технології – технології які з'явилися у період часу, що не дуже віддалений від поточного моменту часу. У разі корисності (актуальність, у тому числі і комерційна) ці технології стають рушійними чинниками прогресу суспільства.

Теза про «економіку послуг» як одну із визначальних рис «постіндустріалізму» не викликає особливих заперечень. Проте варто зауважити, що характер суспільних відносин не залежить від того, в якій галузі господарства вони мають місце.

В основу класового поділу суспільства Д. Белл покладає принцип знань і кваліфікації і виділяє відповідно чотири основні класи: фахівці (учені, інженери, економісти), техніки і напівфахівці, службовці, робітники, зайняті фізичною працею. Панує в «постіндустріальному суспільстві» – «меритократія» (у Гелбрейта –

«техноструктура») – це «нова еліта», яка складається із обдарованих осіб з усіх соціальних верств. Ця еліта стає панівною не лише у виробництві, а й у політиці.

Концепція Д. Белла, як і інші концепції «трансформації капіталізму», спирається на реальні факти, тенденції капіталістичного розвитку. Проте вона відображає лише поверхові уявлення про ці процеси. Справді, у процесі науково-технічної революції зростає роль науки, попит на кваліфіковану робочу силу, підвищується кваліфікація фахівців. Але наука не була і не може бути незалежною від соціальних умов, самодостатньою силою в суспільстві.

2. Постіндустріальне та інформаційне суспільства: відмінності підходів

На основі аналізу новітньої економічної літератури можна виокремити три групи поглядів щодо співвідношення постіндустріального та інформаційного суспільства і їх основних представників.

1. Інформаційне суспільство і його концепція – це специфічна гілка постіндустріалізму (В. Іноземцев та ін.).
2. Постіндустріальне та інформаційне суспільства та їх концепції – це взаємозамінні терміни, по суті, різновиди постіндустріалізму в широкому розумінні (М. Коннорз та ін.) .
3. Інформаційне суспільство та його концепції – це «наступниці» постіндустріального суспільства, закономірний наслідок його об'єктивного розвитку (Д. Белл, Дж. Несбіт, У. Дж. Мартін та ін.).

Прихильники розгляду концепції інформаційного суспільства як специфічної гілки постіндустріалізму вважають, що вона формувалася паралельно з іншими відгалуженнями і робила акцент на технічному та інформаційному аспектах організації сучасного суспільства, його економічної системи.

У виникненні цієї концепції і відповідної їй економічної системи інформаційного суспільства досить обґрунтовано надають особливу роль таким чинникам:

- а) дискусії про продуктивну і непродуктивну працю;
- б) різним спробам поділу суспільного виробництва на сектори;
- в) процесу перетворення інформації та знань у вирішальний фактор сучасної економіки;
- г) розвитку інформаційних технологій та мереж.

Витоки дискусії про продуктивну і непродуктивну працю сягають періоду формування класичної політичної економії, написання творів її основоположниками. Загальна тенденція розвитку класичної школи полягала у визнанні продуктивності дедалі ширшого кола різних видів людської діяльності. Зрештою сформувалася концепція, згідно з якою непродуктивною визнавалася лише активність, втілена у благах, що не мають дійсної корисності. На неї й спираються представники теорії інформаційного суспільства, суспільства знань тощо.

Друге джерело виникнення нової теорії – виокремлення трьох секторів суспільного виробництва: первинного, вторинного і третинного. Переважання в структурі виробництва й зайнятості третинного сектора почали розглядати як одну з найважливіших ознак інформаційного суспільства. У подальшому зростання ролі

знань та інформації у виробничих процесах і суспільному житті привело до виокремлення нових та переосмислення значення традиційних секторів економіки.

Зростання ролі інформаційних технологій та мереж також надало значного поштовху розвитку концепції інформаційного суспільства.

Таким чином, враховуючи зазначені чинники, можна зробити висновок про закономірність виникнення та розвитку концепції інформаційного суспільства.

Витоки економічної теорії інформаційного суспільства пов'язані насамперед із працями сучасних відомих учених Ф. Махлупа (Австрія), М. Пората і М. Рубіна (США).

У 60-ті роки ХХ ст. Ф. Махлуп розробив концепцію первинного інформаційного сектору, згідно з якою до ВВП входить вартість проданих на ринку інформаційних товарів і послуг. У 70-ті роки М. Порат і М. Рубін розширили межі дослідження, розробивши поняття вторинного інформаційного сектору, який охоплює виробництво інформаційних товарів і послуг для інформаційного сектору (наприклад, споживання капіталу, необхідного для утримання інформаційного обладнання, і т. ін.).

Відомий прихильник теорії інформаційного суспільства У. Мартін (США) у 90-ті роки виокремив основні сфери з найвищою потребою в інформаційних технологіях, зокрема:

- діяльність із використанням телекомунікацій;
- дистанційне навчання;
- університетські та науково-дослідні мережі;
- телекомунікаційні служби для малого і середнього бізнесу;
- управління дорожнім рухом;
- диспетчерська служба повітряного транспорту;
- мережі системи охорони здоров'я;
- поширення комерційної інформації у електронних мережах;
- загальноєвропейська мережа державної адміністрації;
- міські лінії швидкісної передачі інформації.

Таким чином, «ключ» до розуміння революційного зрушення у продуктивних силах основоположники та прихильники цієї теорії вбачають у змінах природи самої суспільної праці за рахунок зростання в ній ролі розумової діяльності (збирання, обробка, передача інформації) і зниження ролі фізичної діяльності.

ТЕМА 5. ФУТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

1. Футурологія та науково-технічний прогрес
2. Концепція «електронного суспільства» Маршалла Маклюена
3. Футурологічна концепція Елвіна Тоффлера

1. Футурологія та науково-технічний прогрес

Футурологія (від лат. *futurum* – майбутнє та грец. *λόγος* – вчення) – наука прогнозування майбутнього, в тому числі шляхом екстраполяції існуючих

технологічних, економічних або соціальних тенденцій чи спробами передбачення майбутніх тенденцій.

Бурхливий розвиток науки і техніки в 60-і рр. минулого століття викликав до життя проекти прогнозування майбутнього. В 1965 році американським урядом була створена футурологічна комісія, яку очолив Д. Белл, у 1966 році у Вашингтоні було створено «Всесвітнє суспільство майбутнього», в 1968 році – «Інститут майбутнього». Проблема футурології було присвячено багато публікацій, від фантастичних романів, до солідних наукових досліджень.

У міру розвитку електронних засобів масової інформації, інформаційних технологій і вдосконалення комп'ютерної техніки в комунікативістиці і соціології розширюється дискурс про функції засобів масової комунікації, роль інформації в житті суспільства і тенденціях побудови інформаційного суспільства.

2. Концепція «електронного суспільства» Маршалла Маклюена

М. Маклюен вважається одним з класиків у галузі теорії масових комунікацій. Серед робіт М. Маклюена слід виділити книги «Галактика Гуттенберга» (1962 р.), «Розуміючи медіа: продовження людини» (1964 р.), «Медіум – це Послання» (1967 р.), «Війна і мир в глобальному селі» (1968 р.). У них представлені його філософські переконання, культурологічна концепція і міркування, які можна віднести до наочної сфери, яка нині називається комунікативістики.

В 1962 році М. Маклюен як провідне вводить поняття «Електронне суспільство». Звідси його прагнення вивчати розвиток сучасної культури перш за все за місцем у ній електричних, або електронних, засобів спілкування, а також процесів комунікації. Основна теза М. Маклюена, що згодом стала афоризмом, – «повідомленням, що передається засобом комунікації, є сам цей засіб» (The Medium is the Message).

Увага М. Маклюена була сконцентрована, перш за все, на телебаченні, проте воно виступало як би представником усієї глобальної електронної реальності – кажучи про вплив телебачення, він прагнув виявляти тенденції характерні для всіх засобів масової інформації.

М. Маклюен виявляє, що в сучасну епоху не тільки телевізійне сприйняття, а й уся життєдіяльність сучасного суспільства почала все більше здійснюватися відповідно до принципу мозаїчного резонансу: за допомогою телекомунікацій, мас-медіа і комп'ютерів електрика як би продовжує центральну нервову систему людини до утворення так званих «глобальних обіймів», де все виявляється взаємозв'язане, і в результаті формується так зване «глобальне село» – земна куля, зв'язана електрикою, пише М. Маклюен, стає не більша села.

3. Футурологічна концепція Елвіна Тоффлера

Важливий внесок до розвитку ідей постіндустріалізму і інформаційного суспільства внесла концепція Елвіна Тоффлера, викладена в його трилогії «Шок майбутнього» (1971), «Третя хвиля» (1980 р.) і «Метаморфози влади» (1990 р.) й інших роботах.

Центральна тема трилогії – аналіз змін, які відбуваються з людьми, коли суспільство раптово трансформується в щось нове і небачене.

Усі частини трилогії сфокусовані на одному періоді часу, але кожна з них використовує різні інструменти, щоб заглянути за фасад повсякденності. «Шок майбутнього» розглядає процес зміни, його дію на людей і організації. «Третя хвиля» аналізує напрями змін, що зачіпають суспільство. «Метаморфози влади» присвячені проблемі управління: хто, і яким чином формує перетворення, що відбуваються.

На думку Е. Тоффлера нас чекає глобальна битва за владу. І якщо в епоху першої хвилі основою влади було насильство, за часів другої хвилі – гроші і фінансова могутність, то в епоху третьої хвилі, цією основою є знання. Рахуючи знання найдемократичнішим джерелом влади, Е. Тоффлер підкреслює, що нині в світі розгортається широкомасштабна битва за владу. Нова система виробництва повністю залежить від миттєвого зв'язку і розповсюдження інформації, ідей і символів. Е. Тоффлер пише про інформаційні війни, починаючи від рівня супермаркету до міждержавних відносин. У всьому світі йде пошук нових способів організації й управління, породжує специфічні організаційні структури. Конкуренція вимагає мобільності та безперервних інновацій, але ієрархічна влада руйнує творчість та ініціативу.

Це означає, що бізнес і державне управління будуть вимушені перебудовуватися через хвилю потрясень та конфліктів. Приклади перших інтерактивних інформаційних систем і експериментів щодо їх застосування в суспільному житті, приведені Е. Тоффлером, ілюструють наявність соціальних потреб в технологіях, які ми зараз, після двадцяти років від написання «Третьої хвилі», відносимо до технологій інформаційного суспільства.

Е. Тоффлер формулює 12 елементів економіки, що прискорюється, (або, як пише Е. Тоффлер, «системи створення достатку»), як елементів нової економічної системи Третьої хвилі, що насувається:

1. Нова прискорена економічна система сверхсимволічна і все більше залежить від обміну даними, інформацією та знаннями. Без знань новий достаток не створюється.
2. Нова система виходить за межі масового, до гнучкого і «демасифіцірованого» виробництва. Завдяки новим інформаційним технологіям вона здатна випускати малі партії надзвичайно різноманітних, навіть спеціально пристосованих продуктів за затрат, що наближаються до вартості масового виробництва.
3. Традиційні чинники виробництва – земля, праця, сировина і капітал – стають менш значущими, ніж символічні знання.
4. Замість традиційних грошей справжнім засобом обміну стає електронна інформація. Капітал стає надзвичайно рухомим і, не дивлячись на нинішню високу концентрацію, кількість джерел капіталу збільшуватиметься.
5. Товари і послуги модулюються і конфігуруються в системах, які вимагають збільшення кількості стандартів, що постійно переглядаються. Це приводить до війн за контроль над інформацією, на якій ґрунтуються стандарти.
6. Повільні бюрократичні системи замінюються демасифіцірованими робочими одиницями, тимчасовими командами, бізнес-альянсами, що

- все більш ускладнюються, і консорціумами. Бюрократична організація знань замінюється інформаційними системами вільного потоку.
7. Чисельність і різноманітність організаційних форм збільшується, що істотно збільшує й ускладнює інформаційний обмін між цими одиницями.
  8. Робітники стають все менш взаємозамінними, оскільки володіють часом унікальними символічними знаннями.
  9. Новий герой – це новатор, що поєднує уяву і знання з дією, а не фінансист, менеджер або робітник.
  10. Створення достатку все більше розглядається як кругообіг, де відходи перетворюються на сировину на наступному циклі виробництва. Це припускає комп'ютеризований моніторинг і ще глибше застосування наукових і екологічних знань.
  11. Виробник і споживач, розділені на стадії промислової революції, воз'єднуються в циклі створення достатку, якому споживач сприяє не лише грошима, а й ринковою та іншою інформацією, життєво важливою для ефективного виробничого процесу. Коли-небудь споживач теж зможе натискати на кнопки, активізуючи на відстані виробничі процеси. Споживач і виробник з'єднуються в «проспоживача» (pro-sumer).
  12. Нова система створення достатку і локальна, і глобальна – вона дозволяє робити локально те, що раніше економічно можна було зробити лише в національному масштабі. Одночасно багато функцій переливаються через державні кордони, інтегруючи дії в багатьох державах в одне продуктивне зусилля.

На думку Е. Тоффлера, ці елементи визначають нову революційну систему високотехнологічного створення достатку. Коли фрагменти цієї системи з'єднуються, вони підривають владні структури, спроектовані, щоб підтримувати економічну систему в індустріальну епоху.

ТЕМА 6. ВИНИКНЕННЯ МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА

1. Мануель Кастельс і концепція інформаціоналізму
2. Нові форми ідентичності, стратифікації та підприємництва у мережевому суспільстві
3. Електронний бізнес і нова економіка
4. Проблеми розвитку мережевого суспільства

1. Концепція інформаціоналізму М. Кастельс

Дослідження Мануеля Кастельса «Інформаційна епоха: Економіка, суспільство і культура» (1996 – 1998. «The Information Age» складається з трьох томів «Становлення суспільства мережевих структур» (1), «Могутність ідентичності» (2) і «Кінець тисячоліття» (3). Це дослідження зробило величезний вплив на сучасні соціальні науки. Робота М. Кастельса включає більше 1200 сторінок і є енциклопедичним аналізом ролі інформації в сучасному суспільстві.

У своїх роботах М. Кастельс не використовує поняття «Інформаційне суспільство», на його думку, всі суспільства використовували інформацію і тому були інформаційними. Термін «Інформаційна епоха», на його думку, має велику аналітичну цінність, оскільки дозволяє описати якийсь період змін, які поступово наростали, починаючи з 70-х років минулого століття.

М. Кастельс вводить новий термін – «інформаціоналізм», який означає «дію знання на знання як основне джерело продуктивності». Розвиток інформаціоналізму, на думку М. Кастельса, приводить до появи мережевого суспільства і «нової економіки».

У першій частині своєї трилогії М. Кастельс здійснює розгорнений аналіз сучасних тенденцій, що приводять до формування основ суспільства, яке він називає «мережевим». Виходячи з постулату, що інформація за своєю природою є таким ресурсом, який легше за інших проникає через усілякі перешкоди і межі, він розглядає інформаційну еру як епоху глобалізації.

В процесі цього мережеві структури є одночасно і засобом і результатом глобалізації суспільства. «Саме мережі, пише М. Кастельс, складають нову соціальну морфологію наших суспільств, а розповсюдження «мережевої» логіки значною мірою позначається на ході і результаті процесів, пов'язаних з виробництвом, повсякденним життям, культурою і владою». Таким чином, влада структури виявляється сильнішою за структуру влади. Приналежність до тієї або іншої мережі, разом з динамікою розвитку одних мереж стосовно інших, виступає, за М. Кастельсом, як найважливіше джерело влади.

Описуючи сучасність, М. Кастельс віддає перевагу терміну «інформаціональний капіталізм», який є особливо безжальною формою капіталізму, оскільки поєднує в собі неймовірну гнучкість з глобальною присутністю.

2. Нові форми ідентичності, стратифікації та підприємництва у мережевому суспільстві

Нова соціальна форма – мережеве суспільство – розповсюджується по планеті у всьому різноманітті своїх проявів і демонстрацією істотних відмінностей в тому, що стосується наслідків цього процесу для життя людей. Специфіка трансформацій залежить від історичних, культурних і інституційних чинників і ці процеси приносять як сприятливі можливості, так і негативні наслідки.

Основною суперечністю (і відповідно рушійною силою розвитку) нового суспільства, що формується, заснованого на мережевих структурах, є суперечність між глобалізацією світу й ідентичністю (самобутністю) конкретного співтовариства.

М. Кастельс, спираючись на концепцію французького соціолога Алена Турена, вводить поняття «Ідентичність опору» і «ідентичність, спрямована в майбутнє». В товаристві мережевих структур разом з державою, глобальними мережами й індивідуумами наявні співтовариства, які об'єднуються навколо ідентичності опору. Цей опір спрямований проти основної тенденції розвитку сучасного суспільства – глобалізації.

Важливою межею цих співтовариств є мінімальна включеність у структури традиційного цивільного суспільства і їх, у більшій частині, протестний характер.

М. Кастельс наводить основні групи співтовариств, які, на його думку, можуть через ідентичність опору перейти до ідентичності, спрямованої в майбутнє і тим

самим сприяти перетворенню суспільства загалом із одночасним збереженням цінностей опору інтересам глобальних потоків капіталу й інформації. Це, перш за все, релігійні, національні та територіальні співтовариства. М. Кастельс підкреслює необхідність обліку етнічного чинника, який виступає як важливий компонент, як пригноблення, так і звільнення та притягується на підтримку інших форм ідентичності (самобутності) співтовариств (релігійних, національних, територіальних).

М. Кастельс як і Е. Тоффлер підкреслює визначальне значення знання для нової економіки, яка спирається на «капіталістичну форму виробництва» і має «інформаційну форму розвитку». Трансформаційні процеси в економіці викликають серйозні зміни на ринку праці. Індивідуалізація умов найму працівників фактично ділить робочу силу на дві категорії – тих, хто є висококваліфікованим фахівцем і/або володіє здібностями до навчання і тих, хто може виконувати лише певні операції.

Отже, відбувається розчленовування праці в глобальних масштабах – капітал і праця виявляються рознесені в різний простір і час.

В умовах глобалізації ринків і капіталів поступово змінюється роль національної держави, яка із-за суперечності між глобальним характером діяльності транснаціональних корпорацій і локальним оподаткуванням позбавляється простору для маневру і, отже, реальних важелів управління.

Мережеве суспільство перекидає колишні форми стратифікації, приносячи нові форми нерівності. На думку М. Кастельса, замість капіталізму, керованого правлячим класом, ми маємо капіталізм без класу капіталістів. У суспільстві ключові позиції починає займати група працівників експертної інформаційної праці. Ці процеси супроводжуються занепадом робочого класу – робочий клас розмивається і з'являється маса «працівників загального типу». З'являється небезпека сусідства декласованих елементів з новою культурою інформаційних працівників. Інформаційний працівник стає головним джерелом багатства і не прив'язаний до конкретного робочого місця.

3. Електронний бізнес і нова економіка

У роботі «Галактика Інтернет» (2001 р.) М. Кастельс сконцентрував увагу на трансформації суспільних стосунків у різних сферах під впливом розвитку Інтернету. Важливо, що розвиток електронного бізнесу і нової економіки ним проаналізовано з урахуванням кризи нової економіки після різкого падіння акцій високотехнологічних компаній (індекс NASDAQ2) в 2000 – 2001 роках. М. Кастельс попереджає про ілюзорність уявлень про те, що так звана «нова економіка» – це фантастична країна необмежено високого економічного зростання, здатна відмінити цикли ділової активності і несприйнятлива до криз. Ці ілюзії були достатньо широко розповсюджені до 2000 року і частково послужили переоцінці акцій інтернет-компаній – так званих дот-комів (від англ. dot-com, тобто «.com»). Якщо є нова економіка, відзначає М. Кастельс, то також є і будуть нові форми циклу ділової активності й економічні кризи, що видозмінилися під впливом специфіки нової економіки.

Свій аналіз специфіки нової економіки М. Кастельс починає з дослідження моделі «мережевого підприємства», як організаційної основи електронного бізнесу. Під мережевим підприємством розуміється організаційна форма, що є результатом

співпраці між різними компонентами різних фірм, які об'єднуються в одну мережеву структуру на період роботи над конкретним бізнес-проектом і реконфігурують свої мережі для реалізації кожного з проектів¹. Мережеве підприємство розвивається використовуючи різні мережеві стратегії. М. Кастельс приводить чотири основні типи стратегій, підкреслюючи, що у кожному конкретному випадку можлива своя комбінація.

1. Розв'язання стратегічного завдання розвитку крупної корпорації за рахунок внутрішньої децентралізації фірми, залучення інтегрованих горизонтальних структур, що забезпечують співпрацю в процесі реалізації конкретного завдання.
2. Кооперація структур малого і середнього бізнесу, що об'єднують свої ресурси для досягнення критичної маси, достатньої для успіху проекту.
3. Пов'язування між собою мереж малого і середнього бізнесу з компонентами крупних корпорацій з метою реалізації конкретного проекту або довгострокової програми.
4. Стратегічні альянси і партнерство між крупними корпораціями і їх допоміжними мережами.

Таким чином, мережеве підприємство – це не мережа підприємств і не внутрішньо-фірмова мережева структура, – це додатковий чинник для управління економічною діяльністю, що орієнтується на конкретні бізнес-проекти, які реалізуються за допомогою мереж різного складу і походження. Тобто мережа – це підприємство. Компанія в процесі цього продовжує залишатися організаційною одиницею, що забезпечує накопичення капіталу, права власності та стратегічне управління, а практика ділових стосунків реалізується за допомогою мереж, що утворюються під конкретний проект або програму (мережі *ad hoc*¹).

Мануель Кастельс у процесі цього нагадує, що мережеве підприємство, як метод ведення бізнесу задовго передувало розвитку Інтернету і формулює набір чинників, які допомогли істотним чином підвищити ефективність мережевих структур, що спираються на інтернет-технології.

Масштабованість мережі. Застосування Інтернету дозволяє включати до складу мережі стільки компонентів, скільки потрібно для здійснення кожної операції, кожної угоди або всього проекту. Тим самим мережа може розвиватися, оперативно розширюватися або скорочуватися згідно ділової стратегії, що змінюється, без значних витрат.

Інтерактивність. Мережа, реалізована з використанням інтернет-технологій, дозволяє обійтися без вертикальних каналів зв'язку і забезпечити багатоспрямований обмін інформацією і сумісне ухвалення рішень. Результатом є поліпшення якості інформаційного обміну і досягнення взаєморозуміння між партнерами в процесі їхньої ділової співпраці.

Гнучкість управління. Можливість поєднання методів стратегічного управління з технологіями децентралізованої взаємодії безлічі партнерів має вирішальне значення для досягнення мережею сформульованих цілей і поставлених завдань.

Брендінг. Для одержання інвестицій потрібний символ загальноновизнаної здатності додавати товарам і послугам ціннісні якості. В світі складних мереж виробництва і дистрибуції брендінг може здійснюватися головним чином на основі

управління процесом впровадження інновацій і суворого контролю кінцевих результатів. Ефективне використання інтернет-технологій дозволяє забезпечити зворотний зв'язок між всіма компонентами мережі та процесами виробництва/реалізації, а також виявлення і виправлення помилок.

Орієнтація на споживача. Нині все важче задовольняти різнопланові потреби ринку через стандартизоване масове виробництво. Оптимальне співвідношення між масовим виробництвом і виробництвом, орієнтованим на споживача, може бути забезпечено через використання великомасштабної виробничої мережі, але з підгонкою кінцевого продукту, товару або послуги під конкретного замовника.

Це завдання розв'язується в багатьох системах через інтерактивну взаємодію, що персоналізується, із замовником в режимі он-лайн. М. Кастельс продемонстрував застосування цих чинників на прикладах розвитку декількох успішних компаній, що ефективно застосували мережеві принципи і що створили навколо себе мережу партнерів і клієнтів (Cisco, Nokia й ін.).

Значну увагу в процесі аналізу становлення і функціонування нової економіки М. Кастельс приділяє питанням трансформації ринків капіталу і специфіки ринкової оцінки інтернет-компаній. Важливим компонентом цього процесу є венчурне фінансування. Без фінансування нових підприємств (дот-комів) венчурними фондами не було б зростання нової економіки.

Типовий цикл фінансування інновацій у сфері електронного бізнесу в кінці 1990-х років в Кремнієвій долині починався із сміливого бізнес-плану і якогось набору уявлень про ефективність пропонованого почину, викладених швидше з погляду бізнес-новаторства, чим технологічній інновації. Після цього бізнес-план пропонується венчурному фонду, який знаходиться по близькості (третина всіх венчурних капіталів у США інвестується саме в Кремнієвій долині).

В більшості випадків інвестори не є чисто фінансовими компаніями, а є фірмами, зобов'язаними своїм походженням індустрії високих технологій. У більшості випадків творці венчурного фонду знайомі з сферою, в яку вони збираються вкладати засоби, і повертають до діяльності свого фонду інші інвестиційні компанії, що прагнуть вийти на нові ринки.

Після ухвалення рішення про фінансування інноваційного проекту, венчурний фонд тісно взаємодіє з новоутвореною компанією і фактично здійснює керівництво бізнес-проектом і ця опіка продовжується так довго, поки дана компанія і сфера діяльності розглядатиметься як перспективна для залучення інвестицій. У якийсь момент опікувана компанія може бути продана, а виручені засоби поступають до венчурного фонду і використовуються для подальших інвестицій.

У процесі цього багато проектів терплять крах, не досягнувши стадії реалізації, або терплять невдачу на ринку. Проте фінансова віддача від підприємств, що успішно діють, виявляється настільки велика, що доходи венчурних фондів в середньому набагато вищі за прибутковість традиційних фінансових інвестицій.

З використанням початкових інвестицій, одержаних від венчурного фонду, ініціатори інноваційної ідеї засновують компанію, наймають основних виконавців і розплачуються з ними опціонами, тобто очікуваними доходами майбутніх років. У процесі цього проводиться робота щодо публічного розміщення акцій нової компанії на фондовому ринку (IPO).

Модель швидкого розвитку інноваційної компанії включає три основні чинники:

- наявність інноваційної ідеї і відповідних технологічних розробок;
- підприємницьку креативність;
- фінансову підтримку ринку, засновану на очікуваннях венчурного капіталу.

На думку М. Кастельса ця схема застосовується не лише серед новоутворених інтернет-компаній (найвідоміші – Yahoo!, e-Bay, Amazon), але і крупних технологічних компаній (Intel, Cisco, Sun Microsystems, Dell, Oracle, EMC і навіть Hewlett Packard і Microsoft на початку їх існування).

4. Проблеми розвитку мережевого суспільства

У вступі до своєї роботи «Галактика Інтернет» М. Кастельс сформулював основні проблеми, що перешкоджають у даний час розвитку мережевого суспільства. На його думку, опір розвитку мережевого суспільства і незадоволеність цим світом в значній мірі пов'язані з низкою незадоволених вимог:

1. Управління Інтернетом, тобто свобода як така. Інтернет, як мережа мереж поступово стає комунікаційною основою мережевого суспільства, проте є небезпека, що ця інфраструктура може опинитися в чийсь власності, а доступ до мережі може стати об'єктом контролю.
2. Наявність значної кількості виключених з мережі. Така сегрегація відбувається різними шляхами і з різних причин: через відсутність технічної інфраструктури; внаслідок економічних або інституційних перешкод щодо доступу до мереж; недостатність освітніх і культурних можливостей для використання потенціалу Інтернету; недоліків у виробництві мережевого контенту.
3. Проблеми з розвитком здібностей до обробки інформації і генерації відповідних знань. Під цим М. Кастельс має на увазі не уміння в користуванні Інтернетом, а освіту в ширшому і фундаментальнішому сенсі – тобто придбання інтелектуальної здатності до навчання тому, щоб навчатися впродовж усього життя, знаходженню і переробці інформації, її використанню для виробництва знань.
4. Проблеми, пов'язані з трансформацією трудових стосунків. Поява мережевого підприємства та індивідуалізація схем зайнятості приводить до зміни механізмів соціального захисту, на яких ґрунтувалися виробничі стосунки індустріального світу.
5. Нова економіка запізнюється з впровадженням нових гнучких процедур інституційного регулювання. Зрушення у бік комп'ютеризованих глобальних мереж як організаційна основа капіталу в значній мірі підірвали регулятивні здібності, як національних урядів, так і міжнародних інститутів. Системна непостійність світових фінансових ринків і величезні диспропорції у використанні людських ресурсів, на думку М. Кастельса, вимагають нових форм регулювання, адаптованих до нових технологій і нової ринкової економіки.
6. Небезпека підвищення інтенсивності експлуатації природних ресурсів і посилення деградації навколишнього середовища. М. Кастельс відзначає,

що мережеві технології можуть стимулювати економічне зростання в збиток навколишньому середовищу, однак є й альтернативні тенденції: ефективне управління природоохоронною інформацією перешкоджає хижацькій експлуатації природи і дозволяє природоохоронним організаціям забезпечувати моніторинг цього процесу.

7. Що найбільш лякає, зазначає М. Кастельс, є побоювання виходу з під контролю людини створених нею технологічних пристроїв. Це розповсюджується на галузі генної інженерії, що розвиваються, нанотехнологій і мікроелектроніки, конвергенція яких може привести до несподіваних відкриттів, використання яких пов'язане з високою соціальною і етичною відповідальністю.

Вихід з інституційної кризи сучасного трансформуючого суспільства М. Кастельс бачить у розвитку двох уже наявних тенденцій (підвищенні соціальної відповідальності бізнесу і розширенні повноважень неурядових організацій) і, головне, в перебудові наявних інститутів управління і демократії до умов мережевого суспільства, що насувається.

ТЕМА 7. ЮНЕСКО ТА ТЕОРІЯ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВ ЗНАНЬ

1. Нова стратегія міжнародного співробітництва в побудові глобального інформаційного суспільства в XXI столітті
2. Концепції ЮНЕСКО щодо становлення нового суспільства
3. Характерні риси суспільств знань

1. Нова стратегія міжнародного співробітництва в побудові глобального інформаційного суспільства в XXI столітті

Проблематика інформаційного суспільства почала обговорюватися в середині 1990-х років на нарадах і конференціях, організованих Радою Європи, Європейською Комісією, ЮНЕСКО та багатьма іншими міжнародними і міжурядовими організаціями. У 1998 році Міжнародний союз електрозв'язку (ITU) виступив з пропозицією про проведення під егідою Організації Об'єднаних Націй (ООН) Всесвітнього Саміту з інформаційного суспільства.

На наступний рік в ООН було прийнято позитивне рішення, і почалася підготовка Саміту. Таким чином, вперше обговорення питань формування інформаційного суспільства були винесені на рівень глав держав-членів ООН. Інша відмінна риса Саміту полягала в тому, що до процесу його підготовки і до участі в самому саміті були залучені представники комерційного та неурядового секторів суспільства.

Всесвітній Саміт з інформаційного суспільства був проведений в два етапи. Перший – у грудні 2003 року в Женеві, другий – у листопаді 2005 року в Тунісі. Паралельно здійснювалася аналогічна діяльність в рамках Групи Восьми (G8), яка завершилася підписанням в 2000 році «Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства», де лідери держав, що входять в «вісімку» позначили готовність до реалізації в своїх країнах програм, спрямованих на розвиток інформаційного суспільства та ліквідації інформаційної нерівності.

Важливим фактором у цих процесах є розвиток глобалізації, де інформаційний компонент є важливим, але не визначальним. Інформаційна економіка та електронний бізнес, що отримали узагальнену назву «нова економіка», в першу чергу поняття з області економічної науки, і лише в другу – інформатики. Цей факт переконливо підтвердив на рубежі століть крах NASDAQ та інші менш помітні кризові явища, пов'язані зі становленням і розвитком інформаційної сфери сучасної економіки і фінансів. В даний час успіх мережевих комерційних проектів визначається, у своїй основі, не специфікою інформаційної системи, а ефективною бізнес-моделлю самого проекту і якістю роботи з цільовою аудиторією і партнерами.

У 2002 році почалося широке обговорення проектів двох основних документів Всесвітнього Саміту: «Декларації принципів» і «Плану дій», які були прийняті в 2003 році на Женевському Саміті.

«Декларація принципів» носить узагальнений і консолідований характер і визначає загальний вектор кількості концептуальних уявлень і політичних устремлінь представників різних країн. Документ в повному розумінні може бути віднесений до основоположних, тому на сьогоднішній день відбиває сукупність філософських, соціально-політичних, соціологічних, культурологічних і технологічних уявлень про майбутнє суспільство.

«План дій» є досить конкретним документом і включає орієнтовні показники застосування ІКТ в країнах-учасниках Саміту до 2015 року, які можуть коригуватися з урахуванням національної специфіки. Серед оцінок «Плану дій», що прозвучали, були діаметрально протилежні: від затвердження неможливості досягти встановлених показників до позначеного часу, до пропозиції скоротити встановлені терміни до п'яти років.

Дане різночитання ясно підводить до розуміння однієї з головних проблем, що були висказані на Саміті: проблемі створення рівних можливостей для розвитку та застосування інформаційних технологій у всьому світі або необхідності подолання існуючої інформаційної нерівності, що постійно розширюється.

2. Концепції ЮНЕСКО щодо становлення нового суспільства

Значним внеском ЮНЕСКО у Всесвітній саміт стало вироблення концепції «товариств, заснованих на знаннях». Прихильність цієї міжнародної організації до ідеї створення товариств, заснованих на знаннях, була схвалена учасниками міністерського круглого столу з назвою «До товариств, заснованих на знаннях», проведеного під час Генеральної конференції ЮНЕСКО в жовтні 2003 року. Потім послідував симпозіум «Створення товариств, заснованих на знаннях – від бачення до дії», організований ЮНЕСКО під час Всесвітнього саміту в Женеві в грудні 2003 року.

Визнаючи тісний зв'язок між знанням і розвитком, лідери, що брали участь в цих двох заходах ЮНЕСКО, підкреслили, що створення товариств, заснованих на знаннях, має визначальне значення для поліпшення якості життя, зміцнення соціальних зв'язків на основі поваги різноманітності і зміцнення економік різних суспільств.

У документах ЮНЕСКО підкреслюється, що створення товариств, заснованих на знаннях, відкриває шлях до гуманізації процесу глобалізації. Протягом своєї участі в процесі підготовки двох етапів Всесвітнього саміту ЮНЕСКО постійно

підкреслювала значення чотирьох ключових принципів, на яких повинні базуватися суспільства, засновані на знаннях:

- свобода вираження думок;
- якісна освіта для всіх;
- універсальний доступ до знань та інформації,
- повага культурного та мовного розмаїття.

У «Декларації принципів» і «Плані дій», прийнятих на женецькому етапі Всесвітнього саміту, відзначені пріоритети, які ЮНЕСКО позначила як основи своєї діяльності.

На конференціях, симпозіумах та інших заходах, організованих під егідою ЮНЕСКО, постійно підкреслюється, що ідея єдиного уніфікованого глобального інформаційного суспільства не відображає бачення соціального і гуманного розвитку, яке стало можливим завдяки застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій. На протигагу цьому, концепція «Товариств, заснованих на знаннях» пропонує привабливу перспективу – не обмежується одноманітністю, а звільнити різноманітність.

Другою тематичною зустріччю була міжнародна конференція «Роль багатомовності в забезпеченні культурного розмаїття та загального участі в кіберпросторі», яка була проведена в травні 2005 року в столиці Малі Бамако.

Цей захід був організований ЮНЕСКО спільно з Африканською академією мов (ACALAN) за фінансової підтримки Міжурядового агентства з використання французької мови (AIF). Одним з результатів зустрічі в Бамако стало усвідомлення необхідності зміни підходів до питань багатомовності в кіберпросторі.

Скорочення інформаційної нерівності не повинно досягатися за рахунок знищення сотень місцевих мов. Навпаки, присутність менш поширених мов у кіберпросторі має бути частиною процесу їх збереження і процвітання. Це також має відношення до освіти, особливо до використання рідної мови в школах і програмах подолання неписьменності.

Третя тематична зустріч – «Інформаційно-комунікаційні технології для розвитку людського потенціалу: основні чинники успіху» – була проведена в травні 2005 року в Штаб-квартирі ЮНЕСКО. Ця зустріч, організована ЮНЕСКО спільно з Римським клубом, була присвячена визначенню умов і факторів, необхідних для ефективного та успішного застосування нових методів навчання та розвитку навичок.

Особливу увагу було приділено потребам маргіналізованих груп, таких як сільське населення, бідне міське населення, біженці, особи з вадами зору та ВІЛ-інфіковані. Приймавши за основу План дій саміту, учасники зустрічі сфокусувалися на тому, як найкращим чином використовувати існуючі ресурси, енергію та зобов'язання з метою більш швидкого реагування на проблеми, з якими стикаються країни, що розвиваються у сфері ІКТ та розвитку людського потенціалу.

3. Характерні риси суспільств знань

Концепція ЮНЕСКО з розвитку товариств знань максимально повно представлена в спеціальній доповіді, яка була підготовлена під керівництвом Франсуази Рів'єра, заступника Генерального директора ЮНЕСКО, та опублікована в 2005 році. Автори доповіді, чітко позиціонують відмінність концепції товариств

знань від ідеї розвитку інформаційного суспільства, так як поняття інформаційного суспільства ґрунтується, насамперед, на досягненнях технології. Поняття ж товариств знання має на увазі більш широкі соціальні, етичні і політичні параметри. Множина використана не випадково, а для того, щоб підкреслити, що не існує єдиної моделі суспільного розвитку, яку можна «поставити під ключ».

Суспільства знання повинні бути орієнтовані на розширення базових прав людини в інформаційній сфері.

Концепція товариств знань містить наступні соціально-філософські характеристики:

- соціально обумовлений простір і характер реалізації знань,
- їх включеність у соціокультурні ситуації, що динамізуються,
- здатність виступати як фактор відтворення соціальної нерівності,
- залежність соціальних характеристик особистості від місця, займаного нею в структурі виробництва,
- розподілу та споживання знань.

З моменту своєї появи поняття «суспільство знання» стало предметом широкого обговорення вчених, фахівців, філософів, політиків. Так, П. Дракер, використовуючи дане поняття, звертає увагу на принципові зміни як самого знання, так і його ролі в суспільному розвитку, а також ставлення до нього в суспільстві. П. Дракер пов'язує зародження суспільства знання з революцією у сфері управління, що ознаменувала перетворення знання в провідний чинник суспільного розвитку, коли знання використовується не просто для виробництва товарів, але для виробництва самого знання.

У 2005 році була опублікована програмна доповідь ЮНЕСКО «До товариств знання». У ній окреслені контури суспільства, заснованого на знанні, і в їх числі:

- вільний доступ до знань;
- розвиток відкритого суспільства та демократії участі;
- економіка, що базується на знаннях;
- формування мереж знання і культури інновацій;
- вільний доступ до освіти та навчання протягом усього життя;
- використання наукових результатів у всіх сферах суспільного життя;
- збереження мовного та культурного різноманіття.

За версією експертів ЮНЕСКО, дана концепція описує перспективу переходу від інформаційного суспільства до нового типу соціальної організації, заснованої на цінності знання і гуманістичних пріоритетах.

У доповіді ЮНЕСКО «До товариств знання» формулюються основоположні позиції моделі товариств знання («три стовпи суспільства знання»):

- більш справедлива оцінка знань для ліквідації наявних видів нерівності («існуючих розривів»);
- більш широку участь усіх зацікавлених сил у вирішенні питання доступу до знань;
- більш успішна інтеграція політичних дій в галузі знання та інновацій.

Для підвищення ефективності необхідної політики автори формулюють ряд рекомендацій:

- збільшувати інвестиції в якісну освіту для всіх і забезпечення рівних можливостей;
- збільшувати кількість точок загального доступу до інформаційних та комунікаційних технологій;
- сприяти забезпеченню загальнодоступності знання через музеї, бібліотеки, інститути, дослідницькі центри;
- посилювати спільність використання наукових знань;
- активізувати спільне використання знань в галузі охорони навколишнього середовища з метою сталого розвитку;
- надавати пріоритетне значення мовного різноманіття;
- прагнути через сертифікацію до гарантії якості знань доступних і одержуваних в Інтернеті;
- зміцнювати «цифрову солідарність» і партнерство для подолання «цифрового розриву»;
- особливу увагу приділяти подоланню нерівності жінок як одержувачів знання;
- прагнути оцінювати рівень знань комплексними, недискримінаційними критеріями, адекватними цілям і пріоритетам товариств знання.

Важливим компонентом моделі товариств знань є принцип загального доступу до знань, який виключає розгляд знань як предмет виняткової інтелектуальної власності.

Сучасна практика має багато прикладів спільного користування знаннями. В даний час активно розробляються, як на теоретичному, так і на практичному рівні, питання встановлення прийняттого балансу між захистом прав на інтелектуальну власність і поширенням знань як суспільного надбання.

Компромісного вирішення потребує проблема гармонізації економічних інтересів видавців наукових журналів, з одного боку, і професійні інтереси науково-освітніх співтовариств, з іншого. Прикладом такого компромісу є ініціатива Open Access, що об'єднала творців відкритих архівів наукових публікацій і видавців.

ТЕМА 8. ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1. Поняття людського потенціалу та його роль у розв'язанні соціально-економічних проблем розвитку сучасного суспільства
2. Людський потенціал як національне багатство
3. Індекс розвитку людського потенціалу
4. Мережеві економічні та соціальні структури в інформаційному суспільстві

1. Поняття людського потенціалу та його роль у розв'язанні соціально-економічних проблем розвитку сучасного суспільства

Універсальність, комплексність сучасної науково-технологічної революції змінює зміст праці. Нині першочергове значення має не фізична сила та витривалість і, навіть, не рівень вузькоспеціалізованої підготовки, а здатність до

опанування нової інформації та швидкого переходу до нових видів діяльності. Зростає роль соціально-психологічних чинників праці, мотивації діяльності працівника.

За цих умов суттєво змінюється роль людини в економіці – творця і організатора цього процесу. Це, відповідно, передбачає зміни у структурі та якості людського потенціалу: зменшення можливостей зростання ефективності праці завдяки фізичним властивостям людини та залучення інтелектуально-творчих здібностей, які пов'язані з її майстерністю, освітою, професійною підготовкою, системою духовних інтересів, соціальної взаємодії тощо. Особистість людини стає одним із найважливіших складників людського потенціалу і національного багатства.

Посилення тенденції до гуманізації праці у світовій економіці з 70-х рр. ХХ ст. означає акцентування на людині у взаємодії матеріальних ресурсів та людського потенціалу. Процес гуманізації володіє особливим значенням для української економіки. Це доконечна умова прогресивних змін в економіці, покращення духовного розвитку суспільства, підвищення рівня якості життя.

Схвалена міжнародним співтовариством Концепція розвитку людського потенціалу наприкінці ХХ ст. розглядала людський розвиток як процес зростання людських можливостей, що забезпечується політичною свободою, правами людини, суспільною повагою до особистості. Матеріальний добробут – лише одна з базових можливостей вибору.

Враховуючи, що предтечею людського потенціалу виступав трудовий потенціал, всі відповідні наукові підходи учених можна поділити на такі:

- визначення трудового потенціалу як ресурсів праці, якими оперує суспільство на даному етапі (В. Адамчук, Ю. Кокін, В. Онікієнко, Р. Яковлєв);
- трудовий потенціал як конкретизація категорії «робоча сила» (В. Буланов, Н. Волгін);
- трудовий потенціал як система, що складається з певних структурних елементів (М. Бібен, М. Долішній, В. Мікловда, С. Пирожков, М. Пітюлич, В. Приймак, С. Трубич, Л. Шевчук,);
- людський капітал як приведена вартість минулих інвестицій у навички людей (О. Бородіна, О. Грішнова, Л. Харкянен);
- людський потенціал (С. Злупко, О.Грішнова, О. Стефанишин);
- інтелектуальний потенціал суспільства (М. Гуревичов, С. Вовканич, Ю. Канигін, О. Кендюхов, В. Куценко, Є. Марчук, В. Прошак, А. Чухно).

Однак, розглядаючи інтелектуальний потенціал суспільства, вчені не досліджували і не виокремлювали людський інтелектуальний потенціал, який становить важливий складник людського потенціалу та в умовах формування інформаційної економіки стає ключовим економічним ресурсом.

Головна увага зосереджувалась на аналізі трудового потенціалу чи людського капіталу економічних індивідів, а також – на інтелектуальному потенціалі суспільства (тут переважав технократичний підхід, тобто досліджувалась лише його складова – технологічний капітал), проте в інноваційній економіці надзвичайно зростає роль людського інтелекту порівняно з машинним. Особливо це актуально для України, бо інтелектуальна творчість є невід'ємною стороною людської

духовності, виступає в якості механізму, що є протиположним до регресивним лініям в розвитку суспільства. Праця інтелекту – це також запорука особистої свободи людини і самодостатності її індивідуальної долі.

2. Людський потенціал як національне багатство

Висхідний соціально-економічний розвиток країни, її інтегрування у світовий економічний простір та рейтинг у світі залежать від її національного багатства.

У найбільш загальному розумінні національне багатство як одна з основних, досить складних за змістом категорій суспільного розвитку об'єднує всі можливості, ресурси, засоби, якими володіє країна для цивілізаційного розвитку. Воно включає, з одного боку, іманентно властивий країні, здебільшого природний потенціал, з іншого – усі матеріальні і нематеріальні ресурси, напрацьовані її населенням протягом століть.

У зарубіжній літературі в останні роки використовується в цьому контексті узагальнене поняття «капітал», який складається, на думку західних учених, із чотирьох основних складових: людського, природного, фінансового і матеріального капіталу. У літературі найчастіше йдеться про економічний, народногосподарський, виробничий, науково-технічний потенціали. Іноді ці терміни використовуються як синоніми.

Термін «потенціал» походить із латинської мови і трактується як сила, потужність. У Великій науковій енциклопедії розглядається поняття «потенціал суспільства», який визначається як його можливості щодо використання у певній сфері для досягнення мети.

Безперечно, основу національного багатства країни становить людський та економічний потенціал, які в певній частині – щодо трудових ресурсів – збігаються. Необхідно зазначити, що саме від потужності економічного потенціалу значною мірою залежить і вирішення соціальних, екологічних та інших проблем, економічна незалежність держави, підсилення її міці та міжнародний рейтинг.

Перехід України до інформаційного суспільства зумовлює зростання ролі людського потенціалу як головного ресурсу, мети і критерію соціально-економічного розвитку. Даний процес вимагає певної систематизації теоретичного надбання сучасних українських і зарубіжних учених та виявлення основних тенденцій розвитку наукових парадигм теорії людського розвитку.

Людський розвиток розглядається і як процес розширення людського вибору, і як досягнутий рівень добробуту людини. Однак ще досі головні засади Концепції розвитку людського потенціалу не реалізовані в Україні.

Розвиток інформаційного суспільства в Україні є сьогодні не так інструментально-технологічною, скільки інформаційно-психологічною проблемою, для вирішення якої необхідно змінити суспільну свідомість і, в першу чергу, чиновників. Формуванню інформаційного суспільства сьогодні немає альтернативи. Це магістральний напрям розвитку цивілізації в 21-му столітті, за яким вже йдуть всі розвинені і багато країн світу, що розвиваються. Адже саме завдяки пріоритетному інформаційному розвитку в останні роки домоглися досить вражаючих економічних успіхів такі країни, як Фінляндія, Норвегія, Швеція, які за величиною ВВП на душу населення увійшли до першої десятки країн світу.

3. Індекс розвитку людського потенціалу

Зазвичай людський капітал розглядають як час, досвід, знання і здібності, які можуть використовуватися у виробничому процесі, фокусуючись при цьому на процесах освіти і перепідготовки. Під вкладеннями в людський капітал розуміється будь-яка дія, яке підвищує кваліфікацію, здібності чи продуктивність праці. У теорії людського капіталу розглядають інвестиції трьох видів: витрати на освіту, на охорону здоров'я та мобільність (географічну міграцію).

Стан людського капіталу відіграє важливу роль у розширенні використання ІКТ в різних сферах життя країни та її регіонів.

Щорічно складають підіндекс «людського капіталу», використовуючи ті показники його стану, які мають найбільш високу кореляцію з індикаторами розвитку ІКТ в різних сферах життєдіяльності суспільства:

- число дослідників на 1000 чоловік населення,
- частка зайнятого населення, що має вищу освіту,
- число студентів вузів на 1000 чоловік населення,
- прийом студентів на спеціальності (напрямами підготовки) вищого професійної освіти у сфері ІКТ на 10000 чоловік населення,
- випуск спеціалістів, бакалаврів і магістрів за фахом (напрямами підготовки) вищого професійної освіти у сфері ІКТ на 10000 чоловік населення.

Питома чисельність вчених характеризує стан науково-інноваційного потенціалу регіону, який визначає ступінь розробки і застосування ІКТ. Частка зайнятих з вищою освітою і питома чисельність студентів свідчать про рівень освіти населення, який, у свою чергу, впливає на масштаби використання ІКТ населенням і динаміку їх розповсюдження. Питомі показники прийому студентів на спеціальності (напряму підготовки) вищої професійної освіти у сфері ІКТ та випуску відповідних фахівців (бакалаврів, магістрів) відображають стан кадрового потенціалу сфери ІКТ, що має велике значення для розширення виробництва товарів і послуг ІКТ та їх використання для розвитку різних сфер діяльності.

Основним індикатором соціального прогресу виступає індекс розвитку людського потенціалу (від 1 до 0).

Головними складовими цього індексу є:

- середня тривалість майбутнього життя при народженні (довголіття),
- рівень освіти (письменності) з двох показників: письменність дорослого населення й охоплення населення трьома ступенями освіти,
- матеріальний рівень життя, оцінюваний величиною реального ВВП на душу населення, розрахованого за паритетом купівельної спроможності.

4. Мережеві економічні та соціальні структури в інформаційному суспільстві

У сучасних умовах розуміння сутності інформаційної революції у сфері індустріальної економіки повинно зводитися до усвідомлення того, що інформаційні технології змінюють не види діяльності, а їхню технологічну здатність використовувати як пряму продуктивну силу те, що відрізняє людину від інших біологічних носіїв – здатність обробляти та розуміти символи, генеруючи нове знання. Такі зміни структури сучасної економіки розглядаються сьогодні як

глобальне структурне зрушення, що ознаменувало перехід від «матеріальної» до «інтелектуальної економіки», «економіки, що ґрунтується на знаннях» (knowledge-based economy). Поняття «економіки, заснованої на знаннях», або інтелектуальної економіки, яке набуло останнім часом великого поширення у світовій економічній літературі, відображає визнання того, що наукові знання та спеціалізовані унікальні навички їхніх носіїв стають головним джерелом і ключовим фактором розвитку матеріального та нематеріального виробництва, забезпечуючи стійкий економічний розвиток.

Знання та творчий потенціал працівників стають головним чинником ефективності економічної системи, без яких технічний і економічний прогрес останньої стає практично недосяжним завданням, поза залежністю від обсягу засобів, інвестованих у виробниче обладнання та технологію. Залучена в продуктивне споживання наукова, економічна, технологічна, організаційно-управлінська інформація багато в чому сприяє виробничому процесу, визначаючи його відповідність мінливим умовам виробництва, стає рушійною силою інновацій, «персоніфікованим» ресурсом, частиною ноу-хау компаній.

Розвиток інтелектуалізованої економіки країни пов'язаний з визначенням таких понять:

- інноваційний потенціал – сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства), необхідних для інноваційного розвитку економіки.

- людський потенціал – це сукупність знань, практичних навичок і трудових зусиль людини або людські здатності, дарування, навички, які варто визнати особливою формою капіталу;

- інтелектуальний потенціал людини і її здатність до специфікації – нове знання повинно бути відкрито (генероване), а потім застосовано до специфічних завдань у конкретному організаційному/виробничому контексті;

- інтелектуальний капітал – знання, яке необхідно конвертувати у вартості; накопичення інтелектуальних активів у вигляді патентів, ліцензій, комп'ютерних програм, авторських програм тощо, а також динамічних характеристик, пов'язаних з людським капіталом організації та інноваційною діяльністю;

- інноваційне виробництво – це виробництво, основою якого є використання нових знань (або нове використання знань), втілених у технології, ноу-хау, нових комбінаціях виробничих факторів, структурі організації та управління виробництвом, які дають змогу одержувати інтелектуальну ренту та переваги перед конкурентами.

Інтелектуалізація економіки прямо пропорційно залежить від розвитку інноваційного та людського потенціалів, які характеризують економічний ресурс, сприяють росту внутрішнього валового продукту у поєднанні з науково-технічним прогресом.

Першим процесом, який створює технічні умови для формування і розширення масштабів мережевої економіки, є розвиток і поширення Інтернет-технологій.

Найбільш застосовувані нині види Інтернет-технології, складаються з коштів оперативного обміну та поширення інформації (текстова, звукова, відео і т.п. електронна пошта і засновані на ній групові дискусійні форуми), а також засобів

створення і підтримки інформаційних ресурсів (веб-сторінок) в мережі Інтернет. Ці базові технічні засоби постійно розвиваються, а постійне зниження цін на їх придбання та використання підвищує доступність Інтернет-технологій.

Серед нових видів Інтернет-технологій, широке застосування яких очікується в найближчому майбутньому, великий вплив на мережеву економіку, нададуть:

- а) засоби групової роботи географічно розподілених учасників спільної діяльності, які в багатьох випадках дозволять економити суттєві кошти, пов'язані з територіальним переміщенням людей;
- б) технологія «інтелектуального агента», що створює ефект постійної присутності в мережі інформаційного робота, запрограмованого своїм господарем на збір і фільтрацію необхідної інформації, на пошук людей і організацій (відповідають заданим критеріям), на проведення певної стадії переговорів з інтелектуальними агентами інших учасників економіки і т.п.

Дана технологія дозволить знизити інформаційне перевантаження учасників мережевої економіки, підвищити швидкість і ефективність процедур встановлення контактів, проведення переговорів, підтримки угод тощо.

Другим процесом формування мережевої економіки є перенесення в електронне середовище мережі Інтернет різних видів соціально-економічної діяльності. Перенесення традиційних видів діяльності в Інтернет стимулюється різними міжнародними і національними організаціями.

Третім процесом формування мережевої економіки є процес перетворення традиційних організацій в мережеві структури. Ці процеси захоплюють всю ієрархічну вертикаль в економіці (тобто мережева модернізація в тій чи іншій мірі зачіпає як нижній рівень, що складається з окремих фірм, так і утворені ними фінансово-промислові групи, міжнародні об'єднання, цілі ринки).

Застосування Інтернет-технологій у внутрішньому просторі організацій, що отримало самостійне назву: «Інтранет», дозволяє їм підвищити ефективність свого функціонування. До цього можна додати, що з'являються можливості для конструювання нових форм організацій, функціонування яких було б не ефективним чи неможливим в традиційній економічному середовищі.

При створенні нових мережевих форм організації основні потенційні переваги:

1. економія на переміщеннях,
2. внутрішньофірмовий інформаційний простір,
3. колективне формування інформаційних ресурсів,
4. внутрішньофірмова координація.

Найбільш помітні, в даний час, впровадження Інтернет-технологій належать трьом наступним економічним інститутам:

- а) торгівля;
- б) фінанси;
- в) трудові відносини.

Модернізація торговельної інфраструктури за допомогою Інтернет-технологій отримала назву «електронна комерція».

Від перенесення в Інтернет інших видів горизонтальних структур великі очікування зв'язуються з модернізацією трудових відносин шляхом надання їм

мережевих форм. На сьогоднішній день у сфері використання дистанційних контактів між роботодавцями та виконавцями спостерігається активний розвиток технічних засобів і формування адекватних новим можливостям норм поведінки сторін.

ТЕМА 9. СОЦІАЛЬНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

1. Нові професії та можливості у структурі зайнятості населення
2. Протиріччя і проблеми інформаційного суспільства
3. Якість життя в інформаційному суспільстві
4. Технократія, міграція та урбанізація в інформаційному суспільстві

1. Нові професії та можливості у структурі зайнятості населення

Сьогодні включеність у світ інформаційних і комунікаційних технологій – це новий ресурс, володіння яким дає можливість зайняти вигіднішу позицію і визначає соціальний статус людини в цілому. Тому інформаційна діяльність і форми спілкування людини з навколишнім інформаційним середовищем в сучасних умовах можуть розглядатися як форми адаптаційної діяльності.

Різна інформаційна готовність громадян породжує новий вид соціальної нерівності – інформаційний.

Інформаційна нерівність існує між індивідами, соціальними групами і навіть країнами. Її також часто називають «цифровим розколом» (digital divide), маючи на увазі розкол суспільства за принципом залученості у світ сучасних технологій.

Економічна криза збільшила число безробітних. Для багатьох країн це стало серйозною соціальною проблемою, над вирішенням якої працюють органи державної влади. Проте можливості інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) при цьому використовуються ще дуже мало, хоча вони досить швидко можуть дати досить істотний соціально-економічний ефект. Насамперед, потрібно збільшити зайнятість в інформаційній сфері, розвиток якої є сьогодні виключно важливою і актуальною проблемою. Тому підготовка фахівців для даної області є найважливішим завданням системи освіти, яка повинна бути відповідним чином перебудована.

Дуже актуальна сьогодні і проблема зайнятості інвалідів, пенсіонерів та жінок з дітьми. За даними соціологічних досліджень, у світі сьогодні є велика кількість інвалідів, яке щорічно зростає. Багато з них мають обмежену мобільність, але цілком могли б працювати вдома. Сучасні ІКТ надають для цього хороші можливості, які поки ще мало використовуються. Персональний комп'ютер з виходом в Інтернет, лазерний принтер і, можливо, сканер – ось і весь той мінімальний набір засобів інформатики, який може дати роботу кільком десяткам мільйонів інвалідів. Для багатьох з них це єдина можливість відчувати себе корисними для суспільства і заробити необхідні кошти для свого існування. На жаль, соціальні служби цієї можливості належним чином поки не використовують.

Розвиток системи «інформаційного надомництва» могло б дати роботу не тільки інвалідам, а й пенсіонерам, які в міру своїх можливостей також могли б брати участь у трудовій діяльності. Для багатьох з них це не тільки додатковий заробіток,

але і вельми важливий морально-психологічний фактор. Адже багато пенсіонери мають великий виробничий, науковий і педагогічний досвід, який вони могли б передавати молодому поколінню, підвищуючи інтелектуальний рівень суспільства.

Інформаційне надомництво є перспективним заняттям і для жінок, які змушені перервати свою трудову діяльність у зв'язку з вагітністю або ж необхідністю виховувати маленьких дітей. Їх кваліфікація, знання та досвід також могли б використовуватися більш ефективно.

Особливе місце в розвитку інформаційного суспільства займає використання мережі Інтернет, яка сьогодні являє собою одночасно і глобальну систему інформаційних комунікацій, і досить потужну інформаційну систему. За даними соціологічних досліджень, число абонентів цієї мережі в світі в даний час вже перевищує 3 мільйони чоловік і продовжує швидко зростати. При цьому важливо відзначити, що і серед населення з низьким рівнем доходів частка користувачів Інтернету також зростає. Хоча загальний рівень використання мережі в цій групі населення ще залишається низьким, що обумовлено, головним чином, високими тарифами на послуги мережі в сільській місцевості. Очікується, що з розвитком технологій бездротового підключення користувачів ситуація тут може змінитися.

Можливості абонентів Інтернету з використання інформаційних ресурсів мережі в значній мірі визначаються швидкістю передачі даних в точці доступу користувача. Кардинальне вирішення цієї проблеми бачиться на шляху розвитку системи космічного зв'язку, а також технологій широкосмугового доступу в Інтернет з використанням можливостей вже існуючих дротяних радіотрансляційних мереж і мереж електропостачання виробничих і житлових приміщень (так звані PCL-технології). Промислові розробки цих технологій вже існують і застосовуються в ряді країн, наприклад у Швейцарії. Соціально-економічний ефект від їх використання є досить суттєвим.

2. Протиріччя і проблеми інформаційного суспільства

Істотною проблемою в рамках світового інформаційного простору є непропорційне використання можливостей Інтернету й інформаційно-телекомунікаційних технологій в цілому.

Поширення непристойних матеріалів, що становлять загрозу моральним засадам суспільства, зокрема дитячої порнографії, матеріалів неонацистського спрямування, використання Інтернету для азартних ігор, укладення парі, проведення різного роду лотерей з метою вилучення грошей у населення.

Мережа може служити і засобом поширення пропагандистських матеріалів злочинних організацій, рецептів виготовлення вибухових і отруйних речовин, зброї, наркотичних і психотропних засобів, методів розкриття електронних та інших шифрів.

Проблема правового регулювання мережі Інтернет, вирішення якої потребують державного втручання у вигляді прийняття відповідних законів, що регулюють пов'язану з ним діяльність.

Важливою проблемою є відсутність у світі єдиних юридичних рамок для електронної торгівлі, котра наразі бурхливо розвивається. Серед виникаючих питань – захист інтелектуальної власності та прав на торговельні марки, проблема податків і тарифів у цій області, питання конфіденційності та безпеки інформації, особливо в

кредитно-фінансовій сфері. У цьому зв'язку також постає питання про доцільність та форми державного втручання в цей процес.

Однією із значних перешкод на шляху становлення глобального інформаційного суспільства є мовний бар'єр. Тому надзвичайну цінність набуває розвиток можливості міжмовної комунікації.

З'являються принципово нові реальні загрози використання досягнень в області нових інформаційно-комунікаційних технологій в цілях, несумісних з основними принципами підтримки світової стабільності та безпеки, таких як суверенна рівність держав, невтручання у внутрішні справи, мирне врегулювання суперечок і конфліктів. Зокрема, для розвинених країн створюється спокуса використати наявні у них переваги в комп'ютерних технологіях і засобах інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну і суспільну свідомість для інформаційної, політичної, економічної і культурної експансії.

У сучасних мас-медіа все більше місце займають картинки та ілюстрації, і поступово головним джерелом задоволення потреби в інформації і естетичних цінностях стає блакитний екран. Культура інтерпретації і розуміння письмових текстів знижується. Виникає проблема навчання: книга вчить думати, а екран маніпулювати.

В силу глобального характеру інформаційного суспільства їх дозвіл представляється можливим лише за допомогою вироблення і подальшої реалізації відповідних міжнародних механізмів, оскільки жодна країна не здатна самотужки впоратися з подібного роду проблемами. При цьому навіть якщо такі міжнародні механізми все-таки вдасться виробити, ефективність їх використання безпосередньо залежатиме від виконання встановлених правил усіма учасниками глобального інформаційного обміну.

Отже, основними соціальними протиріччями інформаційного суспільства є:

- непропорційне використання можливостей Інтернету і інформаційно-телекомунікаційних технологій в цілому;
- питання інтелектуальної власності;
- проблеми правового регулювання мережі;
- питання цензури в глобальних комп'ютерних мережах;
- поширення матеріалів, що становлять загрозу моральним засадам суспільства;
- дотримання свободи слова;
- проблема забезпечення безпеки та конфіденційності інформації;
- цифрова нерівність країн і регіонів;
- проблема електронної комерції й оподаткування в цій області;
- відсутність у світі єдиних юридичних рамок для електронної торгівлі;
- мовний бар'єр.

3. Якість життя в інформаційному суспільстві

Будь-який соціум, кардинально відмінний від його історичних попередників, передусім характеризується новою якістю людського життя, що породжує «нову людину» та якісно нову соціальну структуру.

Для того, щоб більш повно зрозуміти особливості сучасної концепції «якості життя», необхідно врахувати, що концепція формувалася спочатку в рамках двох, багато в чому протилежних, підходів.

Первинним вважається «об'єктивістський» напрям, тобто позитивістсько-технократичний, пов'язаний з ідеологією ліберал-технократизму і реформізму. У ньому досягнення якості життя мислиться в рамках «постіндустріального суспільства», в яке поступово перетворюється сучасний капіталізм в ході розгортання науково-технічної революції, раціоналізації економіки і соціального регулювання.

Другим став «суб'єктивістський» підхід з акцентом на «відчутній індивідом якість життя». Відомо, що акцент на суб'єктивних показниках якості життя робили соціологи і психологи. Представники цих наукових напрямів прийшли до висновку, що якість життя є єдність показників, які характеризують рівень реалізації потреб людини і ступінь задоволеності здійсненням своїх життєвих планів (життєвих стратегій) і співвіднесення їх, з одного боку, з мінімальними соціальними стандартами, з іншого боку – з ресурсними можливостями суспільства.

Існує три підходи до аналізу якості життя:

1. Системний

аналіз через систему взаємопов'язаних показників (тобто розуміння якості життя як результату, який необхідно досягти шляхом зміни ряду показників)

2. Ситуаційний

аналіз через опис чинників середовища існування людини, котрі постійно змінюються (тобто вимірюється кількість і вартість використання кожного фактора, а також рівень впливу факторів на кінцевий результат – підвищення якості життя)

3. Процесний

аналіз зміни стану якості життя в ході життя людини (тобто постійний аналіз всіх проведених змін у якості життя людини і суспільства в цілому).

Вплив кіберсоціалізації і віртуалізації все сильніше ускладнює розуміння суспільного розвитку і не може не позначитися на якості життя людини. У першу чергу, це вплив проявляється через суб'єктивні фактори якості життя: самоусвідомлення, самосприйняття, особистісні потреби. Однак, дослідники відзначають, що віртуалізація суспільства неодмінно впливає і на об'єктивні характеристики існування людини.

Про віртуальності стосовно до суспільства можна говорити остільки, оскільки суспільство стає схожим на віртуальну реальність, тобто може описуватися за допомогою тих же характеристик. Віртуалізація в такому випадку – це будь-яке заміщення реальності її симуляцією, не обов'язково за допомогою комп'ютерної техніки, але обов'язково з застосування логіки віртуальної реальності. Цю логіку можна спостерігати і там, де комп'ютери безпосередньо не використовуються. Наприклад, віртуальною економікою можна назвати і ту, в якій господарські операції ведуться переважно через Internet, і ту, в якій спекуляції на фондовому ринку переважають над матеріальним виробництвом.

В інформаційному суспільстві нова якість полягає у забезпеченні кожної особи будь-якими знаннями, що зумовлює радикальні зміни в усій системі суспільних відносин (політичних, правових, духовних та ін.) Тобто основна ідея

інформаційного суспільства у соціогуманітарному вимірі полягає у досягненні нової фази розвитку – «суспільства знань» і забезпечення для всіх рівного доступу до них.

Якість життя в інформаційному суспільстві істотно залежить від того, на якому етапі розвитку самого інформаційного суспільства знаходиться та чи інша країна.

Всі дослідження інформаційного суспільства логічно вкладаються в схему зростання інформатизації від автоматизації окремих процесів або сторін життя суспільства, до повної віртуалізації суспільного життя. При цьому можна говорити як про інформаційні складові життя людини, так і про народження «інформаційного життя» людини, тобто перенесенні всіх сфер людського існування в інформаційну (віртуальну) форму. Більш чітко визначає ці зміни Білл Гейтс у своїй книзі «Бізнес зі швидкістю думки». Сучасний стиль життя людини він називає «веб-стилем», для якого характерна поява нових додатків, програмних продуктів і апаратних засобів. Самі ці додатки-засоби змінюють життя людини.

На основі всіх цих ідей можливо виділити кілька етапів включення людини в інформаційне суспільство:

1. людина стикається з деякими елементами інформаційного суспільства та нової економіки, але, в силу безлічі причин, не використовує їх можливості;
2. людина відчуває вплив інформаційного суспільства та інформаційної економіки на своє життя і використовує деякі нові можливості для підвищення якості свого життя;
3. людина використовує інформацію як один з основних ресурсів. Її якість життя починає залежати від розвитку інформаційного суспільства та інформаційної економіки;
4. людина повністю включена в інформаційне суспільство та її якість життя визначається розвитком інформаційної сфери.

Таким чином, трансформація якості життя населення істотно залежить від процесу і рівня включеності людини в інформаційне суспільство, що формується. Отже, необхідно шукати нові моделі і методи дослідження якості життя.

4. Технократія, міграція та урбанізація в інформаційному суспільстві

В умовах глобальної фінансово-економічної кризи, яка сьогодні охопила практично всі країни світу, соціальне значення інформаційного розвитку суспільства істотним чином зростає. Криза загострила такі проблеми, як зайнятість населення та перепідготовка фахівців з метою отримання ними нових професій і спеціальностей, які є сьогодні більш затребуваними на ринку праці.

За даними Світового банку, багато країн світу (Австралія, Ірландія, Сінгапур, Франція, Південна Корея і Японія) збільшують свої вкладення в розвиток широкосмугового доступу до мережі Інтернет, розглядаючи це як важливу антикризову міру в національній економіці.

За твердженням З. Бжезинського постіндустріальне суспільство стає технотронним суспільством – суспільством, яке в культурному, психологічному, соціальному і економічному відношеннях формується під впливом техніки та електроніки, особливо розвиненою в області комп'ютерів і комунікацій. Технотронна революція накладає свій відбиток на характер образного сприйняття

дійсності, руйнуються традиційні зв'язки в сім'ї і між поколіннями, суспільне життя фрагментується, незважаючи на зростаючі тенденції до глобальної інтеграції. Цей парадокс, на думку З. Бжезинського, сприяє краху старих вірувань, пов'язаних з національними та ідеологічними спільнотами людей, і формує нове глобальне бачення світу.

У той час, як наше життя фрагментується, відзначає З. Бжезинський, глобальна реальність все сильніше і сильніше поглинає індивідуума, залучає його і навіть деколи пригнічує. Очевидною причиною цього є розвиток комунікацій. Зміни, викликані комунікаціями і комп'ютерами, сприяють пов'язаності суспільства, члени якого перебувають у безперервних і тісних слуховізуальних контактах, постійно взаємодіючи, і їх легко можна підштовхнути до посилення особистої участі у вирішенні навіть вельми віддалених проблем. Нове покоління, пише З. Бжезинський, не займається більш визначенням світу, спираючись виключно на читання; воно відчуває світ і відчуває його компенсаторно за допомогою слуховізуальних комунікацій.

Технотронна революція носить не локально-територіальний, а глобальний характер, поступово охоплюючи весь світ. При цьому автор концепції «технотронного суспільства» відноситься до масової культури та її експорту із США як до закономірного слідства просторово-часової комунікаційної революції, яка, на думку З. Бжезинського, означає кінець ідеології.

Електронні слуховізуальні засоби зв'язку створюють нове бачення світу і новий шлях до рівності – через деідеологізацію, яка б означала звільнення від всіх організованих форм віри і пропонує обирати стилі життя, спираючись на свої почуття і потреби, а не на цілі, що лежать в основі політичних програм і рухів.

Ця нова революція, відзначає З. Бжезинський, майже одночасно вплив на всю планету, і в підсумку всі новації і чудасії у формах поведінки швидко переміщуються від одного суспільства до іншого.

Технократія – політична система, в якій визначальну роль відіграють технічні спеціалісти в галузі адміністрування і економіки.

На думку Даніела Белла, цій політичній системі відповідатиме суспільство, основні властивості якого можна охарактеризувати через поняття:

- «національне»,
- «комунальне»,
- «сертифіковане»,
- «функціональне».

Ці характеристики є соціологічними підставами технократії.

«Національне», тому що ключові рішення стосовно соціального цілого приймаються національним урядом, а не залежать від ринку. І загалом відбувається підкорення економічної функції політичному фактору.

«Комунальне», тому що численні групи намагаються утвердити свої соціальні права, свої вимоги до суспільства саме через політичний порядок, а не самотійно.

«Сертифіковане», тому що визначальним фактором формування і відтворення ієрархії в соціальній структурі стає знання і інформація, якими володіє соціальний суб'єкт, тобто його професіоналізм і рівень кваліфікації. А вони в свою чергу стверджуються сертифікатами про освіту, в зв'язку з цим саме університет

володітиме монополією на визначення майбутньої класової стратифікації суспільства.

«Функціональне», тому що в основі соціальних відносин лежить професійно-галузевий, а не територіальний принцип соціальної взаємодії. З цього випливає, що ідентичність людини носитиме переважно професійний характер і джерелом її соціальної відповідальності буде саме професія.

Політичні рішення будуть традиційно прийматися політиками, але розроблятися інтелектуальними і науковими, власне технократичними, спільнотами. Політичній еліті цього суспільства, як політикам, так і технократам, буде властивий специфічний тип мислення: логічний, практичний, технічний, впорядкований і чіткий. Техніка прийняття рішень новою елітою в основі матиме системний аналіз, лінійне програмування, використання математичної (статистичної) і логічної техніки, системи соціальних індикаторів і механізмів соціального обліку тощо. Ці всі методи ляжуть в основу нової інтелектуальної технології, ціль якої – впорядкування суспільства і підтримання заданих алгоритмів його дії.

ТЕМА 10. ІНФОРМАЦІЙНИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ: СУСПІЛЬСТВО І ОСОБИСТІСТЬ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

1. Характерні риси інформаційного способу життя
2. Електронна культура суспільства
3. Чинник економії соціального часу
4. Електронні інформаційні ресурси суспільства

1. Характерні риси інформаційного способу життя

На сучасному етапі розвитку науково-технологічної революції традиційні уявлення про якість життя у багатьох мільйонів людей істотно змінюються. Якість життя сучасної людини стає дедалі більшою мірою залежною від рівня споживання інформаційних продуктів і послуг, а також від їх доступності та якості. Мобільна телефонія, персональні комп'ютери з виходом в мережу Інтернет, багатоканальне цифрове телебачення, бортові автомобільні навігаційні супутникові системи – все це вже невід'ємні атрибути сучасної людини, без яких її повсякденне життя і професійна діяльність стають неповноцінними.

Дуже характерно, що вже сьогодні, як у розвинених, так і в багатьох країнах, що розвиваються, все більша кількість інформаційних послуг виявляється населенню безкоштовно, а витрати щодо їх забезпечення приймають на себе муніципальні, регіональні та державні бюджети.

Таким чином, якість життя сучасної людини все більше визначається здатністю суспільства надавати необхідні інформаційні продукти і послуги, тобто інформаційною якістю самого суспільства. Саме тому в останні роки і з'явилися такі нові поняття, як інформаційна бідність і інформаційна нерівність. Причому, ці поняття використовуються не тільки по відношенню до окремих людей, але також і для характеристики цілих країн і регіонів світу.

На думку Е. Тоффлера, в інформаційному суспільстві будуть зовсім інші, відмінні від традиційних, уявлення про структуру особистого, корпоративного і національного багатства. Так, наприклад, якщо раніше основними компонентами

особистого багатства вважалися, головним чином, матеріальні цінності та грошові кошти, які давали людям можливість не тільки задовольняти насущні потреби, але також і здійснювати свої бажання і плани діяльності, то в найближчому майбутньому справа буде обстоять зовсім інакше. Адже вже сьогодні багато потреб і бажань людини пов'язані з можливістю використання сучасних інформаційних ресурсів і технологій, засобів зв'язку і телекомунікації. Весь спосіб життя стає в останні роки все більш інформаційним за своїм змістом, і немає ніякого сумніву в тому, що ця важлива тенденція розвитку цивілізації збережеться і в майбутньому.

2. Електронна культура суспільства

Соціальні відносини в доіндустріальному (традиційному) суспільстві були засновані на станових основах його поділу, а самі станові кордони були важкопереборні внаслідок того, що приналежність до стану визначалася фактом народження. В рамках певного стану протікало все життя людини, задаючи алгоритм її діяльності, професію і кваліфікацію, її мораль і систему цінностей, її правовий статус.

Формування індустріального суспільства в значній мірі визначалося як раз руйнуванням станових перегородок. Це було однією з умов звільнення людини не тільки для вільного розвитку, що визначається принципами «природного права», а й для її включення у виробничу сферу.

Але фактично ці ж перетворення стали однією з неодмінних умов розвитку індустріалізації. Руйнування станових основ суспільства і побудова класових відносин призвело до активної соціальної циркуляції, що виражалася в стрімкому виділенні класу людей, здатних до активної соціальної діяльності.

Однак інформаційне суспільство засноване на інших принципах, його культура формує нові ціннісні системи, а соціальна структура фактично відображає ці трансформації. Головна відмінність соціальної структури інформаційного суспільства полягає в тому, що вона складається на неієрархічних принципах, або ці ієрархії вибудовуються навколо інших – не економічних інтересів. Ці структури складаються з значної кількості малих соціальних груп, досить автономних по відношенню до домінуючих сенсів культури. Подібну структуру і описували Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі, називаючи її «різоматичними». Поява безлічі подібних спільнот в значній мірі обумовлено інформаційними технологіями і можливістю мати власний простір вираження в Мережі.

У шкалі цінностей на перше місце виходить не економічна мотивація, а можливість творчої самореалізації особистості, у тому числі у професійній діяльності.

Ця система цінностей була названа «постматеріалістичною» (postmaterialist) або «постекономічною» (posteconomic). Процес формування принципово нових ціннісних установок означав відмову від колишньої системи економічної мотивації і формування постекономічних потреб. Їх відмінною рисою була їх визначеність не зовнішніми, а внутрішніми спонукальними стимулами до діяльності.

Формування нової системи цінностей призводить до того, що притаманні масовому індустріальному суспільству загальна урівненість, уніфікація, стандартизація і відсутність індивідуальності змінюються формуванням людини, яка прагне не тільки реалізувати свій творчий потенціал, а й підкреслити власну

індивідуальність. Це, у свою чергу, призводить до тих же тенденцій поділу суспільства на масу малих спільнот і соціальних груп, для яких можливість самовираження стає набагато важливіше можливості економічного самоствердження, інтенсивність культурних зв'язків та обмінів – важливіше статусної стабільності. Це призводить до небаченого ускладнення соціальної організації і зростання культурного різноманіття. У таких суспільних системах, які базуються на принципово інших підставах соціокультурної солідарності, змінюється і характер взаємодії людей. Причому найбільш конфліктними зонами тут стають ті, де стикаються погляди носіїв матеріалістичних і постматеріалістических цінностей.

По-друге, зміна ціннісної системи була обумовлена перетворенням науки і знання в продуктивну силу. Це, у свою чергу, призводить до залежності достатку від освіти, що підвищує соціальний статус освічених членів суспільства і значимість того стилю життя, який їм притаманний.

По-третє, престижність нових технологій призводить до зміщення споживання у бік інформації, що стимулює генерацію нових знань. Своєрідність цього періоду, на думку теоретика постмодернізму Ж. Липовецького, становить верховенство індивідуального начала над загальним, психології над ідеологією, зв'язку над політизацією, різноманіття над однаковістю, дозвільного над примусом.

Основним виразом культури інформаційного суспільства став гіпертекст.

Сам термін «гіпертекст» означає розростання первинного тексту за рахунок взаємного зв'язку його фрагментів з іншими текстами через гіперпосилання. Це пов'язано з тим, що Інтернет заснований не на ієрархічності, а на мережевому принципі організації, коли всі вузли системи знаходяться не в співвідношеннях супідрядності і поділу на головне і другорядне, на центр і периферію, а у співвідношеннях рядоположеності.

«Інформаційна гігієна» – розділ знань, що вивчає закономірності впливу інформації на стан психічного, фізичного і соціального благополуччя людини і соціуму, який розробляє заходи по оздоровленню навколишнього інформаційного середовища; у тому числі для позначення проблем дефіциту інформації, успішності впорається з надлишком інформації та «інформаційним забрудненням, війнами і терором».

Прогностично гігієнічні стратегії по раціоналізації інтелектуальної діяльності, підвищенню психічної працездатності, формуванню за допомогою профілактичної та клінічної медицини інтелектуального благополуччя можливі в сферах:

- активного пошуку й збільшення кількості оброблюваної інформації;
- підвищення швидкості передачі інформації, частоти її виробництва;
- збільшення відстані поширення інформації;
- впливу фізичної працездатності на психічну;
- розвитку профілактичної ноофармакології;
- оптимізації громадського здоров'я через покращення інтелектуальної діяльності людської популяції;
- вивчення закономірностей впливу, інформаційного впливу (шумового, зорового та ін.) сигналів різної інтенсивності і різної фізичної природи на індивідуальне і суспільне здоров'я, нормування і розробку практичних заходів щодо оздоровлення інформаційного середовища;

- вдосконалення гігієнічного нормування температурного чинника для індивідуального захисту енергетичної системи головного мозку, що має більше, ніж інші тканини і органи, тепловиробництво.

3. Чинник економії соціального часу

Якість життя сучасної людини все більше залежить від рівня споживання інформаційних продуктів і послуг, їх доступності та якості. Мобільна телефонія, персональні комп'ютери з виходом в Інтернет, багатоканальне цифрове телебачення, автомобільні навігаційні супутникові системи – все це вже невід'ємні атрибути сучасної людини, без яких його повсякденне життя і професійна діяльність стають неповноцінними.

В останні роки засоби інформатики і нові інформаційні технології швидко вдосконалюються. Активно розвивається сфера інформаційних послуг. Вони стають все більш різноманітними і, що дуже важливо, доступними для все більш широких верств населення. Інформаційні послуги дозволяють людям економити час, що витрачається на вирішення багатьох ділових і повсякденних проблем, створюють нові можливості для практичної реалізації своїх громадянських прав і свобод.

Саме розвиток інформаційних технологій та повсякчасне їх використання дозволяє в значній мірі економити час і розвиватись людині в багатоаспектних напрямках.

В останні роки засоби інформатики і нові інформаційні технології швидко вдосконалюються і, що дуже важливо, стають доступними для все більш широких верств населення. Вони дозволяють людям економити час на вирішення багатьох повсякденних і виробничих проблем, створюють нові можливості для практичної реалізації людиною своїх громадянських прав і свобод.

4. Електронні інформаційні ресурси суспільства

Інформаційні ресурси – у широкому сенсі – сукупність даних, організованих для ефективного отримання достовірної інформації.

Це книги, статті, патенти, дисертації, науково-дослідна та дослідно-конструкторська документація, технічні переклади, дані про передовий виробничий досвід і інше.

Інформаційні ресурси (на відміну від усіх інших видів ресурсів – трудових, енергетичних, мінеральних і т.д.) тим швидше ростуть, чим більше їх витрачають.

Ресурси – це наявні в наявності запаси, кошти, які можуть бути використані при необхідності. В даний час учені і практики відносять інформаційні ресурси до важливих стратегічних ресурсів, від яких залежить розвиток економіки, науки, освіти, культури і т.д.

Перші спроби дати визначення інформаційних ресурсів були зроблені в 90-і роки ХХ століття, коли оформився так званий «ресурсний підхід» до вивчення інформації.

У наш час термін «інформаційні ресурси» є загальноживаним. Але, незважаючи на це, точного визначення його немає. Використовується вузьке та широке розуміння інформаційних ресурсів: у вузькому розумінні маються на увазі тільки мережеві інформаційні ресурси, доступні через комп'ютерні засоби зв'язку, а

в широкому – будь-яка зафіксована на традиційних або електронних носіях інформація, придатну для збереження і поширення.

Інформаційні ресурси можуть бути різних видів. Це засоби масової інформації, бібліотеки, Інтернет.

Наприклад, через Інтернет можуть успішно продаватися такі інформаційні ресурси:

- новинні стрічки (on-line-новини). Досить широкому колу менеджерів компаній різного профілю необхідно дізнаватися про події у світі негайно. Наприклад, стрічка фінансових і політичних новин життєво необхідна трейдерам для прийняття рішень про продажі і покупки на біржах;
- підписки на електронні копії періодичних видань. Деякі газети і журнали випускають свої повні електронні копії та надають до них доступ;
- доступ до електронних архівів і баз даних, що містить інформацію з різних питань;
- аналітичні звіти та дослідження;
- власні аналітичні матеріали і прогнози.

За категорією доступу інформаційні ресурси можуть бути відкритими (загальнодоступними) або з обмеженим доступом. У свою чергу, документована інформація з обмеженим доступом підрозділяється на віднесену до державної таємниці та конфіденційну.

Впровадження мережевих інформаційних технологій в даний час кардинально змінює роботу інформаційних органів і бібліотек. Представлення можливості віддаленого доступу до інформаційних ресурсів і використання локальних мереж при роботі з базами даних і іншими інформаційними ресурсами (електронними виданнями, електронними каталогами та інше), з одного боку, створюють користувачам умови самостійного пошуку інформації зі своїх робочих місць і, з іншого боку, виводять інформаційне обслуговування на інший, більш високий рівень. Виростає роль бібліотек та інформаційних органів як довідкових і навчальних інформаційних центрів, які можуть дати консультацію користувачам не тільки про наявність першоджерел у фондах і базах даних, але і про можливості самостійного пошуку інформації із застосуванням нових інформаційних технологій, систем і мереж.

Система інформаційного обслуговування вийшла за межі локальних можливостей, коли всі ресурси концентруються в одній бібліотеці (організації). Однак це жодним чином не виключає створення та накопичення своїх інформаційних ресурсів і в той же час ставить завдання раціонального і комплексного використання наявних зовнішніх і внутрішніх можливостей.

Всі використовувані інформаційні ресурси можна умовно розподілити:

- за способом надання користувачу (прямий чи опосередкований);
- за типом інформаційного ресурсу (визначається кінцевою метою користувача).
- за першою ознакою всі інформаційні ресурси можна розділити на дві категорії:

- інформаційні ресурси (бази даних), доступні для колективного доступу;
- інформаційні ресурси (бази даних), не доступні для колективного користування.

В даний час термін «інформаційні технології» вживається у зв'язку з використанням комп'ютерів для обробки інформації.

Інформаційні технології охоплюють всю обчислювальну техніку і техніку зв'язку і, почасти, – побутову електроніку, телебачення і радіомовлення. Вони знаходять застосування в промисловості, торгівлі, управлінні, банківській системі, освіті, охороні здоров'я, медицині та науці, транспорті і зв'язку, системі соціального забезпечення. В даний час створення великомасштабних інформаційно-технологічних систем є економічно можливим, і це зумовлює появу національних дослідницьких та освітніх програм, покликаних стимулювати їх розробку.

Поява і розвиток комп'ютерів – це необхідна складова процесу інформатизації суспільства. Інформатизація суспільства є однією закономірностей сучасного соціального прогресу.

Найважливішою складовою частиною інформаційної культури сучасної людини є комунікативна культура з використанням сучасних інформаційних технологій.

Розвиток мережевих інформаційних технологій зробив інформаційні ресурси глобальної комп'ютерної мережі Інтернет потенційно доступним більшості людства. Уміння отримати необхідну інформацію з мережі стає невід'ємною частиною інформаційної культури людини.

В даний час інформаційно-комунікаційні технології стали одним з найважливіших факторів, що впливають на розвиток суспільства і визначають конкурентоспроможність національної економіки. Вони забезпечують створення, накопичення та поширення інформації, знань, досвіду і навичок, що лежать в основі нових технологій.

В даний час разом з розвитком інформаційних технологій з'явилися й активно розвиваються електронні джерела інформації – електронні бібліотеки, електронні журнали, книги, інформаційні системи, електронні колекції, фактографічні, бібліографічні та повнотекстові бази даних.

Застосування сучасних інформаційних технологій дозволило людству почати переклад накопиченої ним інформації в електронну форму і створення нових видів інформаційних ресурсів (ІР) та електронних документів (ЕД), без використання яких не мислимо становлення сучасного інформаційного суспільства.

Після переведення в електронну форму та інтеграції в єдину систему, ІР набувають якісно інший статус, що забезпечує більш ефективну організацію, виробництво, поширення, зберігання і використання інформації.

Інформаційні ресурси діляться на державні та недержавні інформаційні ресурси. До складу державних інформаційних ресурсів входять базові, відомчі і територіальні інформаційні ресурси.

СЛОВНИК ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

Автоматизація – виконання процесів за допомогою автоматичних засобів.

Автор:

- фізична особа, творчою працею якої створено твір;
- особа чи організація, яка відповідає за художній та смисловий зміст документа.

Авторське право – особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва.

Адреса мережі Інтернет – визначений чинними в Інтернеті міжнародними стандартами цифровий та/або символічний ідентифікатор доменних імен в ієрархічній системі доменних назв.

Асоціативне відношення – семантичне відношення між поняттями, що виступають у сполученні зі спеціальною метою.

Аудіовізуальна інформація – будь-які сигнали, що сприймаються зоровими і слуховими рецепторами людини та ідентифікуються як повідомлення про події, факти, явища, процеси, відомості про осіб, а також коментарі (думки) про них, що передаються за допомогою зображень та звуків.

Аудіовізуальний (електронний) засіб масової інформації – організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв.

Багатоаспектний пошук – інформаційний пошук, який відповідає багатьом критеріям видачі.

База даних (БД); компіляція даних – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, у тому числі – електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

Байт – рядок, складений з кількох бітів, які обробляють як єдине ціле і зазвичай подають символ або частину символу.

Безпечність даних – заходи щодо захисту даних, що гарантують цілісність даних.

Безпроводовий доступ до телекомунікаційної мережі; безпроводовий доступ – електрозв'язок з використанням радіотехнологій, під час якого кінцеве обладнання хоча б одного із споживачів може вільно переміщатися із збереженням унікального ідентифікаційного номера в межах пунктів закінчення телекомунікаційної мережі, які під'єднані до одного комутаційного центру.

Блокування інформації – унеможливлення санкціонованого доступу до інформації.

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Витік інформації :

- результат дій, внаслідок яких інформація в системі стає відомою чи доступною фізичним та/або юридичним особам, що не мають права доступу до неї;
- неконтрольоване поширення інформації, яке призводить до її несанкціонованого одержання.

Відеодокумент – документ, зміст якого зафіксовано засобами відеозаписування.

Відкрита інформація – інформація, яку можна отримувати без будь-яких обмежень.

Відомості про авторське право; відомості про копірайт – зазначення на творі власника авторських прав на нього та року, коли ці авторські права було отримано.

Власник інформації – фізична або юридична особа, якій належить право власності на інформацію.

Геоінформаційні системи – сучасні комп'ютерні технології, що дозволяють поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з інформацією табличного типу (різноманітні статистичні дані, списки, економічні показники тощо).

Гіпертекст – принцип організації пошукових масивів, у яких окремі інформаційні елементи пов'язуються між собою асоціативними зв'язками, що забезпечує швидкий пошук і розповсюдження інформації.

Гіпертекстова база даних – різновид документальної бази даних, що ґрунтується на гіпертексті.

Глобалізація – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основним наслідком цього є світовий поділ праці, міграція в масштабах всієї планети капіталу, людських і виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технологічних процесів, а також зближення і злиття культур різних країн.

Голограма – документ, що містить інформацію про об'єкт у тривимірному (об'ємному) зображенні, записування та відтворення якої виконують оптичним методом за допомогою лазерного променя.

Графічний документ – зображувальний документ, зміст якого зафіксовано у вигляді малюнка або креслення лініями, штрихами, світлотінню.

Дані:

- інформація, яка подана у формі, придатній для її оброблення електронними засобами;
- інформація у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки;
- інформація, подана у формалізованому вигляді, придатному для зберігання, оброблення, пересилання та інтерпретації користувачами, прикладними процесами чи технічними засобами;

– інформація, подана у формалізованому вигляді, придатному для пересилання, інтерпретування чи оброблення за участю людини або автоматичними засобами.

Дезінформування – спосіб технічного захисту інформації, який полягає у формуванні свідомо хибної інформації для унеможливлення несанкціонованого доступу до істинної інформації.

Державний засіб масової інформації:

а) державна теле- і радіомовна організація;
б) державне інформаційне агентство;
в) друкований засіб масової інформації, засновником (співзасновником) якого є орган державної влади, а видання здійснюється на базі або за участю державної власності та відповідного фінансування з Державного бюджету України і статутом (програмними цілями) редакції якого передбачається, зокрема, інформування громадян про діяльність цього та вищих органів державної влади.

Державні інформаційні ресурси – інформація, яка є власністю держави та необхідність захисту якої визначено законодавством.

Джерело знань – джерело одержання інформації, яка перетворюється в знання, що фіксуються в базі знань інтелектуальної системи.

Діяльність друкованих засобів масової інформації – це збирання, творення, редагування, підготовка інформації до друку та видання друкованих засобів масової інформації з метою її поширення серед читачів.

Документ:

– матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі;
– матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носієві;
– це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носієві;
– зафіксована на матеріальному носії інформація, яка призначена для зберігання і передавання у часі і просторі;
– інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі;
– матеріальний об'єкт, що містить інформацію, закріплену створеним людиною способом для її передавання у часі і просторі;
– оформлений згідно з установленим порядком матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію і має відповідно до чинного законодавства юридичну силу;
– записана інформація, яку можна розглядати як одиницю у ході здійснення інформаційної діяльності;
– записана інформація чи матеріальний предмет, який можна вважати одиницею в документуванні.

Домен – частина ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, яка має унікальну назву, що її ідентифікує, обслуговується групою серверів доменних імен та централізовано адмініструється.

Домен UA – домен верхнього рівня ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, створений на основі кодування назв країн відповідно до міжнародних стандартів, для обслуговування адресного простору українського сегмента мережі Інтернет.

Домен другого рівня – частина адресного простору мережі Інтернет, що розташовується на другому рівні ієрархії імен у цій мережі.

Доступ до інформації:

- можливість одержання, оброблення інформації та/чи порушення її цілісності;
- право отримувати інформацію, наявну в записах урядових установ, що відповідає певним умовам.

Електронна бібліотека – бібліотека, у якій документи зберігають і використовують в машиночитаній (електронній) формі, з якою можна працювати на відстані.

Електронна дошка повідомлень – варіант конференц-зв'язку, основу якого становлять спеціальні бази даних, в яких користувачі інформації розміщують оголошення та повідомлення для того, щоб довести свою інформацію до інших користувачів.

Електронна пошта; е-пошта – засіб листування між користувацькими терміналами через комп'ютерну мережу.

Електронний документ:

- документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа;
- документ, інформація в якому подана у формі електронних даних і для використання якого потрібні засоби обчислювальної техніки;
- документ, який створюють та використовують тільки в межах комп'ютерної системи;
- сукупність даних у пам'яті ЕОМ, призначених для сприймання людиною за допомогою відповідних програмних і апаратних засобів ;
- документ на машинозчитуваному носії інформації, для використання якого необхідні засоби обчислювальної техніки.

Електронний каталог – каталог, у якому подано бібліографічні описи документів певного фонду чи декількох фондів із зазначенням місця зберігання документів, поданий в електронній формі.

Електронний підпис – є обов'язковим реквізитом електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу.

Загроза для інформації – витік, можливість блокування або порушення цілісності інформації.

Зареєстрований користувач – користувач інформації, дані про якого фіксує орган з питань інформації та документування як уповноважену особу використовувати документи збірника органу з питань інформації та документування у межах чи поза межами їхніх приміщень.

Засоби інформатизації – електронні обчислювальні машини, програмне, математичне, лінгвістичне та інше забезпечення, інформаційні системи або їх окремі елементи, інформаційні мережі і мережі зв'язку, що використовуються для реалізації інформаційних технологій.

Засоби комунікації – засоби розповсюдження продукції інформаційних агентств, такі як: друковані та екранні видання, радіо, телебачення (кабельне, супутникове, глобальне), електричний зв'язок (телеграф, телефон, телекс, телефакс), комп'ютерні мережі та інші телекомунікації.

Засоби масової інформації – засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації.

Захист інформації – сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї.

Знак охорони авторського права – вихідні дані на інформаційній одиниці, які зазначають рік і прізвище власника авторського права на цю одиницю.

Знання – сукупність відомостей з будь-якої сфери, набутих у процесі навчання, дослідження тощо.

Інновації:

– в широкому сенсі: це всі види нововведень, що підвищують ефективність соціально-економічних процесів у всіх областях і на всіх рівнях суспільства: в економіці, політиці, соціальній сфері, науці, техніці, мистецтві, освіті та інше;

– в більш вузькому сенсі: це створювані і освоюються нові або вдосконалені технології, товари та послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що сприяють просуванню технологій, товарів та послуг на ринок.

Інтелектуальна база даних – база даних, в якій для відповіді на запит використовуються як факти, що зберігаються безпосередньо, так і факти, які отримуються шляхом логічного виведення, а користувачі звертаються до даних у звичних поняттях, термінах, образах.

Інтелектуальна інформаційна технологія – прийоми, способи та методи виконання функцій збирання, зберігання, оброблення, передавання та використання знань.

Інтелектуальна праця – зміст документа, що є результатом інтелектуальної діяльності, яка уможливорює його захист за допомогою авторського права чи як предмет промислової власності через свою оригінальність або новизну.

Інтелектуальна система – система, яка забезпечує розв'язування неформалізованих завдань користувача в певній предметній галузі та організовує його взаємодію з комп'ютером у звичних поняттях, термінах, образах.

Інтелектуальний інтерфейс – сукупність програмних та апаратних засобів, які забезпечують взаємодію інтелектуальної системи з користувачем на основі звичних понять, термінів, образів, притаманних певній сфері інтелектуальної діяльності людини.

Інтернет:

– всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами;

– усесвітньо пов'язані комп'ютерні системи та комп'ютерні мережі, поєднані міжмережевими шлюзами, які забезпечують передавання даних між ними.

Інтерфейс (у системах оброблення даних) – визначений набір послуг, які надаються процесором.

Інтерфейс користувача – комплекс апаратних і програмних засобів, що забезпечує взаємодію користувача з комп'ютером.

Інформатизація:

– сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки;

– діяльність, спрямована на створення та широкомасштабне використання в усіх сферах життя суспільства інформаційних технологій;

– комплекс заходів, спрямованих на забезпечення оперативного доступу до інформаційних ресурсів.

Інформаційна база – сукупність речень, узгоджених одне з іншим і з концептуальною схемою, що виражає твердження певного світу сутностей.

Інформаційна грамотність – поінформованість щодо потенціалу інформації та відповідних джерел і здатність використовувати їх.

Інформаційна діяльність – постійне та систематичне збирання та оброблення записаної інформації з метою її зберігання, пошуку, використання чи пересилання, що виконуються якою-небудь особою чи організацією.

Інформаційна мережа – мережа інформаційних органів та інформаційних систем, призначена для оперативного оповіщення користувачів інформації.

Інформаційна мова – формалізована мова, призначена для характеристики даних чи змісту документів із метою забезпечення їх зберігання та пошуку.

Інформаційна послуга:

– дії суб'єктів щодо забезпечення споживачів інформаційними продуктами;

– діяльність з надання інформаційної продукції споживачам з метою задоволення їхніх потреб.

Інформаційна потреба:

- необхідність отримання інформації, яка відповідає характеру виконуваних дій або роботи;
- потреба користувача інформації в отриманні будь-яких даних, повідомлень, фактів для розв'язання питань або проблем, пов'язаних з науковою чи практичною діяльністю.

Інформаційна продукція:

- матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин;
- документована інформація, яка підготовлена і призначена для задоволення потреб користувачів;
- документи, інформаційні масиви, бази даних та інформаційні послуги, що є результатом функціонування інформаційних систем.

Інформаційна технологія:

- цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування;
- сукупність методів, виробничих процесів та програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний комплекс, який забезпечує збирання, створення, зберігання, накопичення, оброблення, пошук, вивід, копіювання, передавання та розповсюдження інформації.

Інформаційний ресурс – сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо).

Інформаційні ресурси спільного користування – це сукупність інформаційних ресурсів державних органів науково-технічної інформації, наукових, науково-технічних бібліотек, а також комерційних центрів, фірм, організацій, які займаються науково-технічною діяльністю і з власниками яких укладено договори про їх спільне використання.

Інформаційні технології – сукупність методів, процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний процес, що забезпечує добирання, зберігання, накопичування, оброблення, пошук, виведення, копіювання, передавання та розповсюдження інформації.

Інформація:

- будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;
- відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб;
- знання, що розглядаються в аспекті комунікації;
- відомості про суб'єкти, об'єкти, явища та процеси;
- (для процесу оброблення даних) будь-які знання про предмети, факти, поняття і т. ін. проблемної сфери, якими обмінюються користувачі системи оброблення даних;

- повідомлення, які знімають невизначеність, що існувала до їх надходження, і є об'єктом зберігання, пересилання та перетворення;
- повідомлення, яке використовують для подання інформації в процесі комунікації для підвищення рівня знань;
- відомості, які сприймаються людиною і (або) спеціальними пристроями як віддзеркалення фактів матеріального або духовного світу в процесі комунікації;
- будь-які повідомлення, відомості про що-небудь, освідомлення про стан справ, сукупності яких-небудь даних, знань, що сприймаються і вироблені, зберігаються і передавані за допомогою спеціальних засобів зв'язку і сигналів (знаків, кодів, алгоритмів, символів-образів), що несуть смислове навантаження і позначають змісту, отримані в процесі нашого пристосування до зовнішнього світу і пристосовування до нього наших почуттів.

Інформаційна екологія – наука, що вивчає закономірності впливу інформації на формування і функціонування людини, людських спільнот і людства в цілому, на індивідуальні та суспільні взаємини з навколишнім інформаційним середовищем, а також міжособистісні і міжгрупові інформаційні взаємодії.

Інфосфера – єдине, організоване як ціле в самій людині, в групі людей, в людській спільноті, на окремо взятій території, або на всій Землі, структуроване інформаційний простір з швидким, надійним, гармонійним, всебічним інформаційним обміном.

Комплексна система захисту інформації – взаємопов'язана сукупність організаційних та інженерно-технічних заходів, засобів і методів захисту інформації.

Комп'ютер – функційний пристрій, що складається з одного або кількох взаємопов'язаних центральних процесорів і периферійних пристроїв і може виконувати обчислення без участі людини.

Комп'ютеризація – автоматизація за допомогою комп'ютерів.

Комп'ютерна графіка – сукупність методів і способів перетворення за допомогою комп'ютера даних у графічне зображення і графічного зображення в дані.

Комп'ютерна мережа – сукупність територіально розосереджених систем оброблення даних, засобів і (чи) систем зв'язку і пересилання даних, що забезпечує користувачам дистанційний доступ до її ресурсів і колективно використання цих ресурсів.

Комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах).

Комп'ютерна система – комп'ютер з підключеними до нього зовнішніми пристроями та системними програмними засобами.

Комп'ютерний вірус – програма, що розмножується та поширюється самостійно.

Комп'ютерний злочин – злочин, здійснюваний через використання, модифікування або знищення даних, технічних чи програмних засобів.

Комунальний засіб масової інформації – аудіовізуальний чи друкований засіб масової інформації, створений органом місцевого самоврядування або органом місцевого самоврядування спільно з місцевою державною адміністрацією як засновником (співзасновником) на базі чи за участю комунальної власності та відповідного фінансування з місцевого бюджету і статутом (програмними цілями, програмною концепцією) редакції (юридичної особи) якого передбачається, зокрема, інформування громадян про діяльність цього органу та вищих органів державної влади.

Комунікація:

- передача значення шляхом пересилання сигналів;
- кероване передавання інформації між двома або більше особами і (або) системами;
- позначає діяльність, здійснювану в певному контексті, яка допускає зворотний зв'язок, що має етичний вимір; в ній бере участь один або більше людей, відбувається відправлення та отримання повідомлень, спотворює шумом і досягають певного ефекту. Компоненти, присутні в будь-якому комунікативному акті: контекст, джерело / одержувач, повідомлення, канал, шум, процеси кодування / декодування, зворотний зв'язок.

Концептуальна модель знань; концептуальна модель:

- модель, що складається з переліку всіх понять, які використовуються для опису деякої предметної галузі разом з їх властивостями, характеристиками, класифікації цих понять за типами, ситуаціями, ознаками в цій предметній галузі та законів перебігу в ній процесів;
- подання характеристик предметної області за допомогою сутностей і зв'язків сутностей.

Користувач інформаційної системи – особа (група осіб, установа), що користується послугами інформаційної системи для отримання інформації або вирішення інших завдань.

Культура – сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти.

Логотип (фірмовий, торговий знак) – будь-яка комбінація позначень (слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів), які придатні для вирізнення ефірного часу однієї телерадіоорганізації від іншої.

Людський капітал – сукупність знань і навичок, якими володіє і користується людина в процесі праці. Зазвичай людський капітал розглядають як час, досвід, знання і здібності, які можуть використовуватися у виробничому процесі, фокусуючись при цьому на процесах освіти і перепідготовки. Під вкладеннями в людський капітал розуміється будь-яка дія, яке підвищує кваліфікацію, здібності чи

продуктивність праці. У теорії людського капіталу розглядають інвестиції трьох видів: витрати на освіту, на охорону здоров'я та мобільність (географічну міграцію).

Людський потенціал – являє собою накопичений населенням запас фізичного і морального здоров'я, загальнокультурної та професійної компетентності, творчої підприємницької та громадянської активності, що реалізовується в різноманітних сферах діяльності, а також в рівні і структурі потреб.

Масова інформація – інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб.

Мережа інформаційних послуг – група підрозділів, які, працюючи разом, надають відповідні послуги та ресурси на вимогу користувачів інформації.

Метазнання – знання інтелектуальної системи про знання, що зберігаються в її базі знань або про процедури, які можна здійснити зі знаннями, що зберігаються в базі знань.

Несанкціонований доступ (до інформації); НСД – доступ до інформації, за якого порушуються порядок його здійснення і встановлені правові норми.

Новизна – ознака інтелектуальної праці, яка відрізняє її від інших інтелектуальних праць.

Персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Пертинентний документ – документ, зміст якого відповідає інформаційній потребі користувача інформації.

Пертинентність:

– характеристика ступеня відповідності змісту документа, знайденого в результаті інформаційного пошуку, інформаційній потребі, вираженій в інформаційному запиті;

– ступінь відповідності документа, знайденого в результаті інформаційного пошуку, інформаційній потребі користувача інформації.

Плагіат – подання інтелектуальної праці іншого автора цілком або частинами як своєї власної через запозичення чи підроблення.

Пошук інформації – відбирання даних, що зберігаються з метою одержання інформації про певний предмет.

Право бути поінформованим – право суб'єкта даних бути поінформованим про існування, зміст, призначеність і використання його персональних даних.

Проект інформатизації – комплекс взаємопов'язаних заходів, як правило, інвестиційного характеру, що узгоджені за часом, використанням певних матеріально-технічних, інформаційних, людських, фінансових та інших ресурсів і мають на меті створення заздалегідь визначених інформаційних і телекомунікаційних систем, засобів інформатизації та інформаційних ресурсів, які відповідають певним технічним умовам і показникам якості.

Психологія людства – система знань про закономірності виникнення, розвитку та функціонування психічного відображення людством (і / або його великими, найбільш активними групами) об'єктивної дійсності навколишнього світу.

Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом «Про доступ до публічної інформації».

Ринок інформаційної продукції – система відносин щодо продажу й купівлі інформаційних ресурсів, технологій, інформаційної продукції та інформаційних послуг.

Ринок телекомунікаційних послуг – сфера обігу визначених телекомунікаційних послуг, на які протягом певного часу і в межах певної території є попит і пропозиція.

Рівень технічного захисту інформації – сукупність вимог, у тому числі нормованих, що визначаються режимом доступу до інформації та загрозами її безпеці.

Розповсюдження інформації – процес надання інформації, яка знаходиться в інформаційно-пошукових системах, користувачам інформації.

Семантичне відношення – відношення логічної, онтологічної чи психологічної природи між поняттями, яке може бути формалізоване в інформаційній мові.

Суб'єкт інформаційної діяльності – юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність у сфері телебачення і радіомовлення (телерадіоорганізації, провайдери програмної послуги тощо).

Файл – поймаєнований набір записів, який розглядають як єдине ціле.

Штучна мова – мова, побудована чи контрольована за допомогою множини правил.

Штучний інтелект – здатність систем оброблення даних виконувати функції, що асоціюються з інтелектом людини, такі, як логічне мислення, навчання та самовдосконалення.

Якість обслуговування – ефективність інформаційних послуг, які надає орган з питань інформації та документування і ефективність використання відповідних засобів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алешина И. Постиндустриальное общество и международные коммуникации / И. Алешина // Международное сотрудничество. 2000. № 1. – С. 22-26.
2. Базилевич В., Ільїн В. Інтелектуальна власність / В. Базилевич, В. Ільїн. http://pidruchniki.com/17810409/ekonomika/intelektualna_vlasnist
3. Вершинская О. Н. Информационно-коммуникационные технологии и общество / О. Н. Вершинская. – М. : Наука, 2007. – 203 с.
4. Всемирный Саммит по информационному обществу / Мин-во культуры и масс. комм. РФ; Росс. комитет Программы ЮНЕСКО «Информация для всех»; Росс. библиот. ассоциация; Росс. нац. биб-ка. – СПб., 2004.
5. Гэлбрейт Д. К. Справедливое общество. Гуманистический взгляд / Д. К. Гэлбрейт // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. – М. : Academia, 1999. – С. 223-242.
6. Дайсон Естер. Життя за доби Інтернету: release 2/1 / Естер Дайсон; [переклад з англійського Петро Таращук]. – К. : Видавничий дім «АЛЬТЕРНАТИВИ», 2002. – 344 с.
7. Декларация принципов. Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии // Всемирный Саммит по ин-формационному обществу. – СПб., 2004. – С. 11-24.
8. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. – М., 1999. – 640 с.
9. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості / Д. В. Дубов. - К., НІСД, 2010.- 29 с.
10. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
11. Землянова Л. М. Зарубежная коммуникативистика в преддверии информационного общества: Толковый словарь терминов и концепций / Л. М. Землянова. – М., 1999. – 301 с.
12. Иноземцев В. Л. Перспективы постиндустриальной теории в меняющемся мире / В. Л. Иноземцев // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. – М.: Academia, 1999. – 640 с.
13. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы: учебн. пособие для студентов вузов / В. Л. Иноземцев. – М., 2000. – 323 с.
14. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД, – 2010. – 64 с.
15. Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології / НАПН України ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська]. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – 283 с.
16. К обществам знания: Всемирный доклад ЮНЕСКО. Париж, 2005. – 231 с.
17. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, биз-несе и обществе / М. Кастельс. – Екатеринбург, 2004. – 328 с.

18. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс. – Екатеринбург, 2004. – 328 с.
19. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура // М. Кастельс ; [пер. с англ. под ред. О. Шкаратана]. – М. : ГУ-ВШЭ, 2000. – 608 с.
20. Кастельс М. Могущество самобытности / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. – М. : Academia, 1999. – С. 296-308.
21. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. – М. : Academia, 1999. – С. 492–505.
22. Ковалев С. Н. Истоки и последствия научных революций / С. Н. Ковалев // Интелект. Релігія. Суспільство. – 2007. – № 1. – С.118-126
23. Колин К. К. Качество жизни в информационном обществе // Человек и труд, 2010. № 1. С. 39–43.
24. Колин, К. К. Информационное общество : учеб.-метод. пособие для вузов / К. К. Колин ; ФГОУ ВПО «Челяб. гос. акад. культуры и искусств». – Челябинск : ЧГАКИ, 2010. – 30 с.
25. Косих А. І. Підприємництво в інформаційну епоху: реалії і перспективи розвитку / А. І. Косих, Л. Г. Ткаченко // Интелект. Релігія. Суспільство. – 2007. – № 1. – С.127-129.
26. Кузнецов М. М. Философия Маршала Маклюэна и коммуникативные стратегии Интернета / М. М. Кузнецов // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.isn.ru/info/seminar-doc/Mclw.doc>
27. Культурное и языковое разнообразие в информационном обществе / Мин-во культуры и масс. комм. РФ; Росс. комитет Программы ЮНЕСКО «Информация для всех»; Росс. нац. биб-ка. – СПб., 2004.
28. Маклюэн Г. М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Г. М. Маклюэн. – М. : Жуковский: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2003. – 464 с.
29. Маклюэн М. Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего. – The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man / М. Маклюэн. – М. : Академический проект, 2005. – 496 с.
30. Малышко И. И. Глобализация как бифуркационное состояние / И. И. Малышко // Ноосфера и цивилизация. – 2006. – Вип. 4 (7). – С.141-145.
31. Мелюхин И. С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития / И. С. Мелюхин. – М. : Издательство МГУ, 1999. – 208 с.
32. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире / Ред.: Питер Л. Бергер, Сэмюэль П. Хантингтон ; пер.: Вадим Сапов, М.М. Лебедева. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 382 с.
33. Нейсбит Д. Мегатренды / Д. Нейсбит. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 380 с.
34. Ривьер Ф. Устойчивое разнообразие в обществе знаний: возможности и вызовы / Ф. Ривьер // ЮНЕСКО между двумя этапами Всемирного саммита по информационному обществу: Труды международной конференции: (Санкт-Петербург, Россия, 17-19 мая 2005 г.). – М., 2005. – С. 21-26.

35. Риктор, Т. Л. Рискогенность социального развития / Т. Л. Риктор // Интеллект. Личность. Цивилизация. – 2004. – С.52-60.
36. Стефанишин О. В. Людський потенціал економіки України (політико-економічний аналіз). – Рукопис. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2007. – 40 с.
37. Терин В. П. Вспоминая Маршала Маклуэна / В. П. Терин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pr.ru/media/mt000005.htm>
38. Терин В. П. Массовая коммуникация. Социокультурные аспекты политического воздействия: исследование опыта Запада / В. П. Терин. – М., 2000. – 170 с.
39. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: знание, богатство и сила на пороге XXI века / Э. Тоффлер. – М. : ООО "Издательство АСТ", 2003. – 669, [3] с.
40. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 1999. – 784 с.
41. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2001. – 560 с.
42. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
43. Формирование и сохранение культурного наследия в информационном обществе / Мин-во культуры и масс. комм. РФ; Росс. комитет Программы ЮНЕСКО «Информация для всех»; Росс. нац. биб-ка. – СПб., 2004.
44. Чугунов А. В. Системы индикаторов и мониторинг развития информационного общества и экономики знаний / А. В. Чугунов // Вестник международных организаций: образование, наука, новая экономика / Ежемес. инф.-аналит. журнал ГУ-ВШЭ. – 2006. – № 7. – С. 13-30.
45. Чугунов А.В. Развитие информационного общества: теории, концепции и программы: Учебное пособие. – СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007. – 98 с.
46. Шадрин А. Е. Информационные технологии и совершенствование социальных институтов / А. Е. Шадрин // Интернет и российское общество. – М., 2002. – С. 91-117.
47. Штрик А. А. Информационное общество и новая экономика / А. А. Штрик // Совершенствование государственного управления на основе его реорганизации и информатизации. Мировой опыт. – М., 2002. – С. 108-114.
48. ЮНЕСКО об информационном обществе: основные документы и материалы / Мин-во культуры и масс. комм. РФ; Росс. комитет Программы ЮНЕСКО «Информация для всех»; Росс. нац. биб-ка. – СПб., 2004.
49. Юсупов Р. М. Научно-методологические основы информатизации / Р. М. Юсупов, В. П. Заболотский. – СПб. : Наука, 2000. – 455 с.
50. Brzezinski Zb. Between Two Ages. America's Role in the Technetronic Era. N.Y., 1970.
51. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture: End of Milenium. Maiden (Ma.). – Oxford : Blackwell Publ., 1998.
52. Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture: The Power of Identity. Malden (Ma.) - Oxford: Blackwell Publ., 1997.
53. Drucker P. F. Post-Capitalist Society. N.Y.: Harper-Collins Publ., 1995.

54. Drucker P. F. Post-Capitalist Society. N.Y.: Harper-Collins Publ., 1995.
55. Katz R. L. The Information Society: An International Perspective. N.Y., 1988.
56. M. The Information Age: Economy, Society and Culture: The Rise of the Network Society. Malden (Ma.). - Oxford: Blackwell Publ., 1996.
57. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. Wash., 1981.
58. McLuhan M. The Gutenberg Galaxy. N.Y., 1962.
59. McLuhan M. Understanding media: The Extensions of Man. N.Y., 1967.
60. McLuhan M., Fiore Q. The Madium is the Messaga. N.Y., 1967.
61. McLuhan M., Fiore Q. War and Peace in the Global Village. N.Y., 1968.
62. Porat M., Rubin M. The Information Economy: Development and Meas-urement. Wash., 1978
63. Stonier T. The Wealth of Information. L., 1983.
64. Toffler A. Future Shock. N.Y., 1971.
65. Toffler A. Power Shift: Knowledge, wealth, and violence at the edge of the 21st century. N.Y., 1990.
66. Toffler A. The Third Wave. N.Y., 1980

ДОДАТКИ

Додаток 1

Типи суспільств

ТИПЫ ОБЩЕСТВ				
Цивилизация – исторический тип общества, отличающийся от других своеобразной системой духовных ценностей (мировоззрением), образом жизни, технологической культурой.				
Линии сравнения	Традиционное (аграрное)	Индустриальное	Постиндустриальное	
1. Технологии	Рутинные	Машинные	Компьютерные	
2. Основа производства	Земля	Промышленность	Информация	
3. Развитие образования	Отсутствует, элитарное	Массовое, среднее	Высшее, непрерывное	
4. Политическое устройство	Монархия	Республика	Демократия	
5. Отношение к религии	Фанатичное	Появление атеизма	Свобода совести	
6. Медицина, продолжительность жизни	Отсутствует, 40-50 лет	Научная, 60-70 лет	Развитая, свыше 80	
7. Отношение к природе	Не преобразует	Создает экологическую проблему	Решает экологическую проблему	

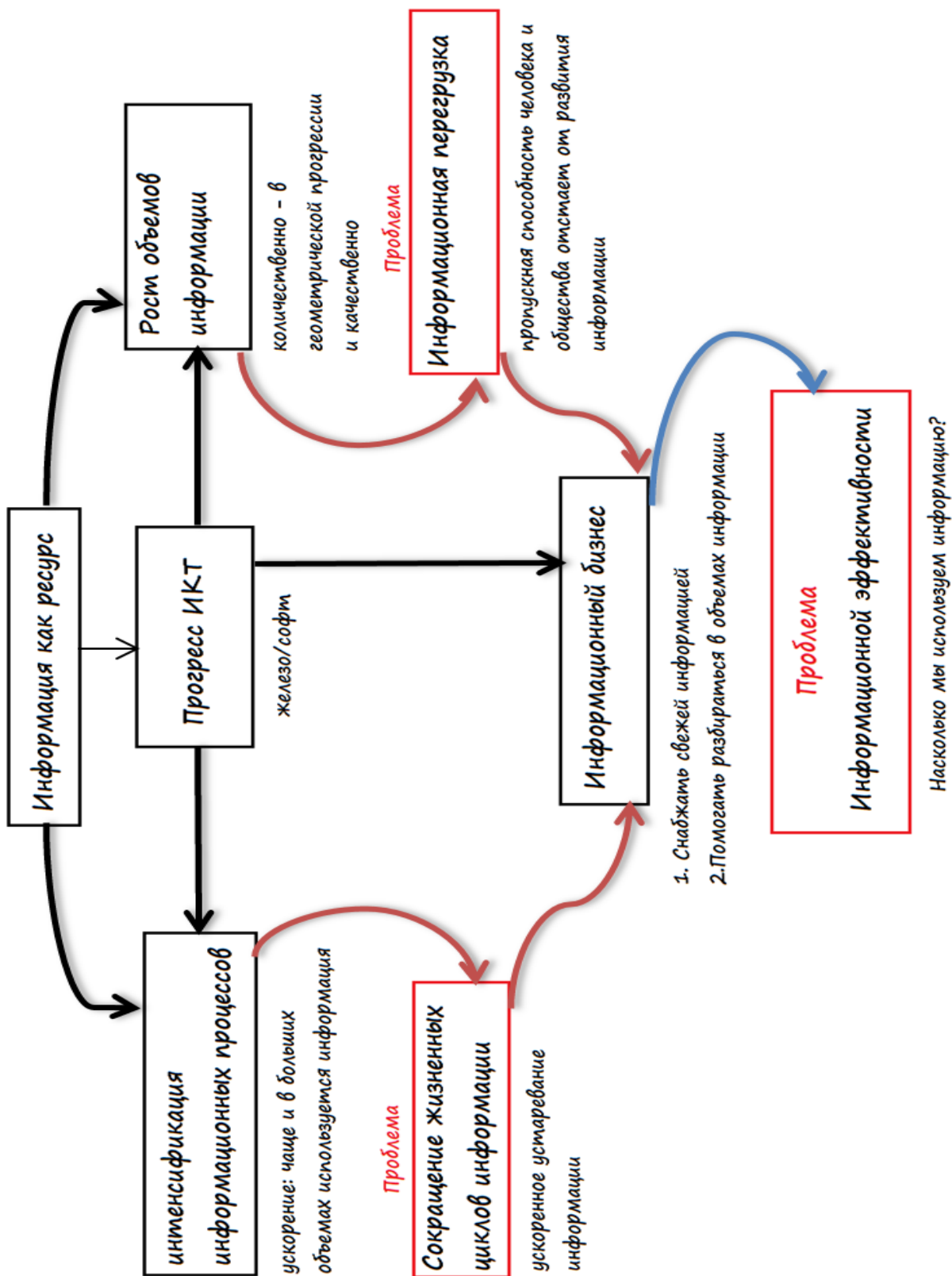
Порівняльна характеристика різних типів суспільств

Індикатор	Доіндустріальна фаза	Індустріальна фаза	Постіндустріальна фаза
1	2	3	4
Принцип, що управляє розвитком	Традиціоналізм	Економічний ріст	Освіта
Головний сектор виробництва	Заготівля сировини	Обробка	Послуги
Головний контингент робочої сили	Селяни, зайняті освоєнням природного середовища	Робітник, зайнятий переробкою матеріалів	Службовець, що працює з інформацією, символами, знаннями
Головна виробнича одиниця	Родина	Завод, фабрика, підприємство	Дослідницький інститут, офіс
Технологія	Ручна праця	Механізована технологія	Інтелектуальна технологія
Стратегічний ресурс	Продукти харчування, сировина	Реальний капітал	Освіта, розумовий капітал
Рушійна сила	Природні ресурси, фізична сила	Створена енергія	Інформація, обробка знань
Управлінська група, що об'єднує ресурси	Господар, володар, хазяїн	Професійний керівник, підприємець	Дослідник, спеціаліст, провідний адміністратор
Суб'єкти соціальної комунікації	Людина — природа	Людина — машина	Людина — людина
Перспектива часу	Спрямованість у минуле	Адаптація до сучасності	Спрямованість у майбутнє, прогнозування
Вищий рівень потреби	Основні побутові потреби	Соціальні потреби	Потреби у знаннях, самореалізації
Метод, який управляє рішенням	Здоровий глузд, «метод спроб і помилок», досвід	Дослідження, емпіризм	Модель, теоретична база прийняття рішень

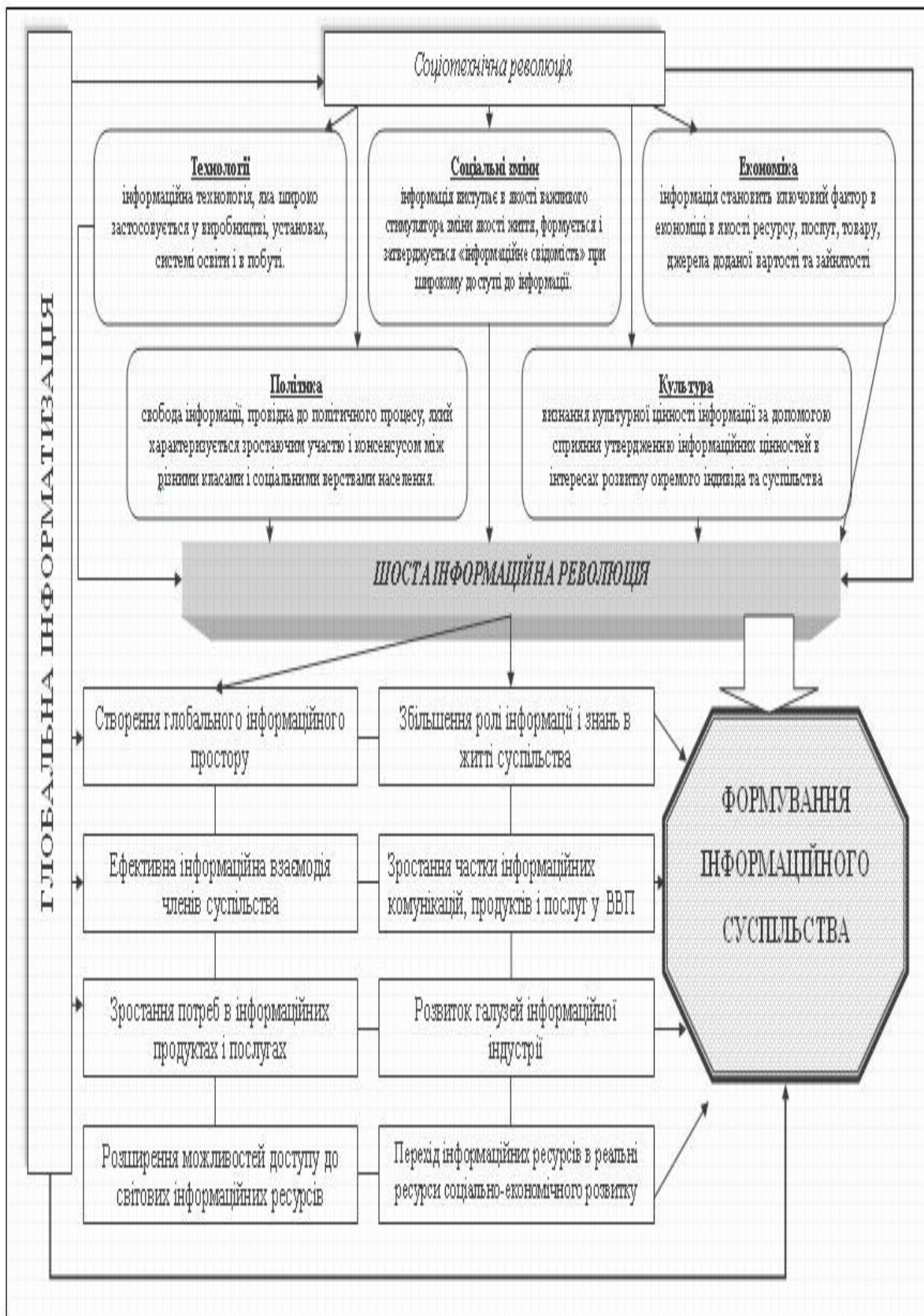
Основні тенденції розвитку інформаційного суспільства

<p><i>Изменение структуры экономики и структуры труда</i></p>	<p>В информационном обществе деятельность человека будет во многом зависеть от умения эффективно использовать имеющиеся информационно. Использование компьютеров во всех сферах человеческой деятельности должно обеспечить доступ к достоверным источникам информации, избавить человека от рутинной работы, позволить ускорить принятие оптимальных решений, автоматизировать обработку информации не только в производственной, но и в социальной сфере.</p> <p>В результате движущей силой развития общества станет производство информационного, а не материального продукта. Этот процесс должен привести к созданию информационного общества, в котором главную роль будут играть знания и интеллект.</p>
<p><i>Рост информационной культуры</i></p>	<p>Современное понимание информационной культуры заключается в умении и потребности человека работать с информацией средствами новых информационных технологий. Она включает в себя гораздо больше, чем простой набор навыков технической обработки информации с помощью компьютера и телекоммуникационных средств.</p> <p>Культурный (в широком смысле) человек должен уметь оценивать получаемую информацию качественно, понимать ее полноту, достоверность и т. д. Существенный элемент информационной культуры - владение методикой коллективного принятия решений. Умение взаимодействовать в информационном поле с другими людьми - важный признак человека информационного общества.</p>
<p><i>Изменение в сфере образования</i></p>	<p>Большие изменения произойдут в информационном обществе в сфере образования. Одна из принципиальных проблем, стоящих перед современным образованием, - сделать его более доступным для каждого человека. Эта доступность имеет и экономические, и социальные, и технологические аспекты.</p> <p>В силу своего динамизма информационное общество потребует от своих членов непрерывного, на протяжении десятилетий, обучения. Это позволит человеку не отставать от времени, быть способным сменить профессию, занять достойное место в социальной структуре общества.</p>
<p><i>Свобода доступа к информации и свобода ее распространения</i></p>	<p>Современные информационные технологии чисто технически открыли безграничный простор для информационных обменов. Свобода доступа к информации и свобода ее распространения - обязательное условие демократического развития, способствующее экономическому росту, добросовестной конкуренции на рынке.</p> <p>Лишь опираясь на полную и достоверную информацию, можно принимать правильные и взвешенные решения в политике, экономике, науке, практической деятельности.</p> <p>Огромное значение имеет свобода распространения информации культурно-просветительного характера. Она способствует росту культурного и образовательного уровня общества.</p>
<p><i>Развитие и массовое использование информационных коммуникационных технологий</i></p>	<p>Создание телекоммуникационной инфраструктуры, включенной в себя сети передачи данных. Появление огромных баз данных, доступ к которым через сети получили миллионы людей. Выработка единых правил поведения в сетях и поиск в них информации.</p> <p>Огромную роль в обслуживаемом процессе сыграло создание международной компьютерной сети Интернет. Сегодня она представляет собой колоссальную и быстро растущую систему, число пользователей которой приближается к 200 миллионам человек. Информационные и коммуникационные технологии постоянно развиваются.</p>
<p><i>Изменение уклада жизни людей</i></p>	<p>Формирование информационного общества существенно отразится на повседневной жизни людей. О том, насколько глубоко эти изменения, можно только догадываться. Так, массовое внедрение телевидения в 60-70-х годах XX века существенно изменило быт людей, причем не только в лучшую сторону.</p> <p>С одной стороны, у миллионов людей появилась возможность доступа к сокровищам национальной и мировой культуры, с другой - содралась живое общение, стало больше стереотипов, нарастаемых телевидением, сузилась круг чтения. Недавнее достижение Интернет-технологий - поход за покупками реальных товаров в виртуальный Интернет-магазин - может развиться в информационном обществе вплоть до ликвидации современной системы торговли.</p>

Структура взаємозв'язків в інформаційному суспільстві

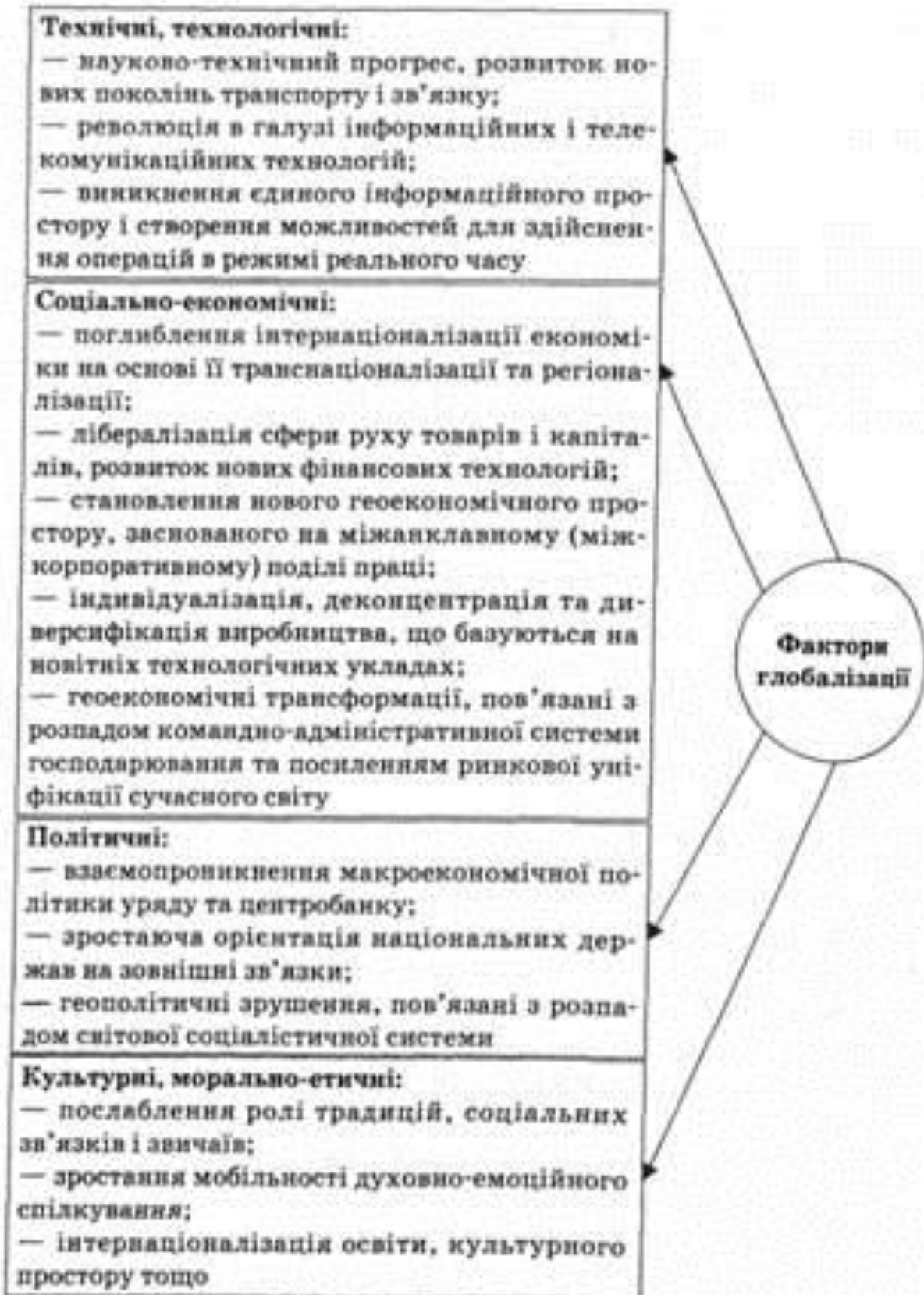
Сутність інформаційної революції

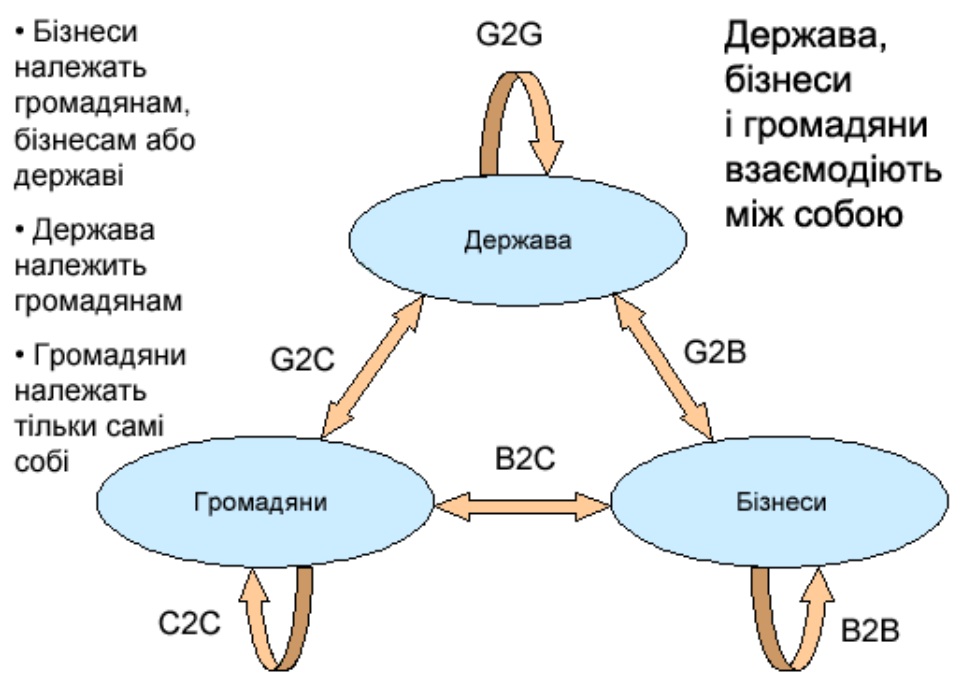
Позитивні та негативні риси глобалізації

Фактори глобалізації

Схема взаємодії держави, громадян та бізнесу в інформаційному суспільстві

Простір електронної взаємодії

Для нотаток

Для нотаток

Зеліч (Яцко) Вікторія Вікторівна

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО

Навчально-методичний комплекс з дисципліни

Підписано до друку: 31.08.2015 р.
Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 5,8.
Зам. № 75/6

Редакційно-видавничий відділ ДВНЗ «УжНУ»:
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89,
E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua

